תנ״ך · אחרונים

מחיר יין

רבנו משה איסרליש [הרמ"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מחיר יין

רבנו משה איסרליש [הרמ"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מחיר-יין/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 10
פסוק ג 11
פסוק ד 12
פסוק ה 12
פסוק ו 14
פסוק ז 16
פסוק ח 17
פסוק ט 17
פסוק יב 19
פסוק יד 19
פסוק טז 20
פסוק יז 21
פסוק יט 24
פסוק כ 24
פרק ב 25
פסוק א 25
פסוק ב 25
פסוק ד 26
פסוק ה 26
פסוק ו 28
פסוק ז 28
פסוק ח 29
פסוק ט 31
פסוק י 31
פסוק יג 32
פסוק יד 32
פסוק טז 32
פסוק יז 32
פסוק יט 34
פסוק כ 34
פסוק כא 34
פסוק כב 35
פרק ג 35
פסוק א 35
פסוק ה 36
פסוק ו 36
פסוק ז 37
פסוק ח 37
פסוק ט 38
פסוק י 38
פסוק יב 38
פסוק יג 38
פסוק יד 39
פרק ד 39
פסוק א 39
פסוק ד 40
פסוק ה 41
פסוק ו 41
פסוק יב 44
פסוק יג 44
פסוק יד 44
פרק ה 45
פסוק א 45
פסוק ב 45
פסוק ג 46
פסוק ד 46
פסוק ה 46
פסוק ו 47
פסוק ז 47

פסוק ט 47
פסוק י 47
פסוק יב 48
פרק ו 49
פסוק א 49
פסוק ד 49
פסוק ה 49
פסוק ו 49
פסוק י 51
פסוק יא 51
פסוק יג 51
פסוק יד 51
פרק ז 52
פסוק ג 52
פסוק ז 52
פסוק ח 52
פרק ח 53
פסוק א 53
פסוק ג 54
פסוק ד 54
פסוק ה 54
פסוק ו 55
פסוק ח 55
פסוק ט 56
פסוק י 56
פסוק יג 57
פסוק יד 57
פסוק טו 57
פסוק טז 58
פרק ט 59
פסוק ב 59
פסוק ד 59
פסוק ה 59
פסוק ו 59
פסוק ז 60
פסוק ח 60
פסוק ט 61
פסוק יג 61
פסוק טו 62
פסוק יט 64
פסוק כ 65
פסוק כז 66
פסוק כח 66
פסוק כט 66
פסוק ל 66
פרק י 67
פסוק א 67
פסוק ג 67

הקדמה

עמ"י עש"ו

במדרש הנעלם (זהר ח"ג קנב, א) אמר רבי שמעון בן יוחאי ווי להאי בר נש דאמר הני מילי אורייתא אתיא לאתחזאה ספורין לעלמא ומלין דהדיוטין דאי הכי אפילו בזמנא דא יכולין למעבד אורייתא במלי דהדיוטי בשבח יתיר מכולהו דאפילו אינו קפסירי דעלמא אית בינייהו מילין עלאין יתירין אי הכי ניזיל בתרייהו ונעביד מינייהו אורייתא אלא כל מלן דאורייתא כי האי גוונא עלמא עלאה ועלמא תתאה בחד מתקלא אתקלו ישראל לתתא מלאכי עילאי לעילא במלאכי עילאי כתיב עושה מלאכיו רוחות הא באתרא עילאה בשעה דנחתין לתתא מתלבשין בלבושא דהאי עלמא ואי לא מתלבשין בלבושא דהאי עלמא לא יכלין למיקם ולא סביל להון עלמא ואי במלאכי כך באורייתא דברא עלמא וברא להו כיון דנחתא להאי עלמא אי לא מתלבשא בלבושא דהאי עלמא לא יכיל עלמא למסבל ועל דא סיפורי אורייתא לבושא אורייתא הוי האי מאן דמחשב דההוא לבושא היא אורייתא ממש ולא מלה אחרא תפח רוחיה ולא יהא לו חלק בעלמא דאתי ובגין כך אמר דוד המלך עליו השלום גל עיני ואביטה נפלאות מתורותיך.

וכזה כתב הרב שם-טוב בפירושו לספר המורה (חלק א' פרק לו) וזה לשונו, ראוי לך המעיין שתדע כי כל דבר שיושג במראה הנבואה אמנם הוא משל לענין אחר והסובר שהוא משל לבד הוא רשע והסובר שהוא אינו משל הוא סכל, אבל יחוייב שיסבור בו ב' העניינים יחד, עכ"ל. ולזה אומר גם כן לא ימלט מהיות תוך ופנים לסיפור מגילת אסתר שאמרו ז"ל עליה פרק קמא דמגילה שנאמרה ברוח הקודש כשאר כתבי הקודש, כי מאיש אחד ילקח ראייה לכל המין, וכמו ששאר כתבי הקודש יש להם נגלה ונסתר כן בוודאי קרה לנו במגילה זו. ואמר, אף כי סיפור המגילה הוא יתד שכל התורה תלויה בו, כאמור במסכת שבת פרק רבי עקיבא מאי דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר וגו', מלמד שכפה עליהם הר כגיגית כו' אמר רבי אליעזר בן יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר. מכל מקום, אי אפשר שכל הדברים הנזכרים מתחילת הספר, דהיינו משתה אחשורוש וזכרון ממשלתו וזכרון המן וזרש ובניהם, נפל הכל במקרה ולא כוון בם אלא לספר המאורע ולהגדיל הנס, ובוודאי סיפורים אילו הם הלבוש. כשאר סיפורי אורייתא כמאמר הקדוש רבי שמעון בן יוחאי.

[וכן בזוהר בפרשת כי תשא (זהר ח"ב פד, א) דף פד' עמוד של"ז הכי תנינן דבההוא שעתא דנחית משה וקביל אורייתא בלחודי כללא דכל ישראל ואיהו קביל אורייתא

בעלמא אפילו מגילת אסתר דכתיב וקבל היהודים וקבלו היהודים מבעי ליה מאי וקבל אלא דא משה דאיהו היהודים כללא דיהודאי. ע"כ.]

ואני, משה בן כבוד אבא מרי הפרנס והמנהיג ישראל שליט"א הנקרא משה איסרלש מקראקא, הייתי בתוך הגולה אשר נתגלינו מעירינו בשנת שי"ו לפ"ק מחמת עיפוש האויר, לא עלינו, והיינו גרים בארץ לא לנו בעיר שידלוב מקום אשר אין תאנה וגפן וכמעט מים אין לשתות כי אם בתחבולה, עיר אשר במסכנות תאכל בה לחם, ועץ אין בה להסכן בו. ולא יכלנו לקיים ימי הפורים במשתה ושמחה, להסיר יגון ואנחה. אמרתי אקומה ואשמח במפעלי, אף חכמתי עמדה לי, כי פקודי השם ישרים משמחי לב. ולקחתי תחת לשוני דבש וחלב, ונתתי לבי לתור ולדרוש כוונת המגילה הנמשל בדבריה ופירוש כל מלה ומלה. ובדקתי בה עד מקום שידי מגעת, כי הספור נחמד למראה, והנסתר הוא עץ הדעת. ומצאתי דרך ישכון אור אשר עליו יסובבו כל דברי מגלת אסתר, שהוא רומז על כלל ימי האדם עד יום מותו, מעניני בני אדם, אהביו, ובני גילו. עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו ושמתי הדברים בספר בכתיבתי, להיות שמור לי לעת זקנתי.

ואל יחשדני המעיין שכך אני בעיני שאוכל לחבר ספרים או לדבר דברים נגד מלכים ולא אבוש. כי ידעתי שאין בארי באר מים חיים רק מקור יבש, רק שמתי נגד עיני דברי חכמי המחקר אשר דבריהם בכל ספר חכם נחקר. אמר, כל מאמר לא ימלט מחלוקה, אם שכוון אמרו אל האמת בכל דרכיו, או כוון במקצתו, או לא כוונו כלל. והנה זו חלוקה הכרחית אשר אין להמלט ממנה. ובזה אני אומר, אם כוונתי אל האמת, אין צריך לי התנצלות כי כבר אמרו קבלו האמת ממי שאמרו. ואם אכוון במקצתו, כבר שם התנצלות בעל המאור ז"ל בהקדמתו לספר המאור אמר, זה לשונו, אמר אחד מן החכמים לא תושת חטאת על מי שהביא קצת מן הדברים הנכונים כאשר הגיע אל תכליתם. ואם, חס ושלום, שלא אכוון אל האמת בשום פנים ולא בדבר אחד ממנו, מכל מקום אסמוך דעתי בשני דברים. האחד, באמרם ז"ל כל חרשיים טבין וחרשיים דאורייתא בישין וכל פטפטיים בישין ופטפטיים דאורייתא טבין פירוש חרשיים, רוצה לומר שתיקון, פטפטייא רוצה לומר דבור. וכזה אני אומר אף אם לא אכוון המאמר כלל, מכל מקום לא אצא מכלל פטפטייא אורייתא דטבין, וכדרך שאמרו אם נבלת תתנשא.

השני, כבר קדמתי, שתקנתיו בימי הפורים. ולא יהא אלא כאחד ממשלי הנערים אשר עושין במליצות ושירים, אשר מכל דברי תורה המה מנוערים. ואם כן, לא יהיה דברי אלא כאחד מהן.

מכל מקום, ראוי לשמוע אליהן מצרוף לזה דברי בעל העקידה פרשת תרומה אמר, זה לשונו, ואף על פי כן שאין לי ערבות שיהיה מה שאמרנו באילו העניינים, אך אמרתי, הואיל וכל מה שהנחנו הנה בנוים על גלילי השכל ועמודי חן החכמה האמיתית ואחזיק טובה לחכמים אשר יסדוה כו'. ואין להרחיק שזה יהיה מכלל העניין שבה, ואם אין, יהיה הדבר נדרש לעצמו והמנורה הטהורה תהיה תמיד לזכרון בין עינינו כו'.

ואני אומר, אף על פי שידעתי שדברי לא יהיו על גלילי השכל בנוין, מכל מקום לשמוע הן ראויין. ואם לא יועילו, לא יזיקו, ואולי לפעמים האמיתיות מהם כברק יבריקו. ולא יהא אלא דרשה בעלמא, רק שעל המקרי סמכתיו כדרך הראשונים חכמי התלמוד שכתב הרב המורה (חלק ג' פרק מ"ג) על ענייני הדרשות, זה לשונו, הם אצל החכמים כדמות מליצות שיר לא שהדבר ההוא עניין הפסוק כו' והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא והיו עושין אותו הכל כאשר יעשו המשוררים מזמרי השיר אמרו ז"ל תני בר קפרא ויתד תהיה לך על אזנך אל תקרי אזנך אלא אזניך מלמד שאם ישמע אדם דבר מגונה ישים אצבעו בתוך אזנו. ואני תמיה אם זה התנא אצל הסכלים כן יחשב שזו ענין המקרא איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשב זאת. אבל, הוא מליצי שיר באמת עכ"ל.

גם חשבתי ואמרתי אל לבי, צא ואראה במשל הקדמוני שציירו מלפינו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמוני וידוע כי לא היה ולא נברא. ולכן, גם דברי לא יהיו רק כדמות דרשה ואין משיבין על הדרש, אף כי מגילת אסתר בפנים אחרים הוא נדרש. וקראתי מאמר זה מחיר יין כי נראה עין בעין כי מחיר יין ומשתה תקנתיו טפחתיהו אף עשיתיו. ובזה אודה ואשבח לא-ל בורא כל יש מאין, שעזרני עד הנה, ולולי עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי כי מותר האדם מן הבהמה אין. והביאני המלך חדרי בית היין לתקן בחסדו מאמר מחיר יין, וכן יזכני בחסדו להיות בן עי"ן ולהגות בתורתו מחיר יין, ובזו אתחיל ואומר, בעד אלו די ישעי אשר עלי גומר, אשר לו דומיה תהלה כמאמר רבי חנינא להוא גברא סיימת שבחא דמרך כולה. ולכן אקצר מילולין, ויהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך השם צורי וגואלי.

פרק א

פסוק א

ויהי בימי אחשורוש וגו'. להיות שסיפורי מגילה זו רומזים על ימי חלד של אדם מיום הולדו עד שובו לעפרו, לכן התחיל במלת ויהי שדרשו ז"ל פרק קמא דמגילה כל מקום

שנאמר ויהי אינו אלא ימים של צער כו' כמו שדרשו ז"ל פרק קמא דעירובין נוח לו לאדם שלא נברא משנברא כו'. ולזה הם ימים של צער.

ודע, כי האדם מחובר מחומר וצורה כהסכמת כל החכמים ונקרא בפי החכמים איש ואשה כידוע ממשלי שלמה עליו השלום בגנותו האשה זרה ושבחו האשה המשכלת. גם אפלטון היה קורא לצורה זכר ולחומר נקבה כמו שבאר הרב המורה (פרק י"ד חלק א'). גם זכרוהו חז"ל חכמי התלמוד באמרם פרק המוכר את הספינה אמר רב כל מה שברא הקדוש ברוך הוא זכר ונקבה בראו ואף לויתן זכר ונקבה בראו כו' אשר הכוונה גם כן על החומר והצורה הנקראים זכר ונקבה. ולויתן הוא המחובר מבין שניהם כמפורש מן החכמים וכמו שאני עתיד לבאר אם ירצה השם. ולכן, אמור שזו היא כוונת הספור בענין אחשורוש שהוא הזכר, וושתי שהיא הנקבה, האשה זרה, כמו שאבאר אם ירצה השם.

ואמר **בימי אחשורוש**. שהוא האדם בכלל, ונקרא אחשורוש על שם צורתו כי היא המשלמת מהות האדם והיה מה שהוא. וקרא לצורה אחשורוש כי הוא אח וראש. וכן דרשו פרק קמא דמגילה, אחשורוש, אחיו של ראש. וזה כי כבר ביאר הרב המורה ז"ל (חלק א' פרק ו') שאח ואחות יאמרו מצד שיתוף הלשון, מצד ההשאלה, אל כל דבר מוכן להתחבר אל דבר אחד, כמו שנאמר חמש היריעות אל החומר אשה אל אחותה. ולכן קרא הצורה אח, כי הוא מוכן להתחבר אל החומר. ואפשר שהוא לשון אחוי אלכסנדרי, כי היא מתאחד על החומר כמו שנאמר במעשה בראשית, והיו לבשר אחד. וקראו ראש, למעלתו, כי הוא ראש ועיקר לאחותו, שהוא החומר. וכזה מצינו בבנימין שקרא לבניו אחי וראש על שם יוסף שהיה אחיו וראש לו, כידוע ממדרש ז"ל. ואל יקשה אליך שי"ן האמצעי שבמלת אחשורוש, כי היא נוספת במלה כשי"ן של ישששכר. גם כי לקח המשל ממה שאירע, שהוא המלך אחשורוש. ואמר,

הוא אחשורוש המולך כו'. רוצה לומר, הוא האדם הידוע. ודרשו ז"ל המולך מעצמו, כי לא היה מזרע המלוכה. ובזה גילו לנו עומק הדברים, כי באמת אדם יוכל למלוך מעצמו והבחירה תלויה בו להיות כאחד ממלאכי עליון. ואינו מזרע המלוכה, כמו שדרשו ז"ל פרק רבי עקיבא, אמרו מה לילוד אשה ביננו. גם, כי יוכל למלוך מעצמו ובבחירתו על כל נמצאי העולם או להשתעבד להשם, כמו שדרשו, וירדו בדגת הים כו', רודי' לא זכו כו' ודרשו ז"ל פרק קמא דמגילה, המולך, אמר רב, שמלך מעצמו. אמרי לה לשבח ואמרי לה לגנאי. אמרי לה לשבח דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה. ואמרי לה לגנאי דלא הוה חזי למלכותא, וממונא יתירא הוא דיהב וקם. רצו בזה כי הבחירה שביד אדם לפעמים היא לשבח ופעמים לגנאי, כי בנטותו אל הטובה הוא שבח לאדם וגדול

ממלאכי שרת, וזהו דלא חשיב אינש למלכא של עולם כוותיה. אמנם, בנטותו אל הרע הוא לגנאי. ולקח למשל, וממון הרבה הוא דיהיב, רוצה לומר שעיקר כוונתו ותכליתו הוא אסיפת הממון. ואמר ש מלך מהודו ועד כוש, רוצה לומר, מתחילת לידתו, הנקרא הודו, כי הוד והדר לפניו והכל חושקין בו, כמו שדרשו במדרש קהלת, גם את העולם נתן בלבם אהבת העולם נתן בלבם אדם יש לו עשרה בנים והקטן מלא רירין ואוהבו יותר מכולן.

ועד כוש. שהיא יום המיתה, שהוא המחשיך פני הבריות, והוא העדר הכרוך בעקב כל חי. ונקרא בפי החכמים חושך, כמו שביאר המורה (חלק ג' פרק י') בפסוק יוצר אור ובורא חושך. ולכן, כנה אותה בכוש שהוא לקה בעורו וחושך מאדם תארו. והנראה, שזה כוונתם באמרם וידברו במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח, רוצה לומר, שהיתה נעדר ממנו כאלו היתה אישה כושית, מתה ונעדרת. וראה מה נפלא מאמרם פרק קמא דמגילה, רב ושמואל, חד אמר הודו וכוש מסוף העולם ועד סופו, וחד אמר זו אצל זו הם. ויש להקשות, למה אמרו מסוף העולם ועד סופו, ולא אמרו מתחילת העולם ועד סופו, ואם אין לו תחלה אין לו סוף, כי מאמר מוסכם לחוקרים כל שאין לו ראשון אין לו אחרון, ושאין לו תחילה אין לו סוף. או, למה לא אמרו מתחילת העולם עד תחילתו. אלא, נראה שבאו להעיר על כוונתינו, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. כי, ידוע שהאדם נקרא עולם קטן, כמו שבאר באריכות המורה (חלק א' פרק ע"ב), ולכן אמרו שהודו וכוש מסוף העולם ועד סופו. כי, אחד בתחילת ימי האדם, והשני בסופו, והם כל ימי עולמו. ולהאיר על סודם אמרו מסוף העולם ועד סופו, ולא אמרו מתחילת העולם, כי לידת האדם הוא גם כן סוף העולם אחר, שהם ימי העיבור, שנקרא גם כן עולם, כמו שדרשו ז"ל הני חמש ברכי נפשי, נגד מי אמרן דוד, נגד חמש עולמות שדר בהן, דר במעי אמו ואמר שירה כו'. והשני שאמר שהודו וכוש סמוכין זו לזו בבחינה כי כצל ימינו עלי ארץ ואם אלף שנים יחיה כלא היה יהיה, ובבחינה זו הם סמוכים זו לזו. ועל דרך זו דרשו גם כן כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. רב ושמואל, חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם, וחד אמר תפסח ועזה בהדדי. והנראה פירוש גם כן כדרך זו, אלא שלגבי שלמה, שהיה מחכמי ישראל ומנבואיו, נתן לו עוד מלוכה יותר מבאחשורוש, וזה כי תפסח הוא על דרך כבש כשב, וכמו שבאר הרב המורה שדרך הנביאים והחכמים לדבר בדרך זו, ובאר שמילת בוחלים הוא כמו חובלים, וכן תפסח הוא מלשון תספח, מלשון ספחיני נא שהוא מיום יצירת הולד במעי אמו שמתחיל להתרקם ולספוח יחד, כמו שנאמר טרם אצרך בבטן ידעתיך

וגו'. עד עזה שהוא נאמר על עולם הבא, שהוא הכל עוז והדר לפניו. ולכן אמר שהיה מושל מתפסח ועד עזה, בכל עבר הנהר, שהם נהרי גן היוצאים מן העדן, וזהו במלכי ישראל. אבל במלכי אומות העולם עובדי עבודה זרה אמר שמלך רק מהודו ועד כוש, שהוא יום המיתה, ולא יותר, כי אין להם חלק לעולם הבא.

ודע, כי אמרם מסוף העולם ועד סופו, ולא אמרו מתחילת העולם ועד סופו, יש לי בו דברי נאה אזכירו לך הכא, אף על פי שאינו מעניין מאמרינו. וזה, כי גם לפי פשוטו הוצרך לומר מסוף העולם ולא מתחילת, כי כבר דרשו ז"ל ביומא פרק הוציאו, העולם מאמצעו נברא, שנאמר בצקת עפר למוצק, ורגבים ידובקו וגו'. והמוצק הוא הנקרא בפי החוקרים מרכז הארץ, ואם כן, תחילת הארץ הוא האמצע והצדדים הם הסוף. ולכן הוכרח לומר מסוף העולם ועד סופו, והוא מבואר למבין. ונחזור לדברינו. אמר שמלך על

שבע ועשרים ומאה מדינה. נקט מנין זו המוזכר בכשירה שבנשים, שנאמר ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים, ודרשו ז"ל בת מאה כבת עשרים לחטא, ובת עשרים כבת שבעה ליופי. וזו היא מעלת שרה, אבל רוב העולם הוא בהפך. בן שבע כבן עשרים, ובן עשרים כבן מאה. וזהו אמרו בכאן שבע ועשרים, מנין המועט קודם, ולא נקט במנין הגדול יותר, מאה, כי אמרו ז"ל בן מאה כאילו מת ובטל מן העולם.

ואמר שאלו השנים הם מדינה. רוצה לומר שעוסק בהנהגת המדינות ואסיפת הממונות שהוא כלל המבוקש לרוב בני אדם, ואינם חושבין על תכלית הנפשי אשר אחרי מותן. ואפשר שמדינה רוצה לומר לשון ריב מדון, כלומר שבכל שניו יש לו ריב ומדון עם יצרו הרע לכבשו כמו שאמרו ומושל ברוחו מלוכד עיר. ואמר

שבע ועשרים ומאה מדינה. כי כל שנה ושנה יש לו ריב ומדון מיוחד, כאמרם ז"ל פרק החליל, בכל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו כו'. נקט יום לשנה.

פסוק ב

ויהי בימים ההם. עד הכא סיפר כלל ימות האדם, וחזר לפרטן דרך פרט מה שנוהג בעולמו. וידוע שימי האדם נחלקים לשלשה חלקים, שהם ימי העליה הנקראים ימי נערות, וימי הבחרות הנקראים ימי העמידה, וימי הירידה שהם של ימי הזקנה. ולכן התחיל מימי העליה להורות בהן דרכי בני האדם. לכן אמר ויהי בימים ההם וגו'. וכבר גילו לנו במגילת רבתי שישיבה זו אינה לפי פשוטו אמר. כשבת לא נאמר אלא בשבת. ישיבה שאינה ישיבה. כבר ידעת מאמר הרב המורה בהקדמתו, וזה לשונו, ודע כי מפתח הבנת כל מה שאמרו הנביאים ז"ל וידיעת אמתתו הוא הבנת המשלים העניניהם ופירוש מלותיהם שהם לפעמים משתתפים או מושאלים או מסופקים, וביאר שם פרק ט' כי

פירוש כסא הוא נאמר על גדולת השם יתעלה ועצמותו אשר אינו יוצא מעצמו, וזהו פירוש כי יד על כס י-ה. וביאר גם שם פרק י"א כי מלת ישב נאמר אצל השם יתעלה, הוא מורה על המנוחה בלא שינוי, כמו שנאמר מושיבי עקרת הבית, מעמידה ומקימהו, כן נאמר בירושלים בעמידה ובקימות, והיא במעלה העליונה וראמה וישבה תחתיה. וכן נאמר כאן **בימים ההם** שמתחילים ימי הנערות. וכשמתחיל לנוח ולהיות האדם מתבונן שהוא יושב על כסא המלכות, רוצה לומר שמתבונן במעלתו וגדולתו שהוא מולך על כל הנמצאים, אשר בשושן הבירה, שהוא מושל על כל העולם, שהיא הבירה הגדולה הנקראת שושן, כי הוא נחמד כשושנת הורד. ומה נאות לזו מדרשם ז"ל פרק א' דמגילה, מאי כשבת, לאחר שנתיישבה דעתו.

פסוק ג

בשנת שלש למלכו וגו'. הוסיף ביאור כי מיד שיהיה האדם בן שלש, שאז גמלוהו משדי אמו כי זמן התינוק הוא כ"ד חודש שהם שתי שנים, מיד מתחיל לידע מטוב ועד רע, כמו שאמרו ז"ל, בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, שנאמר עקב אשר שמע וגו'. ואמר שמיד לפתח חטאת רובץ ומתחיל לילך אחר תאותיו הגשמיות למשוך במשתה ושמחה תמיד כמו שנאמר ברשעים ננסכה ביין וגו'. אמר שעשה משתה הזו **לכל שריו ועבדיו וכו' הפרתמים ושרי המדינות לפניו**. דע, כי באדם הם מקצת אברים שהם במדריגת השרים, כגון הלב והכבד, והראש מלך לכל האברים. ומקצת אברים הם במדריגת עבדים. לכן, אמר שעשה משתה זו לכל אבריו, שרים ועבדים, לא ימנע מאחד מהם תאותו. ואמר שאלו שרים ועבדים הם חיל פרס ומדי, כי ידוע שבאדם הם שלימויות הנקראים בפי החכמים שלמות ראשון ושלמות אחרון. הראשון הוא מעלת המדות, הנקרא שכל האנושי, הנתלה כלו במדות טובות ונקרא בפסוק זו מדי. ופרס הוא מלשון שכר, כאמרם, על מנת לקבל פרס. ומורה על שלמות האחרון, שהוא שכל העיוני, והוא תכלית האדם, ובו נתלה עונש ושכר האדם, כי לא תהיה הצואה לבהמות כמו שכתב הרב המורה (פרק ב' חלק א'). ולכן אמר פרס קודם מדי אף כי מגיע לאדם באחרונה, לומר שבתחילת נערותו מהפך הדברים הראויים, והולך בשרירות לבו ועושה הנאותיו ומשתיהו עם חיל פרס ומדי. רוצה לומר, כי השכל והמחשבה שהיו לפניו והיו מכינים להגעת השלמות אשר לא הגיע להשתמש בהן במיני התחבולות להמציא תאותיו. וקראן פרתומים שהוא לשון שררה, כי באמת הם במעלה עליונה לזוכה להן, ושרי המדינות לפניו, וכבר ביארתי מה הם השרים והמדינות. ואמר

פסוק ד

בהראותו את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו. רוצה לומר, שמתגאה בראותו את יקר האדם ותפארתו מתחת השמים על כל מיני הנמצאות. וידוע כי קנייני האדם הם בכללן שלשה, והם העושר והכבוד והמעלה. ולכן, נגד העושר אמר את העושר, וכנגד הכבוד אמר כבוד מלכותו, ונגד המעלה אמר את יקר תפארתו גדולתו, כי באמת זו הוא יקר תפארתו ולא משנים הראשונים כמו שנאמר בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע וגו'. ואמר

ימים רבים שמונים ומאת יום. להורות על ענין נפלא. וזהו שביאר שמתגאה בראותו שהוא נמצא הנכבד תחת כל גלגל העליון. ידוע כי הגלגל נחלק לשלש מאות וששים מעלות, חציו נראה על הארץ, וחציו נסתר. כי האופן מפרישן ומחלקן לשנים. והנה בכל יום תמיד מאה ושמונים מעלות נראים, ומאה ושמונים מעלות נסתרים. וזהו שאמר שמונים ומאת יום. ומלת יום הוא רומז על הגלגל, כי הוא גורם להיות יום ולילה. וכל הזמן נמשך אחר התנועה שהיא תלויה בגלגל. ופירוש יום הוא זמן, כמו הנה יום השם בא, או יומו יבא. והנה, לא אמר שעשה משתה שמונים ומאת יום, אלא שעשה משתה לכל שריו וגו' בהראותו את עושר וגו', רוצה לומר כי בראותו את גדלו, עשה משתה כמו שביארנו. ולכן חזר עכשיו ואמר

פסוק ה

ובמלאות הימים האלה וגו'. וכבר ידוע שיתוף שם "מלוא" הנאמר אצל השם יתעלה, שנאמר מלא כל הארץ כבודו, שפירש הרב המורה (חלק א' פרק י"ט), שנאמר בענין חשיבות ומעלה, כמו שכתב ומלא ברכת השם. ומלא אותו חכמת לב. וכן אמר במלאות הימים האלה, כלומר כשחשב שתכליתו ושלימותו הוא בימים באלה, רוצה לומר, בזה העולם תחת השמים שהם הקף הימים הנזכרים, ואינו חושב שיש לו שום שלימות ותכלית אחר זולת זאת. לכן, עשה משתה שבעת ימים חוזר חלילה.. ורוצה לומר כל ימיו אמר שחוט בקר והרג צאן כי חשב שאין חשבון בשאול אשר הוא הולך שמה. ונקט בשבעת ימים כי כל ימות האדם נמנה בשבעה, והם שבוע אחד, והוא ההיקף האמצעי. וכן נאמר בבני איוב, ויהי כי הקיפו שבעה ימי המשתה. ואמר

לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למקטן ועד גדול. רוצה לומר שהמתחבר עם רשעים ומושב לצים השמחים אלי גיל והולכים אחר תאותם הן קטן הן גדול, ואינו מדקדק עם מי ישב בסעודה בהפוך מאנשי ירושלים שלא היו מסובים בסעודה אלא אם כן יודעים מי ישב עמהם.

בחצר גינת ביתן המלך. ודרשו במגילה רבתי, רבי יהודה ורבי נחמיה פליגי, רבי יהודה אומר גינה מבחוץ וחצר מבפנים, ורבי נחמיה אומר גינה מבפנים וחצר מבחוץ. אמר רבי פנחס, אני מקיים דברי שניכם, כשהוא היה רוצה היה עושה חצר, וכשהיה רוצה עושה גינה. כיצד, פורס את הוילון ועושה חצר, קופל את הוילון ועושה אותה גינה, עכ"ל הנאמר. ומי יתן ואדע איך אמר רבי פנחס שמקיים דברי שניהם אם לא על פי כוונתינו שהוא מבואר. וזה, כי אמר שעושה משתה זו בחצר גינת ביתן המלך, וקרא לשכל האדם חצר גינת ביתן המלך הקדוש ברוך הוא, והוא הנקרא גן עדן כמעשה בראשית, כמו שכתב הרב בעל העקידה, מבואר שער ז' פרשת בראשית, רמזו הרב המורה (חלק ב' פרק ל'). ולכן אמר כאן שבחצר גינת ביתן שחננו השם יתעלה להבין ולהשכיל, הולך האדם בו אחר תאותיו. וזהו בתכלית הגנות.

ודע, שמה שקרא כאן חצר גינת ביתן ולא קראו גן לבד כמו שקראו במעשה בראשית הוא להוסיף ביאור לדבר עמוק בארוהו הפילוסופים האמתיים. וזהו, כי השכל ההיולני שבאדם אינו אלא הבינה לבד, מוכן לצאת מן הכח אל הפועל לכל אשר חפץ האדם יטנו, והוא כלוח מוכן לקבל כל הצורות. וזה ביאר אלכסנדר הפילוסוף והביאו בארוכה הרב שם טוב בפירוש לספר המורה (חלק א' פרק ס"ח). ולזה קראו חצר גינת ביתן, כי חצר זו גם כן אינו אלא הבנה ראוי להיות גינה ראוי להיות בית ביד האדם לבנותו או לנטוע. ולזה חלקו במדרשים המעולים, חד אמר חצר לפנים מגינה כו', כמו שחלקו בעצמו בסוד גן עדן, דאיתא בבראשית רבה, רבי יוסי ורבי יהודה אומר גן גדול מעדן, שנאמר ויקנאו בו כל עצי עדן אשר בגן אלקים. רבי יוסי אומר עדן גדול מגן, שנאמר ויטע האלקים גן בעדן מקדם וגו'. וביאר בעל העקידה בשער ז' כי כי מחלוקתם שרבי יהודה סבירא ליה שיוחס האדם שהוא גן אל העולם בכללו, שהוא העולם השפל ובבחינה זו הגן גדול מעדן, כי עיקר עולם השפל הוא האדם. ורבי יוסי סבירא ליה שהעדן הוא העולם השכלי שהוא עולם המלאכים, וכונת הכתוב שנטע זו הגן בתוך העדן העליון אשר ממנו יושמע תמיד. וכתב עוד שם, וזהו עניין כל הנטיעות והגנים והפרדסים אשר דברו בהם הכתובים והחכמים, עכ"ל. ומעתה כוונתינו מבוארת כי רבי יהודה, שסובר שגן הוא האדם נערך אל עולם השפל אזיל לטעמיה ואמר גם כאן כי הגן מבחוץ והחצר מבפנים כי סבירא ליה כי גוף האדם קרוי גן והשכל חצר ואם כן אי אפשר לעריכת הגן אצל העולם השכלי כי אין יחס ודמיון בין דבר גשם לשאינו גשם. ועל כן עדן הוא עולם השפל והוא גדול מגן. ורבי נחמיה סבירא ליה כדעת רבי יוסי ועל כן אומר כי החצר מבחוץ והגן מבפנים, רוצה לומר ששכל האדם קרוי גן ואי אפשר להעריכו אל העולם

השפל שהוא גשמי רק אל עולם השכלי והוא העדן, וגדול מגן. ואמר כי החצר מבחוץ כי השכל ההיולני הוא כח מעורב בגוף או נקשר בגוף, ואם כן, יתכן לומר עליו שהוא מבחוץ. ורבי יהודה אמר שהוא בפנים, להיות נקיית המושכלות נקנית בו. ועל כן ראה לומר עליו שהוא מבפנים מצד בחינה זו. והדברים אלו עמוקים מאד במהות השכל, והמשכיל יבינם. ועל זה אמר רבי פנחס כי הוא יקיים דברי שניהם, רוצה לומר שהוא יגלה סודם כשהיה רוצה. רוצה, היה עושה אותה חצר כו'. ומה נפלא זו למי שיבינהו, וזה כי הוילון הוא המסך המבדיל ביניהם לבין אלקים יתעלה, כמו שנאמר עונותיכם הבדילו וגו'. ולזה כשפורס הוילון נשאר חצר כמו שהיה בלדתו, נעדר מכל טוב, ומותר האדם מן הבהמה אין. אמנם, כשמקפל וילון זו, נעשה גינה, והוא שקונה המושכלות כלם וראוי לקרותו גינה המורגל בפי חכמים. ואמר

פסוק ו

חור כרפס וגו' והשקות בכלי זהב וגו' והשתיה כדת וגו' להמשיך הדבר כפי פשוטו של משל ולהרבות תענוגי ותאוות שהולך אחריהם. ובזה עשה שלמה עליו השלום בכתוב כי בחלון ביתי וגו' והנה אשה זונה וגו'. פעם בחוץ וגו' זבחי שלמים עלי וגו'. וכל אותה פרשה שכתב הרב המורה בהקדמתו שכולו הוא משל ואזהרה מלהמשיך אחר תאוות החמריות והמשילם לאשה זונה כו'. וכתב לבסוף ולא תקוה למצא כל ענייני המשל בנמשל כי זה כולו המשך הדברים כפי פשוטו של משל כו', עד אם תטריח לבקש כל דבר ודבר במשל כי זה יוציאך לאחד משני דברים עד שיטך מן העניין המכוון במשל או יטריחך לפרש ענייניים אין פירוש להם ולא הושמו לפרשה ותגיע מזו החטאת אל זאת החזבייה אשר יהא בה רוב החכמים כו'. פירוש, חזייה מדברים דברי הבאי, וכן אומר בכאן, שכל אלו הפסוקים הם ליפות פשוטו של משל במיני תענוגים ותאוות, ולא נתנו לפרש שלא נצא גם כן למין החזוים, גם כי נוסף במשל זו שהוא מעשה שאירע, והוצרך לכתוב מה שנעשה. אמנם, מאחר שאני חושב כל דברי החזייה ודרשה בעלמא, כמו שהקדמתי בהקדמתי, אם כן למה יגרעו פסוקים אלו מכולן. ולכן, אפרש בעזר השם יתעלה כל דבר ודבר שבא להוסיף דבר בנמשל. אמר

חור כרפס ותכלת וגו'. חור הוא לשון שררה, מלשון חורי יהודה, ורוצה לומר שמראה גאותו ושררתו בכל מדרגות העולם שתחתיו. ולכן מתנשא לאמר מי אדון לי. ויותר נאות לפרש כי אמר תחלה שהולך אחר תאותו עם חצר גינת ביתן שנתן לו המלך הקדוש ברוך הוא להתבונן בטבעי הנמצאות כולן ולהשכיל מהן מה שאפשר בכח האדם להשיג. הוא אינו עושה כן, והולך וסידר הנמצאים זו אחר זו בסדר נכון. וזה שידוע שמעלת הנמצאים

בעולם הם ארבע: הדומם, והצומח, והחי, והמדבר. והנפשות להן הן שלש, כי הצומח יש לו נפש מצמחית, והחי נפש החיוני, והמדבר נפש המדברי. ולדומם אין לו נפש כלל. ועל כן לא רמז בכתוב זו רק אלו השלש בעלי נפש אשר ראוי להתבונן בהן להיות כל אלו נמצאים באדם, כמו שהתחיל ראש הרופאים ספרו הנפשות הם שלש. ואין חלוק לנו בזה אם האמת שהם שלש נפשות או נפש אחת מתחלק לשלש כתות אלו.

ואם תרצה לומר ולפרש חור מלשון חור ונקב, גם המחצב יהיה רמוז בכאן, כי חור מורה על המחצב אשר נחצב מבורות עמוקות נקובים מתחתית הארץ. וכרפס הוא מעלת הצומח, כי כרפס הוא מין ירק המוזכר בדבריהם בדיני מרור שיוצאים בו בפסח. תכלת הוא עמרא מן החי הצבוע בדם חלזון שהוא מין דג שהוא החי.

ודע כי הצומח נחלק לשני חלקים. האחד ממנו הם צמחים הקטנים כמיני הדשאים אשר הכח הצמחי אינו חזק בהן מאד, ועל כן הם קטנים על הארץ. והשני הם האלנות אשר גדולים מעל הארץ. והחי נחלק לשלשה חלקים. האחד בתנועת השט בדגים אשר במים, והשני בתנועת החי ההולך על הארץ, והשלישי בתנועת העוף המעופף על פני רקיע השמים. ועל כן התחיל לספר המדרגה השפלה שבצמח, שהוא הכרפס, וממדרגה השפלה שבתנועת החי שהוא תנועי הדג שהוא התכלת, ואמר אחר כך שמלאו המדרגות יעלה וישיג אחר כך עוד מדרגות יותר גדולים. וכנגד עניין השני של הצומח אמר חבלי בוץ, שהוא הפשתן הנקרא עץ, שנאמר ותטמנהו בפשתי העץ. וכנגד תנועת החי אמר ארגמן על גלילי כסף, וזה כי ארגמן הוא צמר הבא מן החי ההולך על גלילי כסף, ורוצה לומר כי הרצים כגלילים ירוצו. ואמר שהן של כסף כי כל תנועת בעל החי אינו אלא משום כוסף ותשוקה שיש לו הדבר המתנועע אליו. ואלו לא היתה זאת הכוסף והתשוקה, לא ינועע, כמו שבאר הרמב"ם בספרו המורה (חלק ב' פרק ד'). ומה נפלא אמר אחוז בחבלי בוץ וארגמן כי מראה בהשיג טבעי הנמצא תו יוכל לעמוד על סוד הכלאים והשעטנז שהוא אחוז בחבלי בוץ וארגמן צמר ופשתים יחדיו. וכר, ידענו בשלמה עליו השלום, שמרוב ידיעתו בטבעי כל הנמצאות כמו שנאמר וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון וגו', עמד על סוד טעמי התורה עד שהשיג כל טעמים ולא נעלמה ממנו רק פרה אדומה שאמר עליה עמוק עמוק וגו' לבדו הוא כי היודע סוד המציאות בכללו, עליונים ותחתונים, יוכל לעמוד על סודי התורה, כי כלם א-ל אחד בראם, ומרועה אחד נתנן, ונקט מצות שעטנז יותר משאר מצות כי הוא מצוה מקובלת, לא שכלית בתחלת הדעת, והוא מצוה שהשטן והאומות מקטרגים עליה.

ואחר שהשלים שתי המדרגות הצומח ושתי המדרגות החי, באר מדרגה השלישית הנשאר מן החי שהוא עוף המעופף, ונגדו אמר עמודי שש כי הוא מעופף על פני רקיע השמים ועומד בשש קצוות העולם שהם המעלה והמטה וארבע רוחות העולם. ואמר מטות זהב וכסף נגד החי המדבר, הנמשל לזהב וכסף שנאמר איכה יועם זהב, ואל תקרי מיטות אלא מטות, כי אלה ראשי המטות הנזכרים.

ואמר **רצפת בהט ושש ודר וסוחרת**. להורות שמכל הנמצאים לא נחדל מן האדם, שגם האמצעיים לא נחסרו ממנו. וזה, כי ידוע שבין כל מדרגה מן ארבע יסודות אלו יש אמצעיים המצרפן, כי האלמוג הוא אמצעי בין המחצב והצומח, ואספוג הימי אמצעי בין הצומח והחי, והקוף הוא אמצעי בין החי והמדבר. וזה אמרו רצפת, רוצה לומר שאלו השלשה דברים מרצף ומצרף הדברים יחד. ואמר כבהט ושש הם מדרגות האלמוג שהם שני דברים האלמוג הלבני והאלמוג האדום. ונגד הלבן אמר בהט שתרגם אונקלס קרוסטלינים, שהוא לבן. ושש הוא שש אדום כתרגומו בעמודי שש. דר הוא נגד האספוג הימי כדמתרגם ודורא דכרכי ימא רבא. וסוחרת הוא הקוף, ששניהם הם מלשון הקפה וסחורה. ולכן ספר כל מדרגות הנמצאות בעולם השפל ולמעלה בעולמות העליונים דהיינו עולם הגלגלים ועולם השכלי כי כבר בארתי בתחלת דברי שכל דברים אלו מדברים נגד ימי הנערות, שאז אינו ראוי להרוס לעלות להשיג עולמות העליונים שהשגתן נקרא מעשה בראשית ומעשה מרכבה והם אינם ראוים ללמוד בימי הנערות כדאמר רבי יוחנן לרבי אליעזר תא ואגמרך מעשה מרכבה, אמר ליה אכתי לא קשאי. רוצה לומר עדיין לא זקנתי. ועל כן לא רמז במקרא זו רק דברים הנמצאים בעולם השפל. ואמר שרמז במקרא זו שהשכל נתנו הקדוש ברוך הוא לאדם להיות מתבונן בדרכי הנמצאים ולעמוד מתוכן על סודי טעמי התורה, חזר ואמר אבל האדם אינו עושה כן, רק הולך אחר תאות לבו.

פסוק ז

והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים כלי זהב הם תאות הנשים והגיד לנו שהולך אחר תאות המשגל שחרפה היא לנו וקראן כלי זהב כי האשה נקראת כלי כמו שאמרו אין האשה כורתה ברית אלא מי שעשאה כלי. ולהראות יפייה אמר שהם כלי זהב, כמו שפירש למעלה שהאדם נמשל לזהב. ואמר כלים מכלים שונים כי לא יספיק באשה אחת, רק נשים רבות להרבות תאותו כמו שביאר המורה (חלק ג' פרק מ"ט), וזה לשונו, ועניין גדול בטעם איסור הקדשה והוא מניעת רוב התאות המשגל והתמדתו כי בהתחלף גופי הקדשות תוסיף התאות, כי לא יתעורר אדם לגוף אחד שהרגיל בו תאוה כשתעוררו

לגופות מתחדשות חלוקי הצורות, עכ"ל. וקרא למעשה זו והשקות בכלי זהב, כאמרו ז"ל שותה בעצמו, עד הכי סיפר סדרו הרע של אדם בנערותו, וסיפר כי בטובה שחננו השם יתעלה דהיינו שנתן בו שכל להשכיל ולהשיג בכלל העולם, הולך בו אחר תאותו. ואמר אחר כן

פסוק ח

והשתיה כדת וכו'. ואל תאמר כי האדם מוכרח במעשיו, וזה אינה, כי השתייה הנזכרת היא כדת, אין אונס כלל, והבחירה היא ביד האדם לעשות טוב או רע כי כן יסד מלך מלכי המלכים יתעלה על כל רב ביתו, רוצה לומר שר העולם, ונקרא בפי הפילוסופים שכל הפועל, שהוא נקרא רב ביתו כי העולם בכללו הוא בית א-ל, והוא צוה עליו שיניח לעשות כרצון איש ואיש, כמו שאמרו ז"ל, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. ולכן, אין אדם מוכרח כלל רק שמידו היתה לו כל מה שעושה. ואחר שסיפר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, מתחיל לומר שלא די שהולך אחר תאות לבו והם הדברים שיצרו מתאוה להן, שהם הערב והמועיל, אלא עושה גם כן דברים שאין להם תאוה כלל, אלא שהם מעשה בהמיות כמו שנאמר, למען ספות הרוה את הצמאה, שפירשו להרבות עונות שנפשו רוה מהן. ואין יצר הרע כלבושת שעטנז ודומיהן, עם הצמאה עם עונות שנפשו של אדם מתאוה להן. וידוע כי אלו הדברים אינן נמשכים אלא מחומר הרע, כמו שבאר בארוכות בעל העקידה שער י"ב, כי פעולת בני אדם נחלקו למין אשר יפנה אל תכלית, והם הטוב והערב והמועיל, אשר דברו הפילוסופים המדיינית, וכל אלו נמשכים מצד השכל, הואיל ויכוונו אל תכלית מה. אמנם, המין השני, אשר מצד החומר אינו מקבל שום תכלית, כי אם אל הפסד ופחיתה כו', ולזה אמר כי

פסוק ט

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים. ולא אמר משתה לנשים, אלא רוצה לומר כי החומר הנפסד הנרמז בושתי. גם שלמה עליו השלום קראו במשלו אשה זונה שנאמר שית זונה ונצורת לב, והיא אשת איש גם כן, כמו שביאר הרב המורה בהקדמתו לחלק א'. וראה כי מלת ושתי היא מלות שית,וי"ו ראשונה היא נוספת כמנהג הלשון להיות וי"ו נוספת בראשית המלה. ונשארו אותיות שית. ולכן אמר כי לא די במשתה של אחשורוש הנזכר אלא שגם היא עשתה משתה נשים כאותן שדעתן קלות. וזה המשתה עשתה בבית המלכות של אחשורוש שהוא גוף האדם הנקרא בית, כמו שלמה עליו השלום, בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית. ומבואר שזו הבית הוא בית מלכות אחשורוש הנזכר. והנה חזר וספר מי שהרגיל עצמו בנערותו על דרך הנזכר לעיל, קשה

לפרוש הימנה, כמו שנאמר במשלי, חנוך לנער על פי דרכו וגו'. ונראה שזו הוא כוונתן באמרם הנבעלה לערל קשה ליפרש הימנו, רוצה לומר כי כל החומר הנבעל ליצר הרע הנקרא ערל וטמא, קשה לפרוש ממנו. ולזה הסכימו כי במקום שבעלי תשובה עומדים אפילו צדיקים גמורים אינם עומדים. ולזה אמר הנה

ביום השביעי כטוב לב המלך וגו' להביא את ושתי וגו' ותמאן המלכה וגו'. רוצה לומר, אם הרגיש בתאותו אף אם יתן לב לשוב ולשלוח אחר ושתי ונזכרת שתמשך אחר צורתו ותבא אליו ותבא אחר עצתו בדרך טובים ותמאן ולא תבא ואמר ששלח אחריה ביום השביעי כטוב לב המלך ביין, ודרשו ז"ל שבשבת היה. ורוצה לומר שבשבת יש לאדם נפש יתירה ואז ראוי יותר שישיב מחטאיו מבשאר ימות החול, ואז נכון שיתחרט על חטאיו לשלוח אחר המלכה לבא אליו. ואמר כטוב לב המלך ביין, רוצה לומר כי בשבת יניחו הגופות מעמלם ועוסקים ומתעסקים לפעמים בתורה הנראית יין שנאמר הביאנו אל בית היין וגו'. ואמר ששלח אחריה שבעת הסריסים מהומן בזתא חרבונא בגתא ואבגתא זתר וכרכס, והם המשרתי פני המלך אחשורוש הנזכר כי שבעה כחות הם שנתנו באדם לשרת המלך אחשורוש שבאדם, והם כח המשותף והשומר והזוכר והמדמה והמחשב והשופט, וכח המתעורר עם כולן. והמה שבעה המשרתים הנזכרים. הנה מהומן נגד כח המדמה, שמהומן בית שמדמה הדברים שאינן. בזתא מלשון ביזה ושלל, נגד המשתף ששולל ובוזז כל מה שהרגישו ההרגשות מבחוץ ומרכיבה יחד. חרבונה נגד כח השופט, רוצה לומר אל תתחר במרעם, ולכן אמר כשריב וחרחר בינם הוא שופט ביניהם, על כן נקראת בשמו חר-בינה. בגתא ואבגתא נגד השומר והזוכר. לכן שניהם לשון אחד, וכבר ידעת אמרם זכור שמור בדבור אחד נאמרו, ושניהם לשון גת שמתאספים הענבים לתוכה ושמרן בה לבצירה, כן כחות אלו מאספין כל ההרגשות ושומרין אותם. זתר, הוא נגד המתעורר, ושזה דרכו תמיד לומר תיר תיר מה לך נרדם, וזה מלת זתר. או, מלשון לא תסורו אחרי לבבכם, כי הכל הוא מכח המעורר. כרכס נגד המחשב, כי הוא מלשון כר וכסת, שחושבים על משכבו כמו ורעיוני על משכבי סליקו. ואמר שהמלך שלח אחריה כל כחות נפשו שתשוב אליו ותבוא אליו בכתר מלכות בראשה, רוצה לומר שתעשה מעשים טובים המכונים בכתר, כמו שנאמר בנזיר נזיר אלקיו על ראשו, ותעסוק בכתר תורה שהיא המונחת לכל, והיא הכתר מלכות אשר בה מלכים ימלוכו. ואמר להראות העמים את יפיה כי טובת מראה היא, אם תעשה מעשים טובים ונחמדים. ואמר

פסוק יב

ותמאן... ושתי לבא ולמשוך אחריו, כמו שכתבתי למעלה, כי היא קשה לפרוש. ודע, שאמרו ז"ל פרק קמא דמגילה, זה לשונם, ותמאן המלכה, מכדי פריצותא הוא, דאמר מר שניהם לדבר עבירה נתכונו. מאי טעמא לא אתאי. אמר רבי יוסי בר חנינא, מלמד שפרחה בה צרעת במתנתא. תנא בא גבריאל ועשה לה זנב. ובזו כוונה אל מה שאמרנו כי ושתי פריצותה היתה והיא האשה הרעה, ובזה שניהם לדבר עבירה נתכוונו. ומה שלא באה היא מטעם שפרח בה צרעת המינות. וכבר ביאר החכם בעל העקידה כי הצרעת בא על ארבע גופי עבירות הנמשכות מארבע ליחיות שבאדם. בהרת תתילד מהלבנה, שמכחות תולדות המים וגורם רבת לשון הרע, ובא מגסות הרוח הנמשך ממרה הירוקה, ובא מזדון וכעס הנמשך ממרה אדומה, ובאה מרוב חמדה הנמשך ממרה השחורה, וכמו שהאריך בכל זו בעל העקידה פרשת מצורע. כל אלו העניינים נמשכים מושתי. ומה דכתיב שעשה לה זנב, רוצה לומר להיות נדמה לשאר בהמות וחיות שיש להם זנב ולא לילך בדרך אישה. אולי זו הכוונה דרשו ואמרו ויבן השם אלקים את הצלע, חד אמר זנב היה, כי חומר האדם הוא חומר הבהמות, אלא שנתוסף בו השכל הדברי. וכל זה רומז על דעת ושתי. מה נאות אמר שגבריאל עשה לה זנב, מלשון גברו גביר, שהוא האדם בעצמו. ומאחר שלא רצתה לבא ולמשוך אחריו, על כן חמת המלך בערו בו. ודע, שאמרו במגילה רבתי, רבי יודן ורבי ליווין בשם רבי יוחנן, כל מקום שנאמר במגילה זו מלך אחשורוש, במלך אחשורוש מדבר. וכל מקום שנאמר מלך סתם, משמש קדש וחול. ומעתה יתבאר לך שרצונה לומר חמת מלך מלכי המלכים בערה, על דרך שנאמר ויחר אף השם ובערה על רוע מעללי האדם שעושה כל מה שבאר הספור עד הנה. ומתחיל ומגיד הרע הנמשך מזו, וזה אמרו ויאמר המלך וגו', עד אחר הדברים האלה, הוא מבואר בדרך זו, כי אמר שהמלך הקדוש ברוך הוא מתייעץ עם החכמים יודעי העתים המה מלאכי העליון וכמו שאמרו ז"ל אין הקדוש ברוך הוא עושה דבר עד שנמלך בפמליה של מעלה. וזה אמרו כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין, והוא בית דין של מעלה. ואמר

פסוק יד

הקרוב אליו כרשנא וגו'. דע, שהרקנ"ט פרשת ויצא ביאר בלבן סודות עמוקות וכתב סמוך לזו מבראשית רבה אמרו זה לשונם שם, ויאמר הידעתם את לבן בן נחור, הידעתם את מי שעתיד ללבון את עונותיהם של ישראל, שנאמר אם יהיו חטאיכם וגו', וכתב, וגדולה מזו מצינו באגדה אחת בפסוק ויאמר המן למלך אחשורוש ויאמר המן זו מדת הדין, למלך אחשורוש, זה הקדוש ברוך הוא, שאחרית וראשית שלו כו'. והרמז למדת

הדין המקטרג. ומעתה ניתן לי רשות לפרש מקרא זו לפי דרכינו, והשם יתעלה יכפר בעדי. ומכל מקום לא אכתוב הדברים בביאור, רק ברמז מובן למשכילים. וזה כי שבעת השרים רואי פני המלך המוזכרים בפסוק הם שבעה הידועים לחכמי האמת, חכמי הקבלה, והם רואים פני המלך העליון יתעלה ויתברך. והם יושבים ראשונה במלכות, והם שרי פרס ומדי, כי הם המשגיחים לתת לאיש כדרכיו הניתלים בעיון האדם ובמעשיו, המכונים פרס ומדי, כמו שכתבתי לעיל. ויש התעוררות בשמות השרים האלה, כרשנא מלשון ראשון, והוא תחלת הבנין והוא בראשונה אף על פי שאין ראשונה ממש. שתר, דרשו ז"ל פרק קמא דמגילה ובמדרש רבתי, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, אם יתקיים עצתו של רשע זו, מי מקריב לפניך כו', שתר, מי מקריב לפניך שתי תורים. הוא השנייה, והוא סוד התורים שיסודם אש, כמו שכתב הרקנ"ט, פרשת ויקרא. ועוד קראו שתר כי הוא רשת פרוש לדון כל נמצא. אדמתא, מלשון אדם, והתי"ו הנוספת הוא רומז על שמה בפסוק לך השם הגדולה והגבורה והתפארת כו'. תרשיש היא סוד ים תרשיש. מרס מרסנא, המה למודי השם ששם הדין של מעלה נגמר ונחתם, והוא מלשון ממרסין את הדם. ממוכן, הוא המן הנזכר, ולכן התחיל לקטרג והתוספות כתבו פרק קמא דמגילה כי איתא במדרש שממוכן הוא דניאל, והבן זה, והשם יתעלה יכפר עונותי.

ואמר שהמלך נתייעץ עם יועציו כדת מה לעשות במלכה ושתי הנזכר לעיל, שהוא האדם אשר לא רצתה לעשות מאמר בעלה אחשורוש ולמשוך אחריו. ואמרו המקטריגים כי לא על המלך לבדו עותה ושתי וגו', רוצה לומר כי לא לבד עשה עבירות שבין אדם למקום, אלא עשה עבירות שרע בהן לשמים ולבריות. וכבר דרשו ז"ל סאה מליאה עונות אין מקטרג בהן אלא גזל, וכן במבול לא נחתם גזר דינם אלא על החמס, כמו שנאמר כי מלאה הארץ חמס. ולזה אמר גם כאן כי לא על המלך לבדו עותה ושתי הנזכרת, אלא על כל השרים והעמים אשר במדינות המלך אחשורוש. וראה שכאן אמר במדינות המלך אחשורוש ולא הספיק לו לומר סתם במדינות המלך כי בכאן במלך הדיוט מדבר, רוצה לומר שעותה על כל העמים שהם בעולם השפל שהוא מדינות המלך אחשורוש המוזכר לעיל. ואמר

פסוק טז

לא על המלך לבדו עותה וגו'. רוצה לומר שלא ירע לבב האדם לומר שחלקו רק בנמצאות שחומרו מעדיר צורתו כי גם זה נמצא בכל הנמצאות כי זהו מטבע החומר וזהו כי על כל השרים ועל כל העמים וגו'. ונראה שקרא לסוגים שרים ולמינים עמים כי כולן

משתוקקים להעדיר צורה ולהלביש צורה, וזהו כי יצא דבר המלכה על כל הנשים, שכל אחת נבזה בעלה בעיניה ומבקשת ורודפת אחר אחרת כי העדר משותף לכולן. אמר באמרם המלך אחשורוש אמר להביא וגו', רוצה לומר מורה על מה שדרשו כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בצביונו ובקומתו נבראו וזה כי כל נמצא כחד במציאתו ובמהותו מאחר שהעדר והפסד משותף לכולן. אם כן, מה יתרון לאדם מן הבהמה, ולזה אמר שכל הנמצאות מופסדים וחשקו במציאתן באמרם כי גם במלך אחשורוש נעשה כזו. ומעתה יצר הרע שהוא ממוכן הנזכר רוצה להכשיל האדם ולהחטיאו, ואומר לאדם, מאחר שכמוות זה כן מוות ומקרה אחד לצדיק ולרשע מעתה יראה עולמו בחייו כי אין טוב לאדם כי אם לאכול ולשתות כי אין חשבון בשאול וגו'. ורוצה לומר שתגבירו השרות הנמשכות אחר ושתי וישלטו בבעליהם שהם שרי המלך וימשכום אחר תאותיהם הנזכרים למעלה. ובאמת שבזו די בזיון וקצף ורוח הקדוש אמר כן, ואינו מדברי יצר הרע. לכן אמר

פסוק יז

כי יצא דבר המלכה וגו' והיום הזה וגו'. רוצה לומר שאם לא יענש הרשע על חטאו היה חלול השם בדבר כי ילמדו אחריה להבזות בעליהן שהוא צורתו, באמרם ראו רשע זה שלח אחר אשתו ושתי ולא באה אליו למשוך אחריו, והוא רשע וטוב לו, גם אנחנו נלך בדרך לא טובים. וזה אמרו, היום הזה תאמרנה שרות פרס ומדי וגו'. וכבר גליתי לך בריש המגילה מה הן שרי פרס ומדי. וכן אמר כאן שכל אחת חומרתו כצורתו, וכדי בזיון וקצף, כי באמת זה גורם סילוק השגחת השם יתעלה מן הארץ כאמרם, מדוע דרך רשעים צלחה וגו'. וכבר ביאר הרב המורה (חלק ג', בפרק י') להשגחה, שמזה הטעות מצאו הכופרים מקום לטעות. ולכן, אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא, אם על המלך טוב יצא וגו', ויכתוב בדתי פרס מדי, רוצה לומר המה השלשה ספרים שנפתחים בראש השנה שהמה דתי פרס ומדי הנזכרים. ולא יעבור אשר לא תבא וגו', ומלכותה יתן לרעותה הטובה ממנה, והוא סוד גלגול נשמות. ובזו יהיה נשמע פתגם המלך הקדוש ברוך הוא אשר יעשה ויקדש שמו בארץ כי רבה היא, וכל הנשים, שהם החומרים, יתנו יקר לבעליהן, שהוא צורתן, וימשיכו אחריהם בין בדבר גדול בין בדבר קטן. ונראו שכיונו בדבר גדול וקטן במה שאמרו פרק ב' דסוכה, אמרו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא משנה כו' דבר גדול וקטן כו', דבר גדול מעשה מרכבה, דבר קטן הוויי דאביי ורבא. וידוע שעיקר הוויי דאביי ורבא נתלה המצות המעשיות, והנה דיני התלמוד ומעשה מרכבה נתלה בעיון. ולכן אמר גם כאן שאם יעשה דין ברשעים

כל איש יפחד לנפשו וימשך כל אשה אחרי בעלה, הן בעיון הן במעשה. ואמר וייטב הדבר וגו', כמו שאמרו רבותינו ז"ל, כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא יוותר חייו. וזהו וישלח ספרים אל כל וגו', רוצה לומר שיצא דבר המלך כאלו שלח ספרים לכל עם ועם, להיות כל איש שורר בביתו, שהוא גופו, ומדבר בלשון עמו, רוצה לומר שיהיה לחיי מדבר שכלי שהיא אמתת גדר האדם. ולשון עמו ולא יהיה, נמשל כבהמות נדמה, נמשך אחר חומרו שהוא האשה ושתי להיות היא מושלת עליו. ואמר שאלו הספרים היו ככתבם אל כל עם ועם כלשונה ולכל מדינה ככתבה, להורות על דעת הרב המורה בנבואה, כי כל נביא היה מבין עניין המושג לו כפי הלשון המובן אצלו תחילה, וכן אמר כאן כי כל עם ועם לקח הבנתו כלשונו וככתבו. ואם תרצה להתפלסף, אמר כך כבר ידעת אמרם ז"ל. אמר ריש לקיש הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות,ופירש כן הרב המורה (חלק ג' פרק כ"ב), שהוא נאמר על החומר האדם והעדר הכרוך בעקבי כל נולד ושממנו יבא כל רע וכל הפסד. פירשו שם המפרשים כי שטן הוא מלשון נטה, כי מטה האדם מדרך טוב לדרך רע. גם מלאך המות, כי על ידו מגיע המות לאדם, וזה אמרו יורד ומתעה עולה ונוטל נשמה. גם ידעת פירוש בענין שקראו שלמה עליו השלום אשה זונה ושתי אשת איש, ופירש חלק ג' פרק ח', וזה לשונו, כל הפסד ישיג לצורה במקרה מפני התחברה לחומר וטבע החומר ואמתתו שהוא לעולם לא ימלט מחברת ההעדר, ומפני זה לא תתקיים בו צורה, אבל יפשיט צורה וילבש אחרת תמיד, ומה נפלא מאמר שלמה עליו השלום בראותו החומר כאשת איש זונה, כי לא ימצא חומר מבלי צורה כלל. אם כן, אשת איש היא, לא תמלט מאיש ולא תמצא פנוייה כלל. ועם היות אשת איש מבקשת איש אחר לעולם, תמיד תפתהו ותמשיכהו בכל צד עד שישיג ממנו מה שהשיג בעלה. ומעתה אומר שמספר איך שהחומר המושך עצמו אחר תאותיו גורם לו רעה ולבעלה עמה. וזה אמרו ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים כו', רוצה לומר דיבר במשל כאלו היה דרך משא ומתן בין הנפש וכחותיו, אבל באמת אין שם אומר, ולא דברים ואמר שאלו החכמים יודעי העתים האמורים בקהלת כי באמת תלוין כולן בגוף האדם. ואמר בכי כן דבר המלך לפני יודעי דת ודין כי כן דרכו של אדם להתבונן במחשבתו ולידע אחריתו, ואמר והקרוב אליו כרשנא כו'. דע כי והקרוב אליו לא קאי אלא רק על כרשנא לבד. ואחר כך מונה והולך השרים האחרים, וזה כי כבר ידוע מדרשם ז"ל פרק החליל, שבע שמות נקרא ליצר הרע, הקדוש ברוך הוא קראו רע, משה קראו ערל, דוד קראו טמא, שלמה קראו שונא, ישעיה קראו מכשול, יחזקאל קראו אבן, יואל קראו צפוני. ונראה כי שבעה שרים אלו המוזכרים בפסוק, הם שבעה שמות אלו של

יצר הרע, ולכן התחיל ממוכן, לדבר הדיוט קופץ בראש. ואין בפרט אלא מה שבכלל, כי ממוכן הוא המן הוא יצר הרע בכלל כמו שאני עתיד לבארו אם ירצה השם, אלא שקראו בשבעה שמות הללו השרים להורות על מדרגותיו כי נראה ששבעה שמות אלו הם שבע מדרגות שנתחברו במהות האדם וידוע מאמר הרב המורה (חלק ב' פרק י') שיש נוסחאות שכתב ששבע מדרגות יש בסולם שראה יעקב נתייחדו בסולם המוצב ארצה ומגיע בשכלו להשיג השמים, וזה וראשו בשמים. ולזה אמר כי היצר הרע יש לו שבעה שמות, אבל אינו מושל על השכל, שהוא המדרגה השמינית, שהוא האדם בעצמו, שהוא מדבר ואומר כי זה לעומת זה עשאו החכמים. ואמר כי הקרב אל המלך הוא כרשנא להורות על מדרגות החי, כי תרגום חגב הוא רשינא, והוא החי בעצמו. ולכן אמר כי שר הוא קרוב אל המלך כי החי והמדבר נכנסים תחת סוג אחד שהוא החי. וכבר אמר הרב המורה, כי חומר האדם הקרוב הוא חומר הבהמה הקרובה. שתר, שתר הוא מעלת הצומח כי הוא זתר שהוא לשון זית שהוא אילן זית שהוא הצומח בעצמו והחליף השי"ן בזי"ן, להורות על מה שנאמר בניך כשתילי זיתים וגו'. תרשיש הוא המחצב כי תרשיש הוא אבן טוב שהוא המחצב כמו שנאמר תרשיש ושוהם וישפה. אדמתא הוא יסוד העפר מלשון אדמה, ואל יקשה אליך בהקדימו אדמתא לתרשיש אף על פי שמעלת תרשיש יותר גדולה ממעלת אדמתא רק הואיל שהמחצב עיקר מקורו מן העפר ונחצב מתוכו, הקדים יסוד העפר למחצב. ואמר מרס מרסנא על יסוד המים ואויר שהם היסודות הקלים השוטטות הנה והנה בדבר נקב, מלשון ממרסים בדם. ממוכן הוא יסוד האש, כי הוא המכין כל דבר בחומו, כמו שאמר החכם, האדם יולידו האדם והשמש כי הוא יסוד האש נותן לחום הטבעי והוא המעמיד כל חי, ולכן אמר כי שבעה שמות נקרא ליצר הרע על שבע מעלות אלו. ומה שאמר הקדוש ברוך הוא קראו רע כו', כבר ביאר בעל העקידה פרשת כי תצא שהם מדריגות זו מלמעלה מזו. ואולי הם נגד שבע מדרגות אלו שבארנו, ולכן אמר שאלו שבעה שרים יושבים ראשונה במלכות כי באמת לפתח חטאת רובץ, ויצר הרע נכנס באדם קודם שנכנס בו יצר הטוב, שהוא מלך אחשורוש. ולכן קראו שלמה המלך זקן וכסיל, ואמר שאלו השרים התלויים בחומר הם גורמים הפסד לחומר. וכשתיהרג ושתי להתפרד הצורה ממנה אבל אין גורמים שום הפסד לצורה בעצמה כי היא נשארה אחר המות, וזהו אמרו כדת מה לעשות במלכה וגו', ורוצה לומר שזה מנהגו כל היום להעדיר צורה ולהלביש צורה. ואמר ממוכן לפני המלך נקט ממוכן יותר משאר שרים כי ממוכן הוא המן כתרגומו, והוא היצר הרע בכללו, כמו שאני עתיד לבאר אם ירצה השם. ואמר

פסוק יט

אם על המלך טוב. רוצה לומר אם יש לאדם שכל הנקרא טוב, והוא יצרט הטוב ולא ישמע לקול ממוכן להתייאש מן העולם הזה, רק יכתוב בדתי פרס ומדי, רוצה לומר שהחי יתן אל לבו באשר זה סוף כל האדם, לכן יהיה כל איש שורר בביתו להגביר שכלו על חומרו במושכלת ובמעשים כדי שיזכה לעולם הבא ולא יעבור אשר לא תבא ושתי, רוצה לומר יראה שלא יעבור זה ויגרום שלא תבא ושתי אחריו, אלא יראה לפניו, ובזה יזכה לעולם הנשמות שאז מלכותה יתן לרעותה הטובה ממנה כי שם הנפש מתדבק בעליונים והוא טוב לו ממנו.

פסוק כ

ונשמע פתגם המלך. רוצה לומר שיקרא בשם א-ל עולם כמו שעשה אברהם שהכניס רבים תחת כנפי השכינה. ובזו כל הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד קטן. רמז בזה הסוד נפלא מסוד המציאות וזה להודיעו כי אין חפץ השם יתעלה בהעדר בעצם רק שהוא במקרה ושעיקר העדר כדי להוציא צורה טובה מזו. וכמו שאמר יקר בעיני השם המותה לחסידיו, כי הוא לטובתם כדי שיעלה נשמתן למעלה ממה שהוא בחיי האדם להיות נפשו צרורה בצרור החיים. כן הוא בכל הנמצאות כי העדר הוא לטובת החומר להלביש צורה יותר מעולה בנמצאות ממה שנעדר והמשל בזה כי הצומח הוא מזון החי אינו כן כזו שהצומח נעדר מצורת הצומח עולה למעלה החי ויתהוו חי במדבר וכן הדבר בכולן, וזהו כוונת השם יתעלה בבריאה, לא אל הרע בעצמו כמו שאמרו אין דבר רע מלמעלה, יתעלה וישתבח תמים דעים, כי אין חקר לגדולתו ולזה אמר הנה כי בהתבוננות זו כל הנשים יתנו יקר לבעליהן ויודו לא-ל על צורתן שנתן להן ושעבר צורתן שקדמה, ועלי דרך שאמרו בצביונן וקומתן נבראו. ואמר כא וייטב הדבר בעיני המלך והשרים. מכל מקום החומר מכריחו וגובר עליו לעשות לפעמים כדבר ממוכן. על כן, צריך לעשות לו סייגים וגדרים ולשלוח ספרים ויעלה בזכרונם להגביר תמיד היצר הטוב על היצר הרע ושלא יתן לו מקום כלל להחטיאו. וזהו אמרו כל עם ועם כלשונו וככתבו. וכבר כתבתי בריש הספר מהות השרים והעבדים והעם, שהם כחות ואברי האדם, להיות כל אחד מוכן וזריז לעבודת בוראו בכל מצות התלויות בו. בדרך משל, העין לראות והאזנים לשמוע וכן כולם. ואחר שסיפר קורות האדם ותולדותיו בימי נערותו שמושך את תאותו ושזו גורם לו יום המיתה, אמר שלכן לא טוב היות האדם לבדו כי אם ימות יפסיד המין. לכך צריך שיבקש עזר כנגדו ולישא אשה בימי בחרותו שהמה

ימי העמידה, ומתחיל לספר קורות ותולדות ימי העמידה שעל הרוב מתחילין מבן י"ח שנה, שאז נשלם ימי גדולו של אדם. ולכן אמרו בן שמונה עשרה לחופה. ומתחיל ואמר

פרק ב

פסוק א

אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך וגו. אמר כאשר מתחילין ימי העמידה כשוך חמות ורתיחת טבעיו ומרגיש בעצמו שנשלמו ימי עלייתו ורואה מה שגזר על ושתי שסופה להפסד ושאי אפשר לעמוד לעולם חי באיש מפני העדר הכרוך בעקביו. על כן צריך לבקש ליקח אשה להוליד ממנה בנים לקיים המין.

פסוק ב

ויאמרו נערי המלך משרתיו וגו'. כלל העולה במשל זו בלקיחת אסתר הוא עניין זווג המפורסם בין איש לאשתו, והוא הזווג השני שאמרו עליו בסוטה פרק קמא, הא בזווג ראשון הוא בזווג שני, כי זווג הראשון הוא חבור ושתי עם אחשורוש, שזה נגזר ובת קול יוצאת עליו ארבעים יום קודם יצירת הולד, ואמר בת פלוני לפלוני ובאור זה כי ידוע שלארבעים יום יצירת הוולד הזה. ולכן, אמר ארבעים יום קודם זו, רוצה לומר בשעת הח' בת קול יוצאת לומר בת פלוני לפלוני כי מיד הטפה הזרע מעוררת צורתה הראשונה ומתחלת להתנועע מעט להלביש צורת העובר. ומה מאד נחמד ונפלא, אמרם בת פלוני לפלוני, ולא אמרו פלונית לפלוני, או בת פלוני לבן פלוני, באמת החומר לאחר שהעדיר צורתו הראשונה נקרא בת צורה שעברה המשלמת הזרעים לאחר שהעדיר צורת הזרע, ומקרי בת הצורה ההיולי, ותנשא לפלוני זהו צורת העובר. ואף כי לפי פשוטו יש ליישב וכי על הרוב ידבר כי החתן הוא נולד קודם יצירת הכלה ויצירת החתן קודם יצירת הכלה, ולכן בעת יצירת החתן עדיין הכלה אינה בעולם לומר פלונית לפלוני, ולכן הכלל הוא, בת פלוני לפלוני. ואם ירצה, ישא שנים או יותר מה שאין כן בבן פלוני. מכל מקום, מה שכתבנו על פי כוונתינו הוא האמרת שנאמר על זווג אחשורוש עם ושתי. אמנם, בזווג שני שהוא הנרמז הכא בסיפור אסתר, הוא לפי מעשיו כדכתיב מה' אשה משכלת ולזה אמר שאמרו לו נעריו יבקשו למלך נערות טובות רוצה לומר שישא אשה הגונה מבנות טובים ולזה יחסה שהיא בת אביחיל דוד מרדכי. וכל הדברים האחרים הבאים בסיפור זו הם להמשיל הדברים כפי פשוטו של משל מה שאירע באחשורוש ואסתר, והם ליפות המשל. אמנם, על פי כוונתינו אומר כי באה הרמז הנה על אשה המשכלת שזכר שלמה המלך עליו השלום והוא החומר הנאות הממשיך עצמו אחר

שכלו ואינו הולך אחר שרירות לבו כושתי הנהרגת על זו ואמר שכאשר המלך אחשורוש בא בימים ונח חמת רתיחתו ואינו להוט אמר תאותו כאשר היה בימי עליותיו, נעשה חומרו כאשה אחרת. ועל דרך זו אמרו שלשה דברים קורעין גזר דינו של אדם, ושינוי השם אחד מהם. כוונתן בזו מה שאמרתי. ואמר שאשה זו קרויה אסתר מלשון הסתר אסתיר, רוצה לומר, שהחומר מסתיר עצמו מפני בעלה, ובושה לעמוד מפניו, רק נכנע לפניו כל היום. וזהו אמרו

פסוק ד

והנערה אשר תיטב וגו'. רוצה לומר שיבחר המלך ויתבונן באיזה דרך ינהיג חמרו בענין שלא יחריב העולם, כמו שאפרש לקמן אם ירצה השם בפסוק אין אסתר מגדת. והתחיל ואמר

פסוק ה

איש יהודי וגו'. רוצה לומר כי מי שמנהיג גופו בדרך נאות כרמוז באסתר המלכה, זוכה שיערה עליו רוח ממרום ויושפע עליו שכל הנקרא בפי החכמים שכל הנקנה ושכל הנאצל. והוא הרומז הנה במרדכי היהודי וצריך אני להקדים הקדמה מה ואחר כך אבאר בעזרת הא-ל יתברך. דע, שהנפשות הם שלש. נפש, רוח, נשמה. ונקרא בפי חכמים שכל היולני, ושכל הנקנה, ושכל הנאצל, והוא הנשאר אחר המות. וכבר האריך בזו בעל העקידה פרשת בראשית בתכלית הביאור ואין להוסיף על דבריו. ומזה אומר כי אחשורוש הוא הנפש והשכל ההיולני ההוה עם האדם מיצירתו, ומרדכי היהודי הוא השכל הנקנה, וקראו מרדכי מלשון מירא דכיא, כתרגומו, שתרגום מור דרור מירא דכיא, רוצה לומר השכל הנמשל לבושם נחמד וטוב. והמשילו הענין באיש יהודי להיות ידוע כי אין זאת השלמות נמצאות אלא בישראל. ואמר שהוא בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני, רוצה לומר שעל ידי החומר הזך והנאות, אדם עולה ממדרגה למדרגה עד שעולה אל כל שלשה הדברים, דהיינו נפש רוח נשמה, והם יאיר שמעי וקיש. וכזה דרשו פרק קמא דמגילה, תנא, כולן על שמו נקראו, וזה כי כתב הרב המורה (חלק א' פרק ב') בסופו בהעריך האדם אל כלל העולם, ושלכן נקרא האדם עולם קטן, כתב זה לשונו. ודע שראוי שנדמה יחוס אלו-ה יתברך לעולם כיחוס שכל הנקנה הנאצל לאדם אשר אינו בה בגוף, והוא נבדל מן הגוף הבדל אמתי ושופע עליו. ויהיה כח הדברי כשכלי הגלגלים אשר הם בגופות כו'. ולכן אמר במרדכי שהוא האדם הראוי לקראו עולם קטן באמת כי הוא בן יאיר, רוצה לומר שיש לו שכל הנקנה הרומז לא-ל יתעלה, שהוא האיר המציאות כלו מטובו הנקרא אור, שנאמר וירא אלקים את האור וגו'. בן

שמעי, הוא מדרגה למטה מזו, נגד השכלים הנפרדים השומעים אמרי א-ל, נגד רוח, ואל יקשה לך כי מאחר שביאר שכל הנקנה שהוא הנשמה מה צריך לפרש אחר כך השאר כי הוא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט, והכלל הוא מרדכי, ואחר כך ביאר הפרטים, שהם יאיר ושמעי וקיש. וקיש הוא נגד כח הדברי, שהוא הנפש המורה על נפש הגלגלים, וקראו בן קיש להיות זו הדעת דעת חכמי ישראל ונביאיהם שהאמינו שהגלגל קבוע ומזלות חוזרים, כדאיתא במסכת פסחים, שכתב הרב המורה (פרק ה' חלק ב') שלדעתי הגלגלים יש להם קולות נוראים ועצומים, והוא דעת יחזקאל במרכבה. וזהו בן קיש, מלשון קיש קיש קריא.

והואיל ובא לידינו נימא בה מילתא, כי יש לספק בזו קושיא חזקה, כי מאחר שאמרו ונצחו חכמי האומות את חכמי ישראל, איך יחשוב הרב המורה על עם השם ונביאיהם שהאמינו ואמרו דבר שהתאמת סתירתו במופת. וכבר העיר הנרבוני ז"ל על קושיא זו כאשר זכר הרב שם-טוב בפירוש למורה חלק ג' פרק ז', אך לא העלה צרי למכתן, רק מישב אותו בענין דק חלוש מאד, ועיין שם. אמנם, מה שנראה לי בהיתר קושיא זו הוא מה שאומר כבר כתב הרב המורה (חלק ב' פרק י"א) כי עניני התכונה אינן נבנין על מופת חותך שיהא כך בלי ספק, כי כוונת החכמה ההיא אינה אלא להניח תכונה אחת יהיה המתחייב מם התנועה ההיא נאות למה שיראה כו'. ומעתה יכול להיות שבעל תכונה מניח תכונה אחת נאות למה שנראה מהלוך הכוכבים, ואינו כן, אלא הוא בדרך אחר, יכוין אל דרך זו כמו שאירע לאיש המרעיש אשר ספר ממנו החכם יצחק הישראלי בספרו יסוד עולם, מאמר ג', שהמציא תכונה חדשה וכל האחרונים היו מודים לו אלו יוכל להשלימו. ואפשר שדברי המרעיש הם אמתיים, רק שלא יוכל להשיג להשלים דרך ההיא. ואי אפשר שכזה קרה לחכמים ולנביאים ז"ל עם חכמי האומות, כי אף שדבריהם אמת כמו שהניחם יחזקאל ושאר נביאים, ולהיות הגלגל קבוע ומזל חוזר, אחר זמן נאבדה חכמת עמינו בעונותינו, ולא יכלו להשיב לאפיקורוס להניח תכונה נאותה למה שיראה מתנועת השמים על פי הדרך הראשון. לזה אמרו שנצחו חכמי האומות. מכל מקום, דברי הנביאים אמת, שגלגל קבוע ומזל חוזר, כמו שידעו על פי הנבואה, שהיא למעלה מן החקירה העיונית. ואלו היו לפנינו, היו משלימים דרך התכונה ההיא שהיה נאות למה שיראה. ואפשר שהיה מודה בה ארסט"ו וחביריו, כי הנבואה תכריע. ובזה יהיו החכמים והנביאים עליהם השלום, אמת ותורתם אמת. ולכן, קראו כאן קיש, כמו שפירשתיו.

ואמר שהוא **איש ימיני** כי באמת איש כזה הוא השלם הימין הראוי לקרא איש, לא בהמה בצורת איש.

פסוק ו

אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה וגו'. אמר שזה האיש שכלו הוא פרטי משכל הנאצל על בני אדם, ונגלה עליהם. וזהו לשון הגלתה עם יכניה מלך יהודה, רוצה לומר שכל הכולל במין האדם. וקראו יכניה כי הוא הכנת א-ל י"ת, ולזה קראו מלך יהודה כי אלו השלמיות לא נמצאו אלא בישראל הנקרא יהודי. או אפשר כי רוצה לומר במלך יהודה על השם יתעלה, כי אף שהוא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, מכל מקום נקרא אלקי ישראל, וכן קראו בכאן מלך יהודה, כי הוא חלקו וגורלו כמו שנאמר מנת חלקי וגורלי. ואמר יעקב חבל נחלתו וגו'. ואמר, אשר הגלה מירושלים עם הגולה, רוצה לומר מירושלים של מעלה, שכל זו הוא נשפע וירד מלמעלה, כי משם צוה השם את הברכה עם שאר שכלים המושפעים משם. ואמר כי המלך שהגלה והשפיע ליכניה, זו הוא נבוכדנצר מלך בבל. כבר ידעת משלי הנביאים שקראו לנבוכדנצר הלל בן שחר, והמשילו מפלת סנחריב ונבוכדנצר למאורות השמים, כמו שאמרו כי ככבי השמים וכסיליהן לא יהלו אור, חושך השמש בצאתו, וירח לא יגהה אורו, כמו שהאריך בזה המורה (פרק כ"ט חלק ב'). לזה אומר שהמשיך השכל הפועל הנקרא שמו בישראל שר העולם לנבוכדנצר, דלעוצם ממשלתו שהיה לו בעולם התחתון. ואמר כי אף שהא-ל יתעלה השפיע מטובו חוט של חסד זו להיות שכל נקנה, ולכן נקרא יכניה מלך יהודה, מכל מקום הוא סבה רחוקה לזו, כדרך כל הנמצאות כי הוא על ידי האמצעי שהוא השכל הפועל בעולם. והוא סבה קרה לזו מקרה זה ביאור הספור שדרשם ז"ל אמר שבת לפני הקדוש ברוך הוא, לכל נתת בן זוג כו'. אמר לה כנסת ישראל יהיה בן זוגך, כמו שבאר החכם בעל עקידה, ואמר שזה המלך הוא מלך בבל מלשון בלול, רוצה לומר שהוא מלך על על העולם השפל הכלול מארבעה יסודות. ואמר

פסוק ז

ויהי אומן את הדסה היא אסתר הנזכר להדריכם בדרך ישרה וקראה הדס כמו שנאמר בשאר צדיקים. והוא עומד בין ההדסים, ואומר שהיא בת דודו על דרך שנאמר זה דודי וזה רעי. וכבר ביארתי לך כי שכל הנקנה שהוא מרדכי הוא חלק אלו-ה יתעלה בעולמו, שהוא עולם הקטן. והוא מורה עליו יתברך על כן ראוי לומר זה דודי וזה רעי. ולכן אמר שאסתר היא בת דודו. ויציר כפיו, כי אין לה אב ואם, כמו שנאמר האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. וכן כאן אומר שאינה נמשכת אחר החומר והנאת הגוף שהתחלתם האב

והאם כידוע מאמר שלשה שותפים יש באדם. ולזה אמר כי בהסתלק אביה ואמה מעליה מלילך אחריה היתה למרדכי לבת להיות נמשכת תמיד אחריו.

פסוק ח

ותלקח אסתר אל בית המלך. כי היא נמשכה אחר הצורה הפך מושתי אשר לא תבא. ומה נפלא אמרם, אסתר קרקע עולם היתה. והוא החומר, שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב. וכבר ידעת סוד בעלי הלשון שהניחו לשון נמצא לזכר, ונסתר לנקבה, כי כשהזכר נמצא שהוא השכל, הנקבה נסתרה, רוצה לומר החומר. וזהו מלשון אסתר המלכה. וזה כוונתם באמרם, אסתר ירקרקת היתה, אלא שחוט של חסד משוך עליה. וכבר ידעת מה שאמר הרלב"ג ז"ל, פרשת בראשית, על אמרם, תהו, זהו קו ירוק שמקיף העולם. והוא רמז לצורה. בהו, אלו אבנים מפולמות. והוא רמז לחומר. וכן נמצא בכתוב שייחס הקו לתהו, והאבנים לבהו, שנאמר ונטה עליה קו תהו ואבני בהו. ולהיות חלק אלו ההתחלות במצאות שלש עד שטבעם קרוב לטבע ההעדר, נתפרסם בדבריהם ז"ל שיבינו ההפסד של זה העגול וחזרתו לתוהו ובוהו. והיה הוא ידוע שנטיית הקו בבניין הוא הצורה אחרונה לבנין ההוא. והאבנים אשר הם שתותיו ויסודותיו, הם החומר הראשון לו. וראה אמרם בתהו שזהו קו ירוק שמקיף העולם, כי ההויה תהיה בהשתנות מהפך אל הפך, כמו שהתבאר בטבעיות. והאמצעי בין ההפכים, תמצא בו הדרכים אלה הוית והיות מפורסם שבאמצעיים שבין ההפכים הוא כמראי. ולזה לקח הירוק, שהוא הממוצע שנראית, תמורת הממוצע בין ההפכים, ועל ידי שבממוצע יש בו חלק מכל אחד מן ההפכים וההפכים והנושא הם התחלות, כמו שנזכר באחד מספר השמע. וקרא החומר הראשון אבנים מפולמות, רוצה לומר נעלמות ונסתרות, ונגזר מפלמוני שהוא מורכב מאלמוני ופלוני, והוא שם ההסתר וההעלם, כאמרו והוא פלאי, וכן אלמוני ופלמוני, שהוא המקובץ מבין שניהם, וממנו נגזר מפולמות. וקרא החומר הראשון מפולמות להיותם בתכלית ההסתר וההעלם, עכ"ל החכם. ולפירוש בן עזרא, ואף לדעת חכמינו ז"ל, שהוא ירוק שבירוקים, כדאיתא בנגעים פרק י"א, אתי גם כן כהוגן. כי כמו שקורין לעוור סגי נהור וקורין לאיש יפה מאוד כושי, כן קרא למעט ירוק ירקרק, כי הוא מורה על ירוק שבירוקים. ומעתה כזה, אמרו אסתר ירקרקת היתה, ולא אמר ירוקה היתה, אלא ירקרקת למעט הירקות כמו ירקרקת או אדמדמת. כוונתם בזה כי אסתר הוא מורה על ימי העמידה, שהוא האמצע בין ימי העלייה והירידה ובממוצע זו הוא חלק מכל אחד מן ההפכים. ומאחר שבמאמר שזכר הרלב"ג המשיל הצורה לקו הירוק, ובזו המשל המשיל אליו החומר, לכן אמר ירקרקת, לא ירוק ממש. וזה אמרם שחוט של

חסד נמשך עליה, והיא השכל האנושי שעליה בחסד הא-ל יתעלה, שברא הכל בחסדו, שנאמר עולם חסד יבנה. ולי נראה שכוונו בתוהו ובהו דבר אחר, גם כן נאות לכוונתינו, וזו כי בתחילת מעשה בראשית שרצו לספר כל בריאות הברואים ולא הגיד לנו הויית המחצבים רק הויית שמים וארץ ושאר היסודות. ואחר כך סיפר המדרגות הצומח והחי והמדבר. אמנם, מעלת המחצבים לא נזכר בשום מקום. ולזה אמר שבכלל הארץ היתה תוהו ובוהו, הוא קו הירוק. ורוצה לומר המחציב שאחד מהן הוא הזהב הטוב הסובב את כל ארץ החוילה. ולכן קראו כאן קו הירוק לזהב והוא המקיף העולם הקטן שהוא האדם, כי כל תכלית האדם להיות להוט אחר הממון וזהב ואבנים מפולמות, והם הוויית אבנים הטובות שהם מתהווים גם כן מאדים המתילדים מן הארץ כאחד משאר מחצבים. וקרא בהו, רוצה לומר כי כל אחת סגולה נפלאה ייחדיהו משאר המינים כמבואר בשער השמים. ולהיות שהמחצב נחלק לשני חלקים, חלק ממנו יותך באש כבדיל ועופרת וכסף וזהב וכל אותן שהווייתן מאד הלח, וחלק ממנו שלא יותך באש, שנתהווה מאד היבש כאבנים טובות ודומיהן. על כן אמר תהו ובהו, שהוא הזהב והאבנים טובות, להורות על שניהם. וקראו תוהו ובהו כי באמת כל קנייני העולם הם תהו בוהו. ולזה אמר באסתר שהיא ירקרקת, כי החומר הנאות אינו מבקש המותרות להיות להוט אחר הירוק הנזכר, אלא מה שצריך לו. וזהו הירקרקת הנזכר באסתר.

ומעתה נבאר הסיפור. אמר שאמרו לו נערי המלך משרתיו וגו'. כבר כתבתי שכחות הנפש ואבריה הם השרים והעמים, והם נערי המלך. וההרגשות והכחות התלוים בחומר הם נערות בתולות טובות מראה. וכבר ביאר הרלב"ג בפירוש לשיר השירים ששלמה עליו השלום קראן בנות ירושלים. ולזה אמר שאמרו למלך הנערים הנזכרים שיבקשו למלך נערות טובות, רוצה לומה שידריך מעתה חומרו בדרך טוב וירגיל בנפשו מדות טובות ויתמיד בהן עד שיהיו בקניין בנפש. וגם כי יזקין, לא יסור ממנו. ואמרו שיקבץ הנשים על יד הגא סריס המלך, רוצה לומר אל כח המדבר בכללו, מלשון הגיון ודבור. והוא שומר הנשים, רוצה לומר שהדיבור הוא גדר האדם וצורתו, כמו שאמר לעיל. ומדבר כלשון עמו. ויתן לכל אחד חק הראוי לו, וזהו ונתן תמרוקיהם, כי זה הוא תמרוק הנפש וזכותו. ואפשר שהוא מלשון מרוק ויסורים ממרקים החומר להעמידו על דבר הנכונה, שהוא מכוון בסיפור זה.

ויהי בהשמע דבר המלך ודתו וגו'. מקרא זה מובן ממה שכתבתי למעלה במקרא ויפקד המלך פקידים וגו'. רק אמר הכא שיצא דבר מן הכח אל הפועל, ועשה כאשר יעצו לו חכמיו. ואמר

פסוק ט

ותיטב הנערה בעיני המלך וגו'. רוצה לומר שדרך זו ישר בעיניו והרגיל בו נפשו כמו שבארתי לעיל, ואמרו ויבהל את תמרוקיה, רוצה לומר שעם כל זאת צריך האדם לתת לחומרו ההכרחי כדי להברות גופו והיא מצוה שנאמר השמר לך ושמור נפשך וגו', ונאמר צדיק אוכל לשובע נפשו וגו'. וכן אמר הכא, אף על פי שאסתר זאת נמשכת תמיד אחר בעלה, מכל מקום בעלה אינו מונע ממנה ההכרחי, ונותן לה תמרוקיה ואת מנותיה ואת שבע הנערות הראויות לה

וישנה וגו'. זה המקרא הוא מבאר ביאור גלוי כל הדברים מעיקרן באומר וישנה ואת נערותיה וגו' כי באיזה דרך שינה אותה ואת נערותיה, אם לא על פי הדברים שכתבתי שאסתר היא ושתי אלא ששינה אותה לטוב בית המלך.

ונערותיה. הם שבעה המשרתים הנזכרים ראשונה במקרא כטוב לב המלך ביין, אלא שנשתנו מזכרים לנקבות כי בראשונה שעדיין לא נאצל עליו רוח השכלי הנקרא מרדכי, הם היו המושלים והיו זכרים, כי היו נתלין במלך אחשורוש שהוא השכל ההיולני, אך על מנת שיש לו עוד מדרגה מעולה מזו, והוא מרדכי. והם כנקיבות אצלו, נמשכים אחר עצתו. וכל זה לטוב בית המלך, שהוא גוף האדם, כמו שבארתי לעיל, וזהו טוב בית הנשים.

פסוק י

לא הגידה אסתר וגו'. אמרו ז"ל פרק המוכר את הספינה, אמר רב כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, זכר ונקבה בראו, ואף לויתן זכר בראו, ואלמלא נזקקים זה לזו מחריבים העולם. מה עשה, סרס הזכר והרג הנקבה, ומלחה לצדיקים לעתיד לבא. ואף בהמות בהררי אלף סרס הזכר וצנן הנקבה כו'. ופירש בעל העקידה פרשת שמיני והבחיי פרשת בראשית כי כוונתן בזו כי לויתן הוא נאמר על חבור השכל בחומר מלשון כי לו יתן חן. ואלמלא נזקקין זה לזה, רוצה לומר שאם ילך השכל אחר החומר ותאותיו בהחלט, יפסד האדם. וכן אם יזקק החומר אל עבודת השכל לגמרי יבטל הענין הגשמי והזמני בהחלט. בכל אחד משני פניו יתבטל הבריאה. לכן, הרג הנקבה וסרס הזכר. וזה במה שנתן כח לשכל לכבוש החומר. ולזה אמר כאן, לא הגידה אסתר וגו', מלשון נגיד, מלשון המשכה, רוצה לומר לא המשיכה והגידה עצמה אחר אחשורוש לגמרי ללכת אחריו כי גם בזו תחריב העולם. וזהו אמרו כי מרדכי צוה אשר לא תגיד כי באמת זו עצת השכל כי לא לתהו בראה לשבת יצרה. ואמר לא הגידה את עמה ואת מולדתה, רוצה לומר שלא המשיכה עצמה לגמרי מעמה, שהם שאר הגשמיים. וכבר ביארתי בפסוק

ויהי אומן את הדסה מהו הנרצה במולדתה, ומה נפלאו דבריהם באמרם תחילה שהרג הנקיבה ובבהמות בהררי אלף אמר שציננם, כמו שבתחילה נהרגת ושתי, כי בחומר גרוע ומופסד אין לו תקנה כי אם החרב. אמנם, בענין החומר נאות בהערה מועט וזו הוא הצינן הנזכר בבהמות בהררי אלף. ולכן, סיפר שבכל יום ויום מרדכי הולך לדעת את שלום אסתר, רוצה לומר שנתן לה ההכרחי בכל יום ויום כדי לשמור הבריאות. ואמר שהלך לפני חצר בית הנשים. וכבר בארתי לך מהו הנרצה בחצר ובבית הנשים.

ובהגיע תור נערה ונערה וגו' עד ובהקבץ בתולות שנית וגו'. הוא מבואר על פי דרכינו. וזה כי כבר ביאר כל פסוקים אלו בעל עקידה פרשת שמיני, ונאות מאוד לפי הכוונות, וזה לשונו, וכמה נתחזקה הענין והנכבד בהניח התשוקות במה ששובח משבח אסתר המלכה בזו מכל הנשים כי בכלן נאמר

פסוק יג

ובזה הנערה באה אל המלך וגו'. ואולם בא נאמר ובהגיע תור אסתר בת אביחיל לא בקשה וגו' ותהי אסתר נושאת וגו' יספר מה שהיה בהוה וירמוז מה שיקרה לנפשות העושות לעולם הבא. וזה כי כל איש הנמשך לעשות כל מה שתאמר חברת פחותי כוחותיו למלאות תאות נפשו בעולם הזה, הוא אשר ידחה נפשה ממנוחתו לעולם הבא, כמו שנאמר באלה נערות אשר כן עשו.

פסוק יד

בערב היא באה ובבקר היא שבה וגו'. כי הוא עצמו מה שנאמר ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע. אמנם, אשר ימשך אחר עצת השכל ושולח רסן הצניעות והפרישות על פניו לבלתי עשות בדבר של הנאה רק מה שמצוה או הורשה מפאת התורה והדת נתנה מפי מלכו של עולם היא הנפש אשר נאמר עליה

פסוק טז

ותלקח אסתר אל בית המלך. ולא תסור משם כמה דאת אמר והיתה נשף אדוני צרורה בצרור החיים, וכן מה שאמר

פסוק יז

ויאהב המלך את אסתר וגו'. וישם כתר מלכות וגו'. כמו שאמרו ז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה. כן נאמר ויעש המלך את משתה אסתר, היא סעודת לויתן ויין המשומר בענביו אשר שם יתן משאות המלך מנקבת לויתן עכ"ל פי חכם חן. ואי אפשר לי מבלי תוספת ביאור בדברים שנפלו במשל זו, וזה כי אמר כי הגיע תור נערה ונערה, רוצה לומר בהגיע עת המוכן לכל חי, ויום מותו לבא אל המלך

אחשורוש, הוא צרור החיים, והוא מלאך הממונה על הנשמות כאמרם ז"ל מיכאל עומד ומקריב נשמותיהם של צדיקים במזבח של מעלה. וזהו מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חודש, שהנשמה עולה ויורדת ויש באלו היכר חדש משפט רשעים גיהנם, כי כן ימלאו ימי מרוקיהם של היסורים ששה חדשים בשמן המור, אל תקרי מור אל מר, בראש ולענה. וששה חדשים בבשמים ושאר תמרוקי הנשים, שהוא משל על שאר יסורים קלים מן הראשונים.

ובזו הנערה באה אל המלך וגו'. ולזה אמר כי נערה אשר אמרה בחיים ליתן לה כל תאות אותה נערה היא בערב באה ובבוקר היא שבה אל בית הנשים שנית כמו שפירש החכם ונראה באמרו אל בית הנשים שנית כיוון אל סוד הגלגול כי זהו עונשו של רשע לדעת קצת המקובלים וזהו בית הנשים שהוא עולם השפל שהוא בית הנשים כי כן בעלי החומר ורוצה לומר בשני כי נברא שנית וידוע שמלאך הממונה על הרוחות דומה שמו והוא שעשגז סריס המלך שומר הפלגשים ושעשגז הוא מלות, שע"ש מלשון סיפור כי תרגום ואת מספר החלום ואת שברו ית שועים חלמא וית פשרי, ושי"ן ותי"ו מתחלפין וקרא לדומה שועים על דרך סגי נהור, וג"ז הוא לשון אוצר כדאמר פרק במה אשה, ומשתכחין ביה גזאי דמלכא ולכן נקרא שעשגז כי הוא ממונה על אוצרות הרוחות ואמר לא תבא עוד אל המלך כי אם נקראה בשם, רוצה לומר שאף נשמות שעתידים להבראות אינן נבראים אלא בחפץ המלך הקדוש ברוך הוא כשקראם בשם לומר בת פלוני לפלוני, כמו שבארנו לעיל. אמנם, בהגיע תור אסתר בת אביחיל וגו' קראה בת אביחיל כמו שקראה שלמה עליו השלום אשת חיל עטרת בעלה ויותר נראה כי אבי-חיל הוא הקדוש ברוך הוא, הוא דוד מרדכי הנזכר, ובארתי ענינן בפסוק ויהי אומן את הדסה. ומעתה, אמר בהגיע תור אסתר הנזכר למעלה אשר לא בקשה דבר תאוה אלא מה שאמר לה כח הדברי הנקרא הגי כמו שבארתי לעיל, ותהי אסתר נשאת חן כו' עד ובהקבץ בתולות שנית הכל כמו שבארו בעל העקידה. וכתבתי לשונו למעלה. ואמר שלקיחה זו היתה בחודש העשירי הוא חודש טבת בשנת שבע למלכותו. נקט זה החודש יותר מכל חדשי השנה להיות שבעל הלכות גדולות ז"ל כתב כל יומי דראוי להתענות כו', וכתב ט' בטבת ולא כתב על מה מתענין בו כי לא כתבו רבותינו טעמו, לכן קאמר שמחת אסתר היתה בחודש העשירי בחודש טבת. ואמר בשנת שבע למלכותו, כי כן סתם ימי האדם הם שבעים שנה והם שבעה מדרגות נכללים ונרמזים בשבע שנה כל שנה מורה על מדרגה אחת, ואמר שעל רוב לקיחת אסתר זו, והנמשל בה היא בעשיריות השביעי כמו שנאמר

תבא בכלח עלי קבר, ומעתה כל דברי הנופלים בסיפור זו מבוארים כדרך שבארן החכם בעל עקידה מכוונים לדברינו. ואמר

פסוק יט

ובהקבץ בתולות שנית וגו'. רוצה לומר שהוא הקבוץ הנשים לעולם הבא, ומרדכי יושב בשער המלך, רוצה לומר כי הוא הנשאר מן האדם אחרי המות, ולא השכל הנברא אם האדם הנקרא אחשורוש כמו שבארו כל זה החכמים, המורה (חלק א' פרק ס"ט), ובעל עקידה שער ו', גם הרקנ"ט הסכים לזה, פרשת וישב. ומעתה חוזר לראש להתחיל ולפרט סיפור הראשון כמו שבמעשה בראשית אמר תחלה ויברא אלקים את האדם וגו', ואחר כך חזר ופרט כל דבר, בכאן לאחר שסיפר דרך כלל מה שאירע למרדכי ואסתר חזר מראש וספרו דרך פרט וכיצד האדם צריך להשתדל בעוד בחיים חיותו להעזר במרדכי ולעשות מלחמה עם שכנגדו. ואמר

פסוק כ

אין אסתר מגדת. כבר מובן מקרא, ובמקרא לא הגידה אסתר את עמה כי פירוש מקרא זו הוא בעצמו פירוש מקרא ההוא, רק שהוסיף הנה ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו, רוצה לומר כי אף שהמנהג הוא סבה גדולה להמשיך אחריו כידוע ממאמר אפלטון, ההרגל לכל דבר שלטון ויצר לב האדם רע מנעוריו ולפתח חטאת רובץ. ובמלכותו נולד ר"ש, שהוא השכל הטוב, ואם כן מן הראוי שאסתר היה לילך איר יצרה הרע שהרגילה בו. מכל מקום, אומר שאסתר היתה עושה מאמר מרדכי, כאשר היתה באמנה אתו, רוצה לומר כאלו היתה מגודלת עם מרדכי מעולם. וראה דקדוק נפלא שלא אמר כאשר היתה עושה באמנה אתו אלא כאשר היתה באמנה אתו, להעיר על מה שבארנו. ואמר כי מצד מה שאין אסתר מגדת למלך אחשורוש בדרך שבארתי למעלה אף כי טוב הוא שלא תחריב העולם, מכל מקום נמשך הרע במקרה לבא השטן בתוכה, ורוצה להחטיאו. וזה אומרו

פסוק כא

בימים ההם ומרדכי יושב וגו'. רצה בזה כי אירע ששני משרתי המלך רצו לשלוח יד במלך אחשורוש. ונראה לי כי אלו שני המשרתים המה הכרובים שומרי הגן אשר נאמר עליהן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת, שפירש בו המורה שהם כח המדמה וכח המחשב, שהמה כרובים לשמור האדם שהוא הגן. ולכן אמר הנה שהם שמורי המלך. ואמר שהם משומרי הסף, שהוא כלי קטן עגול כדמות גלגולת המוח שבו תלויין כחות אלו, וקראן בגתן ותרש להיותן שומרי הגן, לשון בגתן אותיות גנת, והורישן וגרש

הקדוש ברוך הוא משם כידוע ממעשה אדם וחוה. והוא לשון תרש מלשון כי לא הוריש וגו', ורצו לשלוח יד במלך להאכילו סם המות, רוצה לומר שרצו להחטיא את האדם באיזה אמונה רעה או מעשה רע, שהוא כסם המות לנפש, כמו שנאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות וגו'. ואמר

פסוק כב

ויודע הדבר למרדכי וגו'. דע אמרם ז"ל פרק החליל, כל יום ויום יצרו של אדם מתגבר עליו לולי הקדוש ברוך הוא עזרו לא יכול לו. וכוונתו בזה כי הקדוש ברוך הוא האמור כאן הוא שכל הנאצל על האדם הנמשל בהקדוש ברוך הוא, כמו שאבאר למטה אם ירצה השם. וזה אמרו ויודע הדבר למרדכי, שהוא השכל ההוא, כי החכם עיניו בראשו, והרגיש בטענות המזויפים של המשרתים הנזכרים, וגילה הדבר לאסתר ותאמר למלך בשם מרדכי, רוצה לומר שהשכל גילה הדבר שעצה זו היא עצה רעה והיה טעותן מפורסם עד שהיה נגלה לאחד מן החושים שהם מצד אסתר הוא החומר שההרגשות תלויים בו, ולא מצד הצורה. ולזה הוגד למלך בשם מרדכי כי הוא המתחיל בזו להשמר מן הזיוף והטעות. ואמר ויתלו שניהם על העץ, רוצה לומר כי צריך לתלות עצמן בעץ החיים למחזיקי בה, והוא התורה, כמו שאמרו ז"ל אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבית המדרש, ורוצה לומר שתלו עצמן על העץ. והאמונה כדבריהם, כי הוא המבואר האמונות הראויות ושאינן ראויות. ומה נפלא דבר זה שלא נזכרה שום מיתה אחרת שעשה המלך בשני המשרתים, גם בהמן ובניו, כי אם תליית העץ, שמורה על עץ התורה, כמו שבארתי ואבאר לקמן בעזרת השם. ואמר ויכתוב הדבר בספר הזכרונות, שהוא דברי הימים שבם כחות השומר והזוכר להזהר לבל יחטא עוד, כמו שאמרו ז"ל איזהו חכם, הרואה את הנולד.

פרק ג

פסוק א

אחר הדברים האלה גדל המלך את המן וגו'. כל מקום שנאמר אחרי הוא מופלג, רוצה לומר שלאחר שנתגדל המלך אחשורוש נתגדל גם המן לרגליו, כי כבר אמרו פרק החליל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ונראה שזה מטבע האדם, כי כאיש כן גבורתו. ואם אדם חכם, גם יצרו הרע יגדיל בחכמה להראות טענות מזויפות מכוסות בתחבולות. ורוצה להחטיא האדם. ולכן גדל המן, כי הוא הערל הטמא היצר הרע ודע כי דרשו ז"ל והביאו המורה (חלק ב' פרק ל'), שהנחש נרכב, ושהוא היה כשיעור גמל, ושרוכבו הוא

אשר השיא את חוה, ושהרוכב היה סמאל, ובבואו להשיא את חוה היה סמאל רוכב עליו והקדוש ברוך הוא שוחק על גמל ורוכבו, עכ"ל. ופירש שם המפרשים ז"ל כוונתן שרצה לומר שהנחש הוא המדמה, ונקרא כן בעבור היותו מיוחד אל המנחשים וקוסמים והיה כשיעור גמל, כלומר שהגמל הוא צורה גדולה ופחותה, כן כח זו הגדול ופחות שהרכיב דברים שאין להם מציאות. וסמאל הרוכב הוא הכח המתעורר, רוכב על המדמה, כמו שהרוכב נושא על הנרכב כן המתעורר על המדמה. ונקרא סמאל בעבור שמסמא עיני הבריאות. והקדוש ברוך הוא שוחק על גמל ורוכבו, רוצה לומר השכל הנקנה מלעיג על אלו הפעולות, עכ"ל. ומעתה, על הסיפור כמעט מבואר למבין, כי המן הרע וזרש אשתו המה סמאל והנחש. המן בן המדתא האגגי זרע עמלק, כל משפטיו מעק"ל בן בנו של עשו הרשע ששרו הוא סמאל. והמן הוא מלשון מהומה כי כן דרכו של כח זו. וזרש הוא הנחש הצפעוני מלשון זה ארס הנחש, והמה מובלעים בתיבה כמנהג אותיות אהו"י. ולזה כוונו במדרש המעילה, שלשה פתחו באף הנחש והמן ושר האופה, וכולן נאבדו מן העולם, להורות עח שלשתן לדבר אחד נתכוונו. וכל מי שממשיך אחר כחות הדמיונות והתאוות, סופו שיאבד כמו שנאבדו אלו. ולזה אמר השם יתעלה בתחלת הבריאה המן העץ וגו', רוצה לומר המן היה אצל העץ והסיתך. ולזה כוונו באמרם רמז להמן מן התורה מנין, שנאמר המן העץ וגו'. ואמר וינשאהו וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו כי ידוע שהמן רוכב על הנחש אשר נאמר בה והנחש היה ערום מכל חית השדה, רוצה לומר שכל כחות הנפש שומעים אל הסתתו ואל עצתו וכורעים ומשתחוים לפניו חוץ ממרדכי אשר לא יכרע ולא ישתחוה, כי מרדכי הידוע הוא שכל הנאצל שאמרו עליו שהקדוש ברוך הוא שוחק על הגמל ועל רוכבו.

ג-ה ויאמרו עבדי המלך וגו'. ויהי באמרם יום יום וגו'. וירא המן וגו'. זה כולו מובן כי כן דרך הסתתו להחטיאו, ואין צריך לפרש מהו עבדי המלך והשרים כי בארתיו בריש הספר.

פסוק ה

וירא המן כי אין מרדכי וגו'. רוצה לומר שהיצר הרע כאשר ראה שלא היה יכול להחטיאו נתמלא חמה ובקש צדדים להחטיאו בהן. ואמר

פסוק ו

ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו וגו'. רוצה לומר שהיה דבר קטן ונבזה בעיניו להחטיאו לבדו אלא חשב תחבולות שיהא חטא ומחטיא את הרבים שהם גם כן עם מרדכי כי המון חוטאים בלא זה, וזה אמרו עם מרדכי, ובזה בקש להשמיד את כל

היהודים אשר בכל העולם, שהוא מלכות אחשורוש, כי אין לך אבדון כאבדון הנפש. ואף שבדרך זו תסור מהם השגחת השם יתעלה, והם כלים מאליהם, חס ושלום. ודע כי יצר הרע מחטיא האדם באחד משלשה דברים, אם שמחטיאו במעשה או מחטיאו בעיון באחד משני אופנים, או שלא יעשה מה שעליו לעשות או שיעשה יותר ממה שראוי לעשות. והכל הוא רע, כמו שאמר השם יתעלה לא תוסיף ולא תגרע. וכמו שאבאר, אם ירצה השם, הכל בסיפור הנמשך. וכאן מגיד איך רצה להכשילו במעשה, ומתחיל לטעון ולהראות פנים מזויפות לכפור בהשגחת השם יתעלה בארץ, והביא ראיה מצדיק ורע לו, שהוא היתד שסמכו עליו כל הכופרים. וזה אמרו

פסוק ז

בחודש הראשון הוא חודש ניסן וגו'. רוצה לומר שדבר זה נודע מראשית השנה ועד אחרית השנה שצדיר ורע לו, ולכן אין לומר שמזלו הרע גרם לו זאת כי אי אפשר שמזל שהוא בשפלות בחודש אחד שלא יהא במעלה בשאר חדשי השנה. ומה שנראה שצדיק ורע לו כל השנה, מזה נראה שאין ההשגחות בדבר. ואפשר שנקט ניסן ואדר יותר משאר חדשי השנה כדרך שאמרו באדר אתה מת, וניסן אי אתה רואה. ופירוש, שאדיר התורה ימות ונסיון לא יראה, וכדרך זו התחיל לקטרג הנה. ולכן, על דרך צדיק ורע לו לומר שאי אפשר שיהא הדרך ההוא מצד חודש ניסן, רוצה לומר מצד חידוש הנסיון, כמו שאירע לאברהם אבינו עליו השלום, כי מה צריך הקדוש ברוך הוא לנסות את האדם הלא הוא יודע אם ישמור חקיו או לא. ואמר

בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחודש לחודש שנים עשר. רוצה לומר שאמר שבוודאי לא יוכל להיות בדרך אחר אלא שהכל נמנה במספר שנים עשרה, הן הימים, הן החדשים, הן השנים. והכוונה כי הכל נמשך למזלות השנים עשר הקבועים ברקיע, ולכן העולם כמנהגו נוהג. ואמר שהפיל פור, הוא הגורל, רוצה לומר שאמר שזה חלקו וגורלו, הפך ממה שנאמר השם מנת חלקי וגורלי. ואמר, הוא חודש אדר, רצה לומר שעל ידי שהדבר כן הוא נמשך מה שנעשה שהצדיקים מתים ומוכים באדירו של תורה כמו שאירע למשה רבן של נביאים שמת בשבעה לחודש אדר עוד פקד טפי. ואמר

פסוק ח

ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו'. רצה לומר אם השגחת השם יתעלה בעולם למה ישראל מפוזרים ומפורדים בין העמים בגלות עם שדתיהם שונות מכל עם, ושומרים המצוה

והתורה אין זה כי אם ששכח אלקים את הארץ. ולכן אמר למלך אחשורוש הידוע אין שוה להניחם לשמור התורה והמצוה, כי שוה עבוד אלקים. ולכן

פסוק ט

אם על המלך טוב יכתב לאבדם. רצה לומר שיקבל עליו שלא לילך עוד בדרכים ההם מאחר שאינן מועילים, רק ישים תכליתו בעולם הזה לאכול ולשתות ולילך אחר תאותיו ותשוקותיו אשר הגדולה בהן הוי אסיפת הממון הרמוז הנה באמרו ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה להביא אל גנזי המלך להכניס אוצרות הון רב. כי זה תכלית האדם, ואין חשבון בשאול אשר הוא הולך שמה. וכבר דרשו פרק קמא דמגילה על המן ולחוטא נתן דעות לאסוף ולכנוס, זה המן הרע, והוא נאות מאד לדברינו. על כן סיפר טענות המן הרע, ואמר שאלמלא מרדכי הנזכר לעיל, היה המלך אחשורוש נלכד ברשתו אשר טמן לו, והיה סר למשמעתו, כמו שאמרו אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו וכו' כמו שכתבתי לעיל. ולזה אמר

פסוק י

ויסר המלך את טבעתו וגו'. **ויאמר המלך אל המן וגו'**. זה מובן שהמשל בו שהמלך מודה לדבריו ואמר והכסף נתון לך וגו', רצה לומר אף שלא אקבץ ממון, מכל מקום העם, עשה בו כטוב בעיניך, כי מה לטרוח בחנם בתורה ומצות אם מותר האדם מן הבהמה אין, כדברי המן הרע.

פסוק יב

ויקראו סופרי המלך וגו'. כבר המשילו החכמים הלשון לקולמוס הלב, ולזה אמר הנה שלא די שאמר נבל בלבו אין אלקים אך היה כותב הדברים בלשונו להוציא בחוץ ולדרוש באגדות של דופי ברבים כי מאחר שמלך אחשורוש היה מודב לדבריו מי ימחה בידו אם לא מרדכי, כאשר יספר לקמן. ואמר שכתב הדבר בשלשה עשר בניסן, רצה לומר דרך הלעגה, כדרך הרשע, מה העבודה הזאת לכם, כלומר כבר תמו זכות אבות שנים עשרה נשיאים שהקריב שנים עשרה ימים לחדש ניסן שהוקם המשכן, כי היום שלשה עשרה בו. וכבר כתבתי ריש מגילה זו מה הם השרים ועבדי המלך שהם האמורים כאן באמרו אחשדרפני המלך וגו'. ומה הם המדינות והעמים ככתבם וכלשונם. ואמר שהכל נכתב ונחתם בטבעת המלך, רצה לומר בהסכמת אחשורוש.

פסוק יג

ונשלח ספרים ביד הרצים וגו'. נראה שהרצים, רוצה לומר החושים החמשה הרצים כל אחד להשיג הרגשות. ולכן נקרא חוש, מלשון חושה לעזרתי. ואמר שכל אחד יעשה

מה שיחפוץ בהפוך מה שנאמר עוצם עיניו מראות ברע וגו'. ואמר שזו הוא סבה להרוג להשמיד וגו'. ואמר ביום אחד בשלשה עשר לחודש... אדר. כבר בארתי מהו, רוצה לומר בחודש אדר שהוא לשון אדירו של תורה. ולכן אמר שזה כולו סבה לכפור בהשגחה ובשאר כל התורה, שהם שלש עשרה מדות, או שלשה עשר עיקרים, שזהו אמרו להשמיד וגו' בשלשה עשר, רוצה לומר שההריגה והאבדון הוא זאת לכפור בשלשה עשר אלו. אלא יש להאמין שהכל נמשך מכח השנים עשר מזלות, ולהאמין שזה הוא אדר ושבחו של אדם. וזה אמרו חודש אדר ושללם לבוז, רוצה לומר לשום תכליתו לשלול ממון ולגזול ולבוז.

פסוק יד

פתשגן הכתב להנתן וגו'. רצה לומר שיעשה כל אחד כמו שעושה הוא חוטא ומחטיא הרבים להיות גלוי לכל העמים להיות עתידים להתבונן ביום הזה ולא במה שבא לעתיד כי אין חשבון בשאול. ואמר פתשגן הכתב להנתן דת, רצה לומר להיות בחוק ולא יעבור. וזה אמרו טו הרצים יצאו דחופים וגו'. רצה לומר שבקל נח אדם להתפתות לרע ובקל הדת ניתנה בשושן הבירה שהוא כלל העולם כמו שפירשתי לעיל. ואמר והמלך והמן ישבו לשתות את משתה ושתי האמור למעלה, וכל העיר שושן נבוכה בעונותינו, כי שחת כל בשר דרכו על פני האדמה לולי יהיה הקדוש ברוך הוא בעזרתו להעמיד מרדכי, כמו שסיפר או אמר שהעיר שושן נבוכה על העולם בעצמו שבדרך זו היה העולם שב לתוהו ובוהו אם אין הצדיק יסוד העולם, והוא מרדכי המקיימו. ולזה מתחיל להראות שכל דברי המן הרע מעשה תעתועים הבל המה, והכל טענות מזוייפים.

פרק ד

פסוק א

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו. רצה לומר הניח תחילת דרכי התשובה שצריך האדם לעשות ולבקש מלפני המלך הקדוש ברוך הוא שישמרהו מטענות המן הרע, לבלתי ימשוך אחריו, וכדרך שאמרו הבא לטהר מסייעין אותו. ולזה אמר שמרדכי יעץ לאדם לילך בדרכי התשובה על מחשבות רעות כאלו. וצוה לקרע בגדיו ולהלביש שק ואפר, שהם מדרכי התשובה, וכמו שאמר רבי אילעי, מי שרואה שיצרו מתגבר עליו ילביש שחורים כו'. וכן נאמר באנשי נינוה, ויקראו צום וילבישו שקים וגו' וישם שק וישב על האפר וגם כי לפי פשוטו של דברי המגילה כל אלו הדברים אינן מורים אלא על דרכי התשובה. וזהו אמרו גם כן ויזעק זעקה גדולה ומרה על עונותיו

ויבא להתפלל בתחינה ובתפילה לפני שער השמים שהוא שער המלך, כי אין לבא וגו', רצה לומר ויבא עם התפלה והתחינה לפני שער המלך והוא התשובה האמתי. אבך בשק אין לבא בשער המלך כי אינה תשובה אמתית, כמו שנאמר קרעו לבבכם ואל בגדיכם, וכמו שאומרים אין שק ותענית גורמים. ולכן אמר שעמד מרדכי לקדש השם יתעלה בכל מקום שרצה המן להחטיאו, ועשה שכל ישראל, מקטנים ועד גדולים, ישובו בתשובה שלימה, ויתאבלו על עונותיהם. ובכל מקום שיגיע דברי המן הרע להטותן ולהדיחן יהיה מיד שק ואפר יצע לרבים לשוב מיד בתשובה, ולא למשוך אחריו כלל. ומעתה יתחיל לסתור טענותיו המזויפות, ואמר

פסוק ד

ותבואנה נערות וגו'. רצה בזה כי מה שטען המן הרע מסלוק ההשגחות ממה שרואה צדיק ורע לו, זה אינו ראייה של כלום כי הטענות על זו הוא ותבאנה נערות אסתר ויגידו לה דברי מרדכי ועל מה שטען מפיזור ישראל בגלות, טענות על זו הוא ותתחלחל המלכה מאד כאשר אבאר אם ירצה השם, וזה כי כבר דרשו ז"ל צדיק ורע לו הוא צדיק בן רשע ונראה לי אף כי חכמי הקבלה פירשוהו בסוד גלגול צדיק בן רשע שהיה רשע מקודם לכן, ועונות הראשונים הוא סובל, מכל מקום נראה לי לפי פשוטו יתיישב יותר והוא מורה על גדולת חסדי השם יתעלה, כי הוא מבואר כי כל מציאות טוב והעדר רע. ואף שאמרו נוח לאדם שלא נברא משנברא, היינו בסתם אדם שלא נודע אם יהיה צדיק אם לאו, כי אפשר שיחטא ואז המציאות רע לו, אבל כשיהיה צדיק אשרי לו ולדורו. וזה מבואר. ומעתה אם אדם רשע מחויב כרת וחייב שימות מיד, ועתיד להיות צדיק יוצא ממנו אם ימיתו השם יתעלה, הצדיק יהיה נעדר, גם השם יתעלה אי אפשר לוותר על חטאת הרשע כי האומר הקדוש ברוך הוא וותרן הוא כו'. אם כן, אי אפשר מבלעדי שהקדוש ברוך הוא יפקוד עון אבות על הבנים כמו שעשה במעשה העגל כי אלו כלה אותם כרגע כל הצדיקים שיצאו מהם לא באו לעולם. ועל כן הוכרח המשפט אלקי לחלק העונשים על האבות ועל הבנים והוא גודל חסדי השם יתעלה, שלא לכלות צדיק מן הארץ. ובאמת שסוד זה נגלה למרדכי בהיות כי דוד לא המית את שמעי בקללו אותו קללה נמרצת כדי לצאת ממנו מרדכי וישתבח בעל הרצון הקדוש ברוך הוא אשר כל משפטיו אמת ויודע דרכי עונשי המשפט א-ל אמונה ואין עול. וזה רמוז בכאן ותבואנה נערות אסתר ויגידו לה וגו' כמו שכתבתי למעלה כי האב והאם והמשפחה יד להם שייכות בחומר כי הם נותנים החומר ובעל הצורה יתעלה נותן הצורות כמו שאמרו שלשה שותפין יש באדם. לזה אמר שצדיק ורע לו הוא חסדי השם יתעלה שהמתין

לרשע כדי שיבאו נערות אסתר וסריסיה שהן משל על הצדיקים הבאים מן הרשע. ולכן קראו נערות אסתר שהוא החומר. ולכן קרא הבנים והבנות הנמשכים מן החומר נערות אסתר וסריסיה, ויגידו להם העונשים הראוים לבא על הרשע, ולולי זה לא היה הצדיק נמצא. וכבר בארתי שלשון הגדה האמור במגילה זו, רוצה לומר המשכת הענין, ועל טענת השניה שהיא טענת הגלות, אמר שהסבה בזו היא שתתחלחל המלכה, רוצה לומר להכניע החומר בעול השיעבוד ולהסר את לבבם הערל וקושי ערפם בעבודת הגלות. וזהו הסבה כמו שביארו בתת טעם הגלות. וזהו אמרו כדי שתתחלחל המלכה מאד, ותכנע את לבבה. ומעתה מאחר שטענות המן הן מזיפות.

ותשלח בגדים להלביש את מרדכי להסיר שקו מעליו ולא קבל. רצה לומר כי החומר קשה לו לפרוש מתענוגותיו כי צריך לו הכרחי ולכן אמר שאסתר חשבה לשלוח לו בגדים נאים להסיר השק מעליו שלא יענה נפשו ביותר מדי. ואף כי נלאתי כלל, לא קבל כי באמת מרדכי שהוא השכל רואה את הנולד ומתירא פן תחזור הטומאה לנער, רוצה לומר שיצר הרע אם יתן לו מעט מנוחה ישוב לטעון עליו ויטעו מדרך טובה, על כן רצה לכלות רשעים מן הארץ לגמרי, ולא רצה לשוב משקו ותשובתו עד שימסרו לו מן השמים היצר הרע בידו וכבר נודע מדרשם ז"ל שדרשו שאנשי כנסת הגדולה נמסר היצר הרע בידם כמוזכר במסכת יומא. ואמר

פסוק ה

ותקרא אסתר להתך וגו'. כבר ידעת אמרם שדניאל הוא התך ונקרא שמו התך שכל דברי המלך נחתכים על פיו והכוונה על כח השופט הנקרא דניאל מלשון דין ועל פיו נחתכים כל דברי יצר הרע ויצר הטוב כי הוא מכריע ביניהם ולכל דבר אשר יסכים נעשה ונדון על פי הרוב כי אם יסכים ליצר טוב הוי שנים לגבי אחד וכן בהסכימו עם הרע. ומעתה שאסתר, רוצה לומר החומר, קרא לכח לשפוט ביניהם ותצווהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה, הלא הוא בעצמו צוה עליה אשר לא תגיד אחר החר השכל לגמרי, ותטול ההכרחי לה. ומעתה על מה דברי הצומות והענויים האלה. ולזה דרשו ז"ל פרק קמא דמגילה ששלחה אחיו שמא עברת על דברי תורה שנאמר מזה ומזה הם כתובים. וזהו שנאמר לדעת מה זה ועל מה זה וגו'. והוא מבואר על פי כוונתינו.

פסוק ו

ויצא התך. רצה לומר שיצא לשפוט בדבר, ואמר אל רחוב העיר אשר לפני שער המלך, רצה לומר להתבונן הדברים שעושים היהודים ברחוב העיר, כמו שאמרו בתענית שהיו

מוציאין התיבה אל רחוב העיר ומתפללין שם נגד שער השמים שהוא שער המלך על מה נפלו אותן הדברים שמתענה ומסגף עצמו כל כך כי גם עוכר שארו אכזרי.

ויגד לו מרדכי וגו' ואת פתשגן וגו'. כבר ידעת מה שכתב הרב המורה בשמונה פרקיו כי רפואת הנפש כרפואת הגוף ואם יחלה ויתחמם האדם יותר מדאי צריך הרופא ליתן לו מאכלים קרים יותר מדאי להעמידו במזג השוה, כן בחולי הנפשות שאם נסה אדם אחר מדה רעה צריך האדם להטות את עצמו על קצה השני עד שיעמידו אחר כך בדרך האמצעי. ונראה שלזה כוונו במסכת תענית במעשה שסיפר שם פרק סדר תעניות אלו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמר לא מקבל דביתהו עלויה אמר ליה מה שמה חנה שמה תתיפה חנה נתיפה קא מרדה עלי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה, ומבואר שזה המאמר כפשוטו הוא נמנע להאמינו שיעשה השם יתעלה ניסים מפורסמים לשנות טבע הבריאה כדי למלאות תאותו של ר' מני שתתיפה חנה או משום שמרדה עליו תחזור לשחרוריתה אלא שהכוונה בזו מה שאמרתי ענין רפואת הנפש כי כנוי דביתהו הוא משל לחומר כמו שהמשילו הסיפור בזו עד הנה, ורב מני היה אומר לרבי יצחק שהיה בו איזה פחיתות שלא היה יכול לכבוש יצרו בדבר ההוא ושאל לו איזה מדה היא ואמר ליה חנה, רצה לומר הקנאה וקראה חנה להיות מפורסם בה בקנאתה אשר קנאה את צרתה פנינה בעבור הבנים ואמר לה תתיפה חנה, רצה לומר יעץ לו בדרך המוזכר לעיל, רצה לומר שיתרחק מקצת הקנאה לגמרי אל קצה השני ולא יתקנא בשום אדם אפילו במקום שהקנאה טובה כמו שאמרו קנאת סופרים תרבה חכמה והכל כדי להתרחק מן הקנאה, ואמר ליה קא מרדה עלי המוזכר, רוצה לומר כאשר הרגיש רב מני בנפשו כי מעכשיו יוכל לעמוד בדרך אמצעי, ולא יטה עוד לקנאה הפחותה. אמר שאם יטה עוד וירגיל נפשו בהרחקת הקנאה יקנה הקצה השני וימרוד עליו לגמרי, ולא יקנא כלל. וגם זו רעה רבה היא, כי דרך הממוצע הוא הישר. על כן אמר רבי יצחק שמעתה יוכל לחזור במקצת לשחרוריתה וילך בדרך האמצעי כי מעתה לא יטה עוד לאחד הקצוות. וכן אמר מרדכי להתך, אף כי אמת שבתחילה צוה עליה שלא תגיד, מכל מקום אחרי כי המן הרע רצה להחטיאה.

ואת פרשת הכסף וגו' ופתשגן וגו'. כמו שמבואר הכל לעיל בדברי המן וכמעט הלכה אחריו כמו שנאמר ויסר המלך את טבעתו וגו' כאשר פירשתי צריכה מעתה להתרחק לגמרי אל קצה האחרון להבדל זמן מה מצרכי הגוף, אף ההכרחי לסגף נפשו בעינויים וצומות עד שתתרחק קצת מעצת המן ותשאר אחר כך בדרך האמצעי. ואמר שצוה עליה לבא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה, רצה לומר שמסכים עמו להתפלל

ולצום לפני מלך מלכי המלכים יתעלה, ויכפר לה על מעשה המן ויבא התך ויגד וגו', רוצה לומר שהתך הנזכר ראה דברי מרדכי וטענותיו כי נכונים הם, ויגידו לאסתר לשמוע גם טענותיה.

ותאמר אסתר להתך וגו'. כל עבדי המלך ועם מדינות המלך וגו'. ראה טענות אסתר שהוא החומר רבה היא מאד כי כבר ידעת מה הם נערי המלך כדרך שביארתי למעלה שהם איברי האדם וכחות הנפש וכבר כתב הרב המורה ז"ל (פרק ל"ב חלק ג') כי אי אפשר לצאת פתאום מהפך אל הפך ולזה אי אפשר לפי הטבע שיניח כל מה שהרגיל פתאום כו'. ולזה טענת אסתר נגד מרדכי כיכל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים כי אין יכולת בחומר לבא פתאום אל המלך, רוצה לומר שרוצה להכריח נפשו להשיג יותר מדאי ולהשתמש ברגע אחד במשכלת ולהניח החומר ומעשיו שהרגיל עצמו אחת דתו להמית, רוצה לומר שממית נפשו בזו כמו שאמרו על בן זומא שהציץ ומת, ובן עזאי הציץ ונפגע. וישתבש במעשיו אם לא ילוה אליו עזר האלקי שהוא אשר יושיט לו המלך שרביט הזהב כמו שבאר בארוכה הרב המורה (חלק א' פרק כ"א ו פרק ל"ב) ביאור ארוך. ולזה מתאוננת על מרדכי שאיך תעשה היא אסתר המלכה ואני לא נקראתי לבא אל המלך זה שלשים יום, רצה לומר שזה שלשים יום שמרדכי סיגף עצמו בתעניות ובעינוים וסיגופים כאלו היה מרדכי שכל נבדל אינו נקשר כלל בחומר ובגוף, ואף אם יחלה הגוף יכול לעמוד וזה אינו כי המלך אחשורוש הוא שכל ההיולני הוא כח קושר מרדכי באסתר ולזה אמרו שזה שלשים יום לא נקראת אל המלך לעסוק בצרכי הכרחי גופה להעמיד המלך עמה, וכבר ביארתי לעיל שלהעמיד הגוף ולעסוק בהכרחי הוא עצת השכל ולזה אמרה אסתר כי מאחר שלא עסקה בצרכיה כל זמן הזה לא נקראת אל המלך לילך בעצמו להבריא נפשו כדי שיוכל המלך שהוא השכל ההיולני לעמוד עמה, ונקט משל זה שלשים יום כמו שנאמר ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים. גם ימי הספד היות ראוים הם שלשים כמו שנאמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום, ורצה לומר מאחר שעשתה את שלה והראוי לה מעתה לא תוכל להתאפק לענות את נפשה עוד כי שמא תמות בלא עתה. ומה שאמר אשר לא יבא המלך אל החצר הפנימי, רוצה לומר שילך בהחליט אחר קנין המושכלות הנמשלות לחצר הפנימית, רצה לומר פנימיות החצר שהוא השכל, כמו שבארנו לעיל במקרא של בחצר גינת ביתן.

פסוק יב

ויגידו למרדכי וגו'. לא אמר שחזר התך להגיד דברי אסתר אלא אמר ויגידו, רצה לומר שנתקבצו כל כחות הנפש לסתור טענות מרדכי כי היה נראה להם טענות אסתר כי טובה היא, ולכן כולם בהסכמה אחת הסכימו עם אסתר והגידו דבריה למרדכי.

פסוק יג

ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך וגו'. רצה לומר אף כי האמת אתה מכל מקום צורך שעה שאני, ולכן אף שאם כדבריה כל הוא שקשה עליה הדבר מוטב שתמות זכאי ואל תמות חייב לתת יד לפושעים שהוא המן הרע וכחותיו כי אף אם לא תעשה כדבריו לא המלט ותמות מיתת הגוף והנפש והוא העדר הכרוך בעקבי כל חי.

פסוק יד

כי אם החרש תחרישי. ולא תשמע עוד לעצתו עד שתבריח היצר הרע לגמרי רווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, רצה לומר בסוד הגלגול, כי הנפש יש לו תקנה אף לאחר מותו שיחזור לימי עלומיו, ואמרו ליהודים כי סוד העיבור אינו נוהג רק בישראל. ואמר ואתר ובית אביך תאבדו כי אין לחומר תקנה רק הגוף כלה, ואמר ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות, רצה לומר ומי יודע אם לא תבער הרע מקרב הארץ לגמרי אם לעת אחרת יהא בידך להכריחו כי בפעם אחר יוסיף להחטיאך ותמשך אחריו לגמרי. על כן מוטב לבחור ברע המועט דהיינו העינויים הנזכרים ראשונה כדי לזכות בטוב הרבה דהיינו לכבוש היצר הרע לגמרי.

ותאמר אסתר וגו' לך כנוס וגו'. רצה לומר שגם היא מעתה מוכנת לעשות דבר מרדכי לצום ולהתענות לעשות רצון קונם ככל אשר יחפוץ מרדכי, ואמר שיכנוס כל היהודים כידוע כי תפילת רבים נשמעת. ומה מאד נפלא אמרה אני ונערותי אצום כן ולא אמרה נצום כן כי היא ונערותיה אינן אלא אדם אחד בכללו כמו שבארנו למעלה. ואמרה בכן אבא אל המלך הקדוש ברוך הוא אשר לא כדת המוזכר למעלה. ומעתה עשו מרדכי ושאר היהודים שהם אנשי כנסת הגדולה ובקשו שימסר היצר הרע בידם כמוזכר בגמרא דיומא וכן בנמשל שלנו אמר שכל מי ששמו מרדכי ויש בידו שכל נקנה עושה ככל אשר צותה אסתר, רצה לומר כאשר נתנה רשותה אסתר למשך אחריו בצומות ושאר דרכי תשובה.

פרק ה

פסוק א

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר וגו'. מלשון מלכי יושפר עליך, רצה לומר שלבשה אסתר עצת מרדכי ואמר שזה היה ביום שלישי כי מלת יום נאמר על הזמן כמו שבארתי לעיל בפסוק ימים רבים והזמן נחלק לשלשה חלקים, עבר הוה ועתיד. ועל כן אמר כי בזמן השלישי, רצה לומר בהתבוננות על העתיד שאי אפשר לקיים בעולם הזה, ואי אפשר בעולם הבא לקיים רק לנשמה הנשארת אחר כלות הגוף, אם כן ראוי לה שתשמע לעצתו ותלבש בגדי מלכותה ותעמוד בחצר בית המלך הפנימית, והוא חצר גינת הביתן, רצה לומר הבנת השכל כמו שפירשתי למעלה נוכח בית המלך הוא ביארו רוצה לומר כי חצר בית המלך הפנימי הוא נוכח בית המלך וזהו אמת שהשכל הוא נוכח החומר שהוא בית המלך ונוכח הוא מלשון ונוכחה יאמר השם, ורצה לומר כי השכל מוכרח להדריך החומר בדרך ישרה, ורצה לומר בכל זו כי הסכימו החומר והשכל שינהגו עצמן בהנהגה ישרה וילביש שק ואפר לשוב בתשובה שלימה עד שיבערו המן הרע מן הארץ, ומעתה אמר שהמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נוכח פתח הבית, רצה לומר שבזמן שהגיע האדם למדרגה זו אז ראוי לומר עליו שיושב על כסא מלכות לא כימים הראשונים שנאמר כשבת המלך וגו', כשבת ולא יושב, ישיבה שאינה ישיבה, וזה מבואר. ואמר שהוא יושב נוכח פתח הבית, רצה לומר שכל כוונתה מעתה להתחנן ולהתפלל נגד שער השמים שהוא פתח בית א-ל יתעלה כמו שבארנו למעלה.

פסוק ב

ויהי כראות המלך וגו'. כבר כתבנו לך לעיל אמרם שכל מקום שנאמר במגילה זו מלך סתם משתמש קודש וחול. ולזה אמר כאשר רואה המלך העליון יתעלה שהכין האדם עצמו לטהר מיד מסייעין אותו מלמעלה ומגיע לו שרביט הזהב שהוא העזר האלקי כמו שבארנו למעלה, וראה מה נפלא ענין זה כי אסתר ההיפוך של ושתי כי היא באה מעצמה אל המלך ולהפוך מושתי שלא באה אף על ידי שלוחים. וחזר ומספר במלך התחתון כשיש לאדם אשה כזו הנקראת אסתר, מעתה אין צריך לדאג שמא יחטיאו כמו שאמר שלמה המלך עליו השלום בטח בה לב בעלה, ומעכשיו מותר להניחם לילך בדרך האמצעי ליתן לה ההכרחי כי לא תחטא עוד כמו שביארנו לעיל מעניין רפאות הנפש. וזה אמרו

פסוק ג

ויאמר לה המלך מה לך אסתר וגו'. אמר עד חצי המלכות ותעש כי באמת צרכי החומר ההכרחיים הם חצי המלכות ולא יותר להיות חציו צורה, והוא שכלי, אינו צריך בצרכי החומר.

פסוק ד

ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן וגו'. ראה צניעות וחסידות אסתר המלכה כי אף שנתן לה לשאול עד חצי המלכות לא שאלה דבר רק כל כוונתה לשם שמים, וזה כי המשתה זו שעשתה אסתר שהמלך והמן הידועים מסובים בו הוא סעודת מצוה סעודה שתלמיד חכם מיסב בה, והאוכל ממנה כאלו נהנה מזיו שכינה. וכבר ביאר זה בארוכה החכם בעל העקידה פרשת ויחי שער ל"ב אמר, זה לשונו, האיש הנלבב בכל ימיו אוכל בסעודת מצוה, שאין כוונתו בלחם אשר הוא אוכל רק להבריא גופו להיות נכון ומזומן לעבודת הנפש החכמה, והוא אמרם כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם מיסב בה כו' והתלמיד חכם הוא הנפש והשכל המתעצם באדם אשר אליו כיון החכם כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך רצה לוומר כי תשב ללחום את מושל שהוא כח המתאוה אשר הוא מושל בך, בין תבין את אשר לפניך שהוא השכל, ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה, רצה לומר כשתתבונן בזו, ושמת סכין בלועיך מלאכול דברים האסורים אם בעל נפש אתה שאם אינך בעל נפש אין לפניך כלום שתצטרך להשמר מפניו. ולזה אמר שהאוכל על זה האופן עם שהמאכל הוא חמרי יחשב חו לרוחני ונהנה ממנו כאלו נהנה מזיו השכינה, עכ"ל החכם. וכן אמרה אסתר בכאן כי אינה מבקשת שום סעודה רק משתה שהמלך שהוא השכל ישב בראש ויהנה ממנו תחילה דהיינו בכוונת המצות אשר נעשים בסעודה ההיא, הן מצד שכוונה בסעודה ההיא להברות גופה, הן מצד הברכות שעושין על המאכל, הן מצד תורה שמדברים על השלחן, כי מכל זו יהנה השכל, והמן גם כן יהנה ממשתה זו כי על כל פנים החומר שהמן נתלה בו גם כן יאכל וישבע מן הסעודה ההיא במקרה כי עיקר הכוונה אינו (? אלא) על המלך רק שגם השטן יבא בתוכם. ומה נפלא דבר זה שלא זמנה לסעודה רק המלך והמן כי כל שרי המלך הם בכלל, ואין בפרט אלא מה שבכלל.

פסוק ה

ויאמר המלך מהרו וגו'. זה מבואר שהמלך הסכים לדבריה כי טובים המה.

פסוק ו

ויאמר המלך לאסתר במשתה היין וגו'. כבר ביארתי לזה למעלה רק שהוסיף הנה לומר כי אמר לה במשתה היין להוסיף מעלתה כי אף שידוע שהיין על הרוב גורם רעה לעולם כאמרם כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, מכל מקום יודעת להשתמש בו כראוי לצאת ממנו בשלום ושלא ישתה ממנו רק הצריך לו להברות גופו עמו שאמר חמרי וריחני פיקחין. ולכן אמר שאף במשתה יין בטח בה לב בעלה שלא תעבור חקו כגבר עכרו יין.

פסוק ז

ותען אסתר ותאמר וגו'. **אם מצאתי חן וגו' אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך**. רוצה לומר שמעתה אינה מבקשת כל ימיה רק סעודות אלו כהיום כמחר דבר יום ביומו והכל כדי לעשות דבר המלך.

פסוק ט

ויצא המן ביום ההוא וגו' חותם במקרא זה כל הסיפור מהמן עד הנה להורות שכל מה שהמן הרע הידוע מושל אינו מושל אלא על שאר כוחות הנפש התלויות בחומר. אמנם, על שכל הנאצל אין לו שום שלטונות עליו כלל כמו שאמרו הקדוש ברוך הוא שוחק על גמל ורוכבו. ולזה אמר ויצא המן. וכבר ידעת אמרם להיכן יצא, יצא לתרבות רעה, וזה יציאת המן גם כן. ואמר שמח וטוב לב כי ידוע מדרכו של יצר הרע להמשיך האדם בלב טוב בשמחה ומשתה תמיד הפוך ממה שנאמר בכל עצב יהיה מותר רק בראות מרדכי יושב בשער המלך שהוא שער השמים להתפלל שם, ולא קם ולא זע להיות נכנע לפניו כמו שבארתי שמרדכי שהוא השכל הנקנה שוחק עליו, אז מלא המן חמה.

פסוק י

ומעתה התחיל ספור אחר מתחבולות המן הרע וזרש אשתו, ואמר **ויתאפק המן ויבא אל ביתו וגו'**. רצה לומר כי מאחר שראה שמרדכי לא קם ולא זע מלפניו ושאסתר היתה הולכת בעצתו ולא היה יכול להחטיאו במעשה כי היה יודע להזהר מפניו, מעתה ויתאפק מלהחטיאו עוד בדברים אלו, ויבא אל ביתו, זו אשתו, ויקרא לכל אוהביו ולזרש אשתו. וכבר כתבתי לעיל כי זרש מורה על כח המדמה שהוא הנחש שרוכב עליו סמאל במעשה בראשית, הנקרא בסיפור זה המן, ורצה ליטול עצה מאוהביו ומאשתו להחטיא האדם במושכלת, כי כבר ידעת מאמר הרב המורה (פרק שלשים חלק ב'), שאמר כי קללת חוה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב, רוצה לומר היותה מנצחת לו בראש, והוא מנצח לה בעקב, כי המדמה מנצח לשכל בעקב כמו שהנשוך בעקבו לא יוכל

לרוץ ולמהר ללכת, כן מי שהוא בעל דמיון לא יוכל במהרה להשכיל במושכלות, עכ"ל. ולזה בא המן לזרש אשתו להיות לו לעזר כנגדו, להטעות האדם בדמיונו שלא ישכיל במושכלת במהרה. ולזה אמר שסיפר להם מה שאירע, וכשרצה להחטיאו במעשה שהסיתו בכבוד עושרו לילך ולאסוף ממון כמו שבארתי לעיל באמרו ועשרת אלפים ככר כסף, גם שרצה להחטיאו לשום תכלית קניין המעלה והכבוד, זה רוב בניו, ואמר שאף שגדלו המלך הקדוש ברוך הוא להיות נשוא וגבוה מכל כחות הנפש שהם שרי המלך כמו שכתבתי לעיל בפסוק אחר הדברים האלה גדל וגו'.

פסוק יב

ויאמר המן אף לא הביאה אסתר וגו'. כאשר ביארתי לעיל שאסתר הביאה המלך והמן אל המשתה שזהו סעודת מצוה, ואלו היתה אסתר קורא לאחד בלא השני לא היתה סעודת מצוה כי שניהם צריכים להיות בסעודה זו להברות גופו ולקיים השכל. ולכן מתאונן המן על רוע מזלו כי כל זה אינו שוה לו כי זה אינו דרך שלום להיות האדם צדיק ומתחנן לאלקיו, ומרדכי יושב נגד שער המלך שהוא שער השמים, ולכן ביקש מהם להמציא לו תחבולה שיוכל לגמור מלאכתו ולהחטיא האדם.

ותאמר לו זרש כי יחטיאו במרמה שלו וימשכיהו אחר הדמיון ובזו ימנע מלהשיג מושכליו כראוי. ואמר שיעשה עץ גבוה חמשים אמה. רצה לומר כי ידוע אמרם כי חמשים שערי בינה הם בעולם, וארבעים ותשעה נמסרו למשה בסיני, שנאמר ותחסרהו מעט מאלקים, ורצה לומר בזו כי ידמה שיוכל להשיג יותר ממה שבהשגת האדם להשיג, ובזה ישתבש האדם במושכלות, כמו שכתבתי למעלה. ובבקר אמור למלך שיתלה למרדכי עליו, רצה לומר שיחקור בהשגות אלו ובזו תוכל להחטיאו, ואז תגרום שאחר כך יחטא במעשים להמשיך אחר הגשמיות ותבא עם המלך אל המשתה שמח וטוב לב כל יום תמיד, כי אחר שנשתבש השכל ישתבשו המעשים. כזה אירע לאצילי בני ישראל שטעו בהשגתן, כמו שנאמר ויראו את אלקי ישראל וגו' ויחזו אלקים ויאכלו וישתו, כמו שהאריך בזה הרב המורה (פרק ה' חלק א'). וייטב הדבר בעיני המן, ויעש העץ באופן שצוהו זרש, ובאמרה שזו היא תחבולה גדולה להחטיאו לולי השם היה לאדם להעירו משנת תרדמותו, ונעיר מסכלותינו. וזה אמרו

פרק ו

פסוק א

בלילה ההוא נדדה וגו'. רצה לומר שראה את הנולד כבר שכוחותיו רצו להשכילו לולי מרדכי היהודי. לכן לא רצה להמשיך אחר שום כח, רק אחר השכל שהוא מרדכי בהחלט. לכן, צוה להביא ספר הזכרונות וכבר כתבתי לעיל בפסוק ויכתב בספר דברי הימים מה הם אותם הספרים. וימצא כתוב אשר הגיד וגו'. כבר בארתיו לעיל בפסוק קצף בגתן ותרש וגו'. ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה וגו'. רוצה לומר אם נעשה רושם בראשונה כשנצח מרדכי שאר הכחות כי אז לא היה המן חוזר וניעור. ואמרו לו שאר הכחות לא נעשה כי אף שתלו המשרתים על העץ מכל מקום נשאר המן בתקפו, ולזה הרים ראש עכשיו, וזה אינו מספיק.

פסוק ד

ויאמר המלך מי בחצר וגו'. כבר ידעת אמרם ז"ל שהמלאכים נראו לו כאנשים וקצצו לו אילנות ואמרו שהמן צווה לעשות כן כמו שתרגם המתרגם לקמן בפסוק והמלך קם בחמתו. וכבר ידעת משלם באמרם ז"ל מי שמשתבש בהשגותיו שהוא קוצץ בנטיעות. ואמר שמלאכים היו קוצצים אלו. וכבר ידעת שתוף שם מלאך, שכל כחות הנפש נקראים מלאכים כמו שבאר הרב המורה בארוכה (חלק ב' פרק ו'), ולכן אמר מי בחצר שהוא השכל לשבש השגתו.

פסוק ה

ויאמרו נערי המלך. שהם כחות נפשו שהמן הוא המעכב כי אף שהמדמה נקרא זרש מכל מקום לולי כל המתעורר שרוכבים עליו המעוררו לחטא, לא היה יכול לעשות מאומה.

פסוק ו

ויבא המן ויאמר לו המלך וגו'. כבר מבואר מהו המלך והמן, רק שכל אמירות אלו היה במחשבה לבד, כמו שנאמר ויאמר אל לבו כי לא היו בכל דברים אלו אמירה או דבור חוץ לנפש, ולזה אמר ויאמר המן בלבו למי יחפוץ המלך לעשות יקר, רצה לומר שחושב כי הוא הערום מכל חית השדה שהם כחות הנפש כמו שבארתי לעיל, ושהאדם ימשך אחר דמיונו ולא אחר השכל. ואף כי זרש היא הדמיון, והמן המתעורר בעל באשתו ואשה בבעלה להקרא בשמו. ודע כי מחלוקת גדולה נפלה בין כת המדברים הנמשכים אחר כת הדמיון ובין הפלוסופים האמתיים אשר משכו עצמן לאחר השכל, כמו שסיפר

הרב המורה (חלק א' פרק ע"ג) אמרו, זה לשונו, היות כל מה שמנוהו המדברים מן הנמנעות בלתי מצוייר בשום פנים, והיות מה שקראוהו אפשר מצוייר הוא מאמר אמתי אלא שהפילוסופים אומרים שזה שקראוהו נמנע להיותו בלתי מדומה, ואשר קראו אותו אפשר להיותו מדומה, וזה היות האפשר אצלכם הוא האפשר בדמיון לא אצל השכל כו' הנזכר בזו תבחנו המחוייב והאפשר והנמנע פעם בדמיון ולא בשכל כו', וכתב עוד דע כי יש דברים כשיבחנם אשם בדמיונו לא יציירם כלל. אבל ימצא המנע דמיונם כהמנע התקבץ שני הפכים בנושא אחד, ואחר כן יתאמת במופת מציאות הדבר ההוא הנמנע לדמותו והוציאהו המציאות וכו'. לזה אמר כי המן הרע הסית למלך לילך אחר דמיונותיו ולעשות לו יקר וגדולה לבחון המחוייב והאפשר, הכל מצד הדמיון, ולכן אמר שיביאו הלבוש והסוס על יד איש וגו', לבוש הוא גוף האדם כי כח הפנימי נקרא אדם וגופו הוא הלבוש כמו שביאר הרקנ"ט פרשת בראשית, וכבר נאמר ותחת כבודם יקד כיקוד אש, וגופן היה קיים ונשמתן נשרפות, וקרא לגוף כבודם וזה מבואר. והסוס הוא כח החיוני אשר רכב עליו המלך שהוא כח השכלי. וכבר משלו בזה באמרם שהנחש כגמל וסמאל רוכב עליו. וקראו סוס להיות מפורסם שרוכבים עליו המלכים והשרים כי בידוע גם הוא מלשון שוש ישיש כי השמחה והאבל תלוים בכח זו. ואמר ואשר נתן כתר מלכות בראשו, הוא השכל בעצמו שיש לו כתר המלכות, וזה כי כתר נאמר על כל אשר מסבב ומקיף הכל, כמו שהכתר יסובב הראש מלשון אבירי בשן כתרוני. וזה הסוד רמז אליו החכם הנרבוני בפירוש למורה חלק ב', פרק ו'. ומצאתי שכתב חכם אחד שלא רמזו רז"ל שתפילתן של צדיקים עולה ונעשה כתר להקדוש ברוך הוא כי כאשר יתאחדו שכלם עמו יתעלה, הוא יקיפם בכתר. ומזה אמרו עוד סנדלפון עמד אחרי המרכבה וקושר כתרים לקונו והוא אופן אחד בארץ וקבל כל הצורות המקיפות את החומרים בכתר. ודע זה, כי כל הכתרים יתאחדו בכתר זה הנרמז הנה. עד כאן לשון החכם. ומה מאד נאות לכוונתינו כי השכל ניתן כתר מלכות בראשו להיות מקיף בשכלו הסבות הכוללות והצורות הסובבות בכתר. ולזה אמר ואשר ניתן כתר מלכות בראשו ולא אמר שיתנו כתר מלכות בראשו, כי השכל ניתן כתר המלכות בראשו, והוא מבואר כי בכל זה אין לדמיון השגה בזו כי אין לדמיון רק דברים מושגים לחוש שהם פרטיים כאשר זה ידוע לכל מבין. ומעתה אמר המן שהמלך יתן כל זו לאיש אשר חפץ ביקרו דהיינו המן הרע בעצמו, וילבישו על ידי אחד משרי הפרתמים וגו' שהם כחות הנפש הוא כח הדברי ושהם יסכימו כולם להכנע מפני כח הנדמה ולשפוט הכל אחר הדמיון לשפוט

בו המחוייב והאפשר והנמנע. ויקראו לפניו ככה וגו', רוצה לומר שיתפרסם בפי כל שהכל משועבד להמן הידוע.

פסוק י

ויאמר המלך להמן וגו'. וכל מקרא זה מבואר כי לא הלך המלך אחר עצת המן אלא צווהו להיות משועבד לפני מרדכי הידוע היושב בשער המלך שהוא שער השמים כמו שבארתי.

פסוק יא

ויקח המן את הלבוש וגו'. רוצה לומר שעשה המן כדבר המלך וגילה לכל שהוא והגוף מוכנים ומשועבדים למרדכי היהודי שאי אפשר להם להרים ראש אם לא על פי מרדכי ומה נאות שלא אמר שלקח רק הלבוש והסוס, ולא כתר המלכות משום שאשר ניתן כתר המלכות בראשו הוא מרדכי בעצמו, וידוע כי כל את שבמקרא בא לרבות, וכן אמר כאן את הלבוש ואת הסוס, אחד לרבות את זרש, ואחד לרבות את המן, ואמר שמרדכי שב לשער המלך שהוא שער השמים, כי באמת אם יכבוש מרדכי את המן בדרך שבארנו, סופו לשוב לשער השמים ותשוב הנשמה למקום שחצבה משם, והמן שב לביתו שהוא גופו אבל וחפוי ראש.

פסוק יג

ויספר המן לזרש וגו'. כבר מובן מקרא זה ממקרא דלמעלה ויתאפק המן ויבא אל ביתו וגו', רק שהוסיף ואמר אם מזרע היהודים וגו'. כבר פירשתי מלת זרש שהיא נחש אמרה להמן שהוא סמאל המתעורר אם מזרע היהודים וגו' כמו שנאמר במעשה בראשית ויאמר השם אל הנחש. ואיבה אשית בין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש וגו'. ופירש הרב המורה (פרק שלישי חלק ב'), כי זרע הנחש המה תולדות ומעשה המדמה והמתעורר וזרע האדם המה מעשה השכל וכשמושך אחר השכל תשופנו למדמה בראש. ולזה אמרה זרש להמן רצה לומר המדמה למתעורר אם מזרע היהודים אשר החילות לנפול בימי אדם הראשון אשר עליו נאמר ואיבה אשית וגו', נפול תפול כי אין לו תקומה ממנו.

פסוק יד

עודם מדברים וגו'. **ויבא המלך והמן וגו'**. כל זה מבואר ממה שנזכר לעיל בסעודת אסתר ורצה לומר כי מעתה ואילך כל יום אינו עוסק רק בסעודת המצוה כמו שכתבתי לעיל בסעודת אסתר, ובטוח באשתו שלא יכשילנו עוד, ואמר לה מה בקשתך וכבר ביארתי מקרא זו למעלה במשתה הראשון.

פרק ז

פסוק ג

ותען אסתר המלכה וגו'. כבר כתבתי לך למעלה במקרא של ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי כי על ידי ההרגשות התלויים בחומר שהיא אסתר מרגיש השכל שהיצר הרע רצה להטעותו כי הקדמת המופת נלקח מצד ההרגשות, ולזה אמר כאן כי במשתה זו האחרון כאשר הרגיל בנפשו אלו סעודה של מצוה נתגלה למלך על ידי אסתר, רוצה לומר ההרגשות כי המן בקש להשמיד ולהרוג את עם אסתר, רוצה לומר להגופות, כמו שאמר מרדכי, ואתר ובית אביך תאבדו, אבל למלך יש לו תקנה כמו שכתבתי לעיל, ואין הצר שוה בנזק המלך כי צר לנפש ביודע אבדת גופו כמו שידוע מטעם שהנשמה עולה ויורדת עד אבדון והפסד הגוף והמשל הענין כאלו אסתר קבלה על המן בזו כי הוא בעבורה, ואמר דרך משל ה ויאמר המלך אחשורוש וגו'. ותאמר אסתר איש צר ואויב וגו'. כל זה מבואר. והמן נבעת מלפני המלך והמלכה שהסכימו עליו כי אם לבערו מן הארץ. ואמר

פסוק ז

והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גינת הביתן וגו'. רצה לומר שצר למלך אחשורוש ששמע ביניקותו להמן ותהה על הראשונות וקם ממשתה היין, רצה לומר שהזיר עצמו מן היין ותאות העולם הזה הנמשלת במשתה היין כמו שביארתי ריש המגילה זו. והלך אל גינת הביתן שהוא השכל בהחלט כמו שבארתי ריש המגילה, והמן עומד לבקש על נפשו מאסתר המלכה וגו', רצה לומר כי מכאן ואילך אין לו שום מבוא לגבור על המלך רק על החומר לבד וממנה צריך לבקש על נפשו כי אף החומר מסכים לשכל וכלתה אליו הרעה מאת המלך. ואמר

פסוק ח

והמלך שב מגינת הביתן אל משתה היין. רצה לומר שמעתה השכל הולך וגובר ילך מחיל אל חיל עד שהולך מגינת הביתן שהוא כינוי אל החכמה כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס אל בית משתה היין שהוא כינוי אל התורה כמו שנאמר הביאני המלך חדריו אל בית היין, והמן נופל על המטה אשר אסתר עליה אמר שהמציא עוד תחבולה שלישית להחטיא את אסתר והמלך, וזה כי מאחר שראה שלא יוכל להחטיאו אמר לה שתמשיך אל השכל יותר מדאי ותהיה נזקק לו לגמרי מאחר שנראה בעיניה שטוב ללכת אחר בעלה ובזה גם כן יחרב העולם כמו שמבואר בפסוק לא הגידה אסתר, ולזה

אמר שהמן נפל על המטה אשר אסתר עליה, רצה לומר רובץ תחת משאו כמו שנאמר כי תראה חמור אחיך נופל בדרך וגו', רוצה לומר שמעתה תרבץ אסתר לגמרי להיות נכנע לשכל לא תעשה אפילו ההכרחי לה מאחר שהסכימה ללכת אחריו וקרא זה הדבר מטה כי כדרך זו החומר מטה קצת מדרך השכל לעסוק בהכרחי לו אבל מיד תרגיש השכל ברוע עצתיו להתבונן בטענות ותחבולות הראשונות כי הבל המה, ולכן אמר מיד כי גם זו רעה רבה, ולכן אמר הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, רוצה לומר תרצה לכבשה עמי להתיעץ לה שתהיה עמי תמיד ובזה תרצה להכשילה. ובזה פני המן חפו לגמרי כי אין לו דרך עוד להחטיא כלל, ומכאן ואילך חרבונא שהוא כח השופט כמו שפירשתי בריש המגילה מגיד תחבולות המן למלך מיד איך שרצה להפיל את מרדכי ועל ידי כן נתלה על העץ אשר הכין למרדכי, וכבר ביארתי לעיל ענין העץ ההוא ובזה חמת המלך שככה, רוצה לומר שנשלמו מדרגת השנים שהם ימי העמידה, ומגיעים ימי הזקנה אשר הם ימים שאין בהן חפץ ונתבטל אז עצת יצר הרע כי כבר תלוהו להמן ורתיחת טבעיו וחמתו ורתיחת גמו נשכך, ומה מאד מבואר כוונתינו בזה שלא תמצא בכל מגילה שכתב חמת המלך שככה, רק שתי פעמים אחד בזמן שנחו ימי העלייה כמו שאמרנו במאמר שאמר כשוך חמת המלך, והשני בזמן הנחת ימי העמידה, והוא אמרו הנה וחמת המלך שככה.

פרק ח

פסוק א

ביום ההוא נתן המלך וגו'. כבר ביארתי לעיל כי הזמן נקרא יום ולזה אמר כי בזמן ההוא נתם המלך אחשורוש הידוע בית המן הוא זרש כאמרם מעולם לא קראתי לאשתי אלא ביתי ורוצה לומר שנתן הנחש שהוא המדמה להיות לעבודת אסתר ולא לעבודת ושתי ושלא יהיה נמשך אלא אחר עבודת השם יתעלה ומרדכי בא לפני המלך רוצה לומר כי הולך המלך אחר מרדכי ומרדכי לפניו ונמשך אחר עצתו ככל אשר יאמר מרדכי כי הגידה אסתר רצה לומר המשיכה עצמה בכל אשר יאמר לה. ויאמר המלך וגו'. רוצה לומר שמאז והלאה מרדכי הוא המושל בלא מקטרג כי המן הוא נתלה וגם אסתר מסכמת עם מרדכי ואינה חושקת לשום דבר גשמי כמו שנאמר ימים אשר אין בהם חפץ, וזה שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן.

פסוק ג

ותסף אסתר וגו'. הגיד כי לא די לאדם במה שאינו חוטא בימי זקנת מאחר שאין יצר הרע מתגבר בו כמו בילדותו, והמשל אומר חסר לגנבא נפשיה בשלמא נקיט, אלא צריך גם כן לתקן מה שעוות בילדותו כמו שאמרו בשמחת בית השואבה אשר לזקנתינו שכפרה על ילדתינו על כן אמר שבקשה אסתר מלפני המלך שישיב את רעת המן במה שחטאה והחטיא את הרבים כמו שכתבנו לעיל בפסוק ויבז המן לשלוח יד במרדכי וגו'. ואפשר שהמלך הנאמר הנה הוא קודש כאמרם ז"ל כל מלך שכתיב סתם משתמש קודש וחול, ואמר שנפלה לפני רגליו מלשון ועמדו רגליו על הר הזיתים שפירש הרב המורה (חלק א' פרק כ"ח) שרוצה לומר סבותיו וכן אמר כאן שנפלה לפני רגליו כאמרם שצריך לסדר שבחו של מקום ואחר כן יתפלל לידע לפני מי עומד בתפילה, כן אסתר בהתבוננות תחילה בסיבות השם יתעלה ושהוא יתעלה עלה העלות וסבת הסבות ואחר כן ותבך כי שערי דמעות לא ננעלו, והתחנן לו להעביר לה ולמחול על רעת המן שעשתה בינקותה.

פסוק ד

ויושט המלך וגו' שרביט הזהב וגו'. הוא העזר האלקי כמו שביארנו לעיל.

פסוק ה

ותאמר אם על המלך טוב וגו'. דע כי הסבות הם ארבע. החומר וסבת הצורית והפועלית והשכלית. ולזה בקשה אסתר אם על המלך טוב נגד סבה הפועלית ורצה לומר אם על המלך טוב להיות פועל בקשתי בדבר זו ואם מצאתי חן בעיניו הוא סבת הצורה שמצדו החן נמצא, וכשר הדבר בעיניו מצד שרואה לו תכלית טוב, וטובה אני בעיניו מצד החומר יכתב כו'. ודע כי מבואר בבקשה זו עניין רמזוהו ז"ל בגמרא דיומא פרק יום הכפורים אמר רבי יוסי גדולה תשובה וכו', שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע, מאי טעמא ובא לציון גואל, משום ולשבי פשע ביעקב. אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמקרב הגאולה שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וכתב בעל העקידה שער ק' שאלו חכמים אינם חולקים כי איש חלוש מאד שכל אוכל תתעב נפשו אם יעזוב למה שימשך מחולשתו ויתעב מאכלו הנה מהרה ימות. אמנם, העצה הנכונה שיתחזק ויתאמץ כפי הכח בהתחלת הטיול ומעט מעט מהתעמל לפי שהתעמל המעטי הזה יביאהו לידי קצת תאוה ורצון אל לקיחת המזון או להמעט התיעוב ומעט המזון שיקח יכיניהו הכנה מה אל התעמלות יותר חזק מן הראשון יחזקהו אל לקיחת המזון יותר ולקיחת המזון יותר יוסיף אל ההתעמלות כן ילך הדבר בסבוב תוספות הטוב וכן הוא בתשובה כי בראשונה בהיותם בארצות אויביהם לא יוכלו לשוב לגמרי ולכן מעט

התשובה יקרב הגאולה ויביאה כמו שאמר רבי יוסי ואחר כן בהיותם נגאלים יתחזקו כח לשוב בתשובה שלימה ויקרבו ימי הגאולה האמתית כו'. וכן נאמר כאן בבקשת אסתר כי בתחילה התחנן לפני המלך כמו שנאמר ותוסף אסתר ותדבר לפני המלך ותפל לפני רגליו וכאשר נתלוה אליה עזר האלקי כאמרו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב וגו', התאזרה עוז וחיל להתפלל עוד ותאמר אם על המלך טוב וגו', יכתב להשיב רעת המן שהוא הרעה שגרם לה בילדותה לחלל השם יתעלה ולאבד כל היהודים וגו'.

פסוק ו

כי איככה אוכל וראיתי וגו'. מאחר שכל ישראל ערבין זה לזה ולכן מבקשת לפני הקדוש ברוך הוא שיהיה בעזרה לקדש שמו ברבים גם מלך אחשורוש מסכים לדברי אסתר ולדברי מרדכי היהודי לומר הנה כבר נתתי לכם בית המן כמו שכתבתי לעיל.

פסוק ח

ואתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם בשם המלך. רצה לומר כטוב בעיניכם לעשות רצון המלך הקדוש ברוך הוא. וכבר ביארתי כל הדברים למעלה מה רצה לומר בכתיבה זו גם ביארתי שאסתר יותר צריכה להסכים לדברי מרדכי והיא יותר עיקרת בענינים אלו מהמלך אחשורוש כי בה תלוים החושים הצריכים למרדכי כאשר ביארתי לעיל. לכן אמר גם כאן שהמלך אמר שאסתר ומרדכי יכתבו הטוב בעיניהם והוא טפל לגבייהו ואמר כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך אין להשיב הרבה מקשים בו כי לפי פשט המקרא מאחר שכתב המלך אין להשיב איך היה מרדכי יכול להשיב רעת המן הלא אותם הכתבים גם כן היו כתובים בשם המלך וחתומים בטבעת המלך. ואני אומר שקושייתם הוא עצמו מאמר אחשורוש כי אמר למרדכי ואסתר כתבו וחתמו כטוב בעיניכם אבל לא ידעתי להועיל לכם כי כתב אשר נכתב ונחתם וגו' ואם כי אין להשיב רעת המן אבל הם יעשו כטוב בעיניהם אם יודעים תחבולות לזו גם מרדכי כשכתב הספרים לא כתב לבטל אגרת המן וכל מי שמרים יד נגד יהודי ימות כי לא היה יכול לבטל הכתבים הראשונים רק כתב שיעמדו היהודים על נפשם להלחם בהם ביום שקבע להם המן שהוא שלשה עשר לחודש אדר, ובזה אלו ואלו אגרות היו קיימין וזהו האמור לפי פשוטו של מקרא והוא מבואר למתבונן בדברי המקרא כי לא אמר רק שנפל פחד היהודים כל שונאיהם כמו שנאמר ויהי חתת אלקים על הערים אשר סביבותיהם ולא רדפו אחרי בני יעקב כי אלקים עשה שיראו מלפניהם ושנקהלו היהודים נגד שונאיהם ואולי יתחילו שונאיהם בהם שילחמו נגדם ובזה יסולק ספק יותר עצום וזה כי מרדכי ואסתר לא בקשו מלפני המלך רק לבטל רעת המן. ואם כן, לא צוה להם אלא לבטל

רעת המן, ולמה כתב שהיהודים ישלטו בשונאיהם כי זה לא צוהו המלך רק שיכתוב ששונאיהם לא ישלטו בהם, אבל לפי מה שכתבתי הכל מבואר כי לא היה יכול לבטל רעת המן אלא בענין זו כי לא כתב שהיהודים יתחילו מלחמה בשונאיהם רק שיעמדו על נפשם אם יתחילו שונאיהם בהם, כדברי המן, והוא מבואר לכל משכיל. אמנם, לענין הנמשל הוא מבואר יותר כי באמת אין להשיב עונות הראשונים שעשה בינקותו כי הוא מעוות אשר אין יוכל לתקן רק שצריך בזקנותו להטיב דרכיו ולקרא בשם השם א-ל עולם לקדש שמו בכל מקום שחללו בראשונה.

פסוק ט

ויקראו סופרי המלך. כבר כתבתי למעלה אצל אגרות המן מה הם הסופרים ואמר שכתב בחודש סיון הוא חודש מתן תורה כי על ידה יוכל לתקן מה שעוות, ואמר שכתב הספרים בשלשה ועשרים בו, שהם ששים ושמונה ימים אחר כתביו של המן שנכתבו שלשה עשר בניסן, להורות שכל אחד ימשך אחר כח הדברי ששח בו, גם כי כח הימים שהם ס"ח בגמטריא חיים, לומר שמי שמושך אחר כח זה זוכה לאור באור החיים לא באופן אחר. ויכתוב ספרים אל כל היהודים. כבר כתבתי למעלה כי לא נמצאו אלו השלימות אלא ביהודים, ולכן אמר שכתב ספרים אל היהודים ואמר אל האשדרפנים והפחות והשרים, והמדינות אשר מהודו ועד כוש כבר ביארתי לעיל מהו השרים והפחות והמדינות אשר מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה, ואין צריך לחזור ולבאר כאן שנית.

פסוק י

ויכתב בשם המלך וגו. זהו גם כן מובן ממה שכתבנו לעיל מי הוא המלך אחשורוש ומה הכתיבה והחתימה. ואמר וישלח ספרים ביד הרצים בסוסים רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים. כבר נודע אמרם אחשתרנים בני הרמכים מי ידענו מאי ניהו, וזהו אמת כי הוא פעולת כח המדמה שמדמה גמל פורח באויר וכמו שהמשילו ז"ל בדבריהם שאמרו שהנחש היה כגמל לדמותן צורה בדמות כאלו. וכן קראו כאן אחשתרנים וזהו אמרו וישלח ספרים מלשון סיפור ביד הרצים שהם החושים ושאר כחות שרצים ומשוטטים הנה והנה לבקש מוחשיהם ביד רוכבי הרכש המה הולכים אחר רוע מעשיהם ושמים תכליתן ברוב עשרם ורכושם והם נקראים רוכבי הרכש האחשתרנים בני הרמכים הם ההולכים אחר דמיונם הכוזב וכתב להם להיות עתידים לעמוד על נפשם, ומה נחמד אמרו על נפשם לא על גופם כי כתב להם שכל אחד יתבונן אחריתו ויראה אחרית נפשו שלא תאבד ושתהא צרורה בצרור החיים ולא ילך אחר עצות המן הרע רק יעמוד על נפשו מנגדו ולהרוג לאבד את כל וגו', רוצה לומר כל העומדים עליהם להחטיאם והם הצרים

אותם כי אין לך צר ואויב כיצר הרע והרוצה להחטיא את האדם ואמר ושללם לבוז, רצה לומר שיבוזו את עשרם ולא ימשכו אחריו יותר מדאי, ביום אחד בכל מדינות המלך וגו', רוצה לומר כי ביום אחד יכול לשוב ולקנות עולמו בשעה אחת כמו שאמרו שמא הרהר תשובה בלבו, ואמר שהיום הוא יום שקבע המן בשלשה עשר וגו'. כבר ביארנו מה נשתנה יום זה משאר ימים ומה היום מיומיים שקבעו המן ולכן כתב להם מרדכי שיעמדו ויתבוננו ביום זה ושלא ישמעו אל עצת המן במה שהסית ביום זה. ואפשר שכוון מרדכי בקבוע יום זה למה שנודע שבו היו כלים שבעה ימי אבלו של משה רבינו עליו השלום שמת בשבעה באדר. ולזה רמז מרדכי שכל אחד יתבונן ביום ההוא והחי יתן אל לבו כמו שאמר שלמה המלך עליו השלום טוב ללכת וגו', ונקט יום השביעי של אבלו לרמוז על פסיקת האבילות להורות על דבר נאות וזה כי ידוע שאין מתאבלין על המת שנאבד ונפסד שאלמלא כן לא היו פוסקין אבילות לשבעה ימים אלא המת הולך למנוחתו כמו שכתוב לא תשימו קרחה וגו', בנים אתם וגו'. ועיקר האבילות אינו אלא הטוב הנעדר מן החיים במות המת, ולכן אין מתאבלים רק שבעה ימים להורות על שבעה פעמים עשר שנים שהם ימות האדם הקצובים שנאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה כמו שבאר והאריך בזו החכם בעל העקידה פרשת שמיני. ולכן כתב מרדכי להיות לכל אחד לראייה השארת נפשו ממה שפסקו ימי אבלתו של משה הגדול מכל נולד ורבן של נביאים ביום שלשה עשר בחודש אדר, ומעתה כל אחד יעמוד על נפשו לעשות הטוב והישר.

פסוק יג

פתשגן הכתב וגו'. לומר שכל אחד ממנו ילמד וכן יעשו לקרוא כלם בשם השם יתעלה להנקם מאויביהם שהוא היצר הרע הנקרא שונא כמו שכתבתי לעיל והוא אויבו של אדם.

פסוק יד

הרצים רכבי וגו'. **יצאו מבוהלים וגו'**. רצה לומר שנעשה דברי מרדכי ויצאו מן הכח אל הפועל, ונדחו הרצים רוכבי הרכש והאחשתרנים הנזכרים למעלה ממקומן ונעשו מבוהלים ודחופים בעצת מרדכי כי באמת כשקם מרדכי כולן נפלו לפניו. ואמר

פסוק טו

ומרדכי יצא מלפני המלך וגו'. כבר נודע מאמר הנביא עליו השלום אל יתהלל עשיר בעשרו וגבור בגבורתו וחכם בחכמתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל וגו', וכבר ביאר המורה (חלק ג' פרק כ"ד (נ"ד?)) שכבר ביארו הפילוסופים הקדמונים והאחרונים

ששלימות האדם הן ארבעה מינים. הראשון, והוא הפחות שבהם הוא שלימות הקניין, רצה לומר מה שימצא לאדם ממון ובגדים וכלים ועבדים וקרקעות וכיוצא באלו ושיהא אדם מלך גדול הוא מזה. המין השני הוא שלמות תבנית הגוף ותכונתו וצורתו, רצה לומר שיהא מזג ההוא בתכלית השיווי ואיבריו נערכים חזקים כראוי. המין השלישי הוא שלמות המדות והוא שיהיה מדת האיש על תכלית מעלות. המין הרביעי הוא שלמות האנושי האמתי והוא כשיגיע לאדם המעלות השכלים, רצה לומר ציור המושכלות ללמוד מהן דעות האמיתיות באלקיות. ועל שלמות הקנין אמר הנביא אל יתהלל עשיר בעשרו ונגד שלמות הגוף אמר גבור בגבורתו, ועל שלמות המדות אמר חכם בחכמתו, רק בזאת יתהלל המתהלל וגו', והאריך שם הרב בפרק ההוא, וזה אמר שבמרדכי לאחר שכבש המן ראוי לומר עליו שיוצא מלפני המלך הקדוש ברוך הוא באלו השלמויות, ונגד שלמות הגוף אמר לבוש מלכות וכבר כתבתי לך לעיל כי גופו של אדם הוא לבושו תכלת וחור נגד שלמות הקניין שמקבץ שני דברים שהם העושר והכבוד הרמוזים הנה לעיל בתכלת, וחור כי חור מלשון שררה כמו שכתבתי לעיל, ותכלת מורה על עושר, ועטרת זהב בראשו הוא קניית המושכל כמו שבארתי לעיל באמרו כאשר ניתן כתר מלכות בראשו ותכריך בוץ וארגמן, הוא שלמות המדות וראה מה נפלא באמרו תכריך בוץ וארגמן ולא אמר אחוז בוץ וארגמן כמו שאמר ריש המגילה כי ידוע שמרדכי הצדיק לא היה לבוש כלאים ושעטנז שיהא בוץ וארגמן אחוזים זו בזו, רק תכריך ואינו שעטנז בלא קשירה והוא מורה על מעלות המדות הנתלים בשכל המעשה. ובזו היתה העיק שושן צהלה ושמחה כי צדיק יסוד עולם שהיה העיר שושן, ומעכשיו אין לה להתירא שיחזירה לתוהו ובוהו כמו שבארנו לעיל מפני זו היתה בתחילה העיר שושן נבוכה, ולכן אמר שכל היהודים הנמשכים אחר מרדכי יש להם

פסוק טז

אורה ושמחה וששון ויקר. נגד ארבע שלמויות אלו הנזכרים נקט ארבעה מיני שמחה, והמשיך הדבר ואמר שכל מקום שניתן הדת והוא הדת התורני שמחה וששון ליהודים משתה יום טוב, וזה כי באמת כל הולך אחר מלת התורה שהוא הדת הניתן בשושן עושה משתה ושמחה כי כל אוכל בנעימות ומסתפק בהכרחיים ומשמח בחלקו ונהנה בנחת ובבטחה ובוטח באלקיו שיטריפו לחם חוקו, ומסיר דאגה מלבו כמו שאמרו ז"ל כל מי שיש לו לאכל היום ואומר מה נאכל למחר הרי זה מקטני אמנה, וכל זה מגיע לאדם על ידי התורה שהוא הדת ניתן בשושן ובזה יש לו משתה ושמחה ויום טוב תמיד כמו ששבחו קהלת, ואין טוב לאדם כי אם לאכול ולשתות וגו', ואמר ורבים מעמי הארץ

מתיהדים וגו', רצה לומר שהצדיק קורא בשם אלקיו כמו שעשה אברהם שהיה מגייר כמו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, ואומר כי נפל פחד היהודים עליהם, רצה לומר שמתפחדים ממה שמפחדים היהודים והוא כי יראת שמים עליהם, ואמר כי הקטרוג שקטרג המן ממנו שהוא יום שלשה עשר בחודש שנים עשר ההוא חודש אדר. ורצה להחטיא האדם עמו, הוא נעשה סניגור כי מרדכי קבעו להתבונן בו וללמוד ממנו להפר עצת המן וזרש אשתו ואוהביו כמו שכתבתי לעיל, וזה הרמוז כאן באמרו ביום אשר שברו אויבי היהודים וגו', וכל זה מבואר.

פרק ט

פסוק ב

נקהלו היהודים בעריהם וגו', **וכל שרי המדינות וגו'**. כל זה מבואר ממה שכתבנו למעלה מה הם השרים והיהודים הם השלימויות שבאדם הנמצאים לרוב ביהודים כמו שביארנו גם כן למעלה. ואמר כי נפל פחד מרדכי הידוע להם עליהם, כי גדול מרדכי בבית המלך גם זה מבואר ממה שכתבנו למעלה, מהו מרדכי ובית המלך, ושמעו הולך בכל המדינות.

פסוק ד

כי האיש מרדכי הולך וגדול. וזהו אמת כי כל זמן שהאדם הולך וזקן ונפחתו כוחותיו הגופניות מרדכי שהוא השכל הולך וגדל כמו שאמרו ז"ל סוף מסכת קינין שתלמידי חכמים כל זמן שמזקינים ניתוסף בהן חכמה.

פסוק ה

ויכו היהודים בכל אויביהם. הם המן וזרש ובניהם. ואמר מכת חרב והרג וגו'. כבר כתבתי לך אמרם שהרג הנקיבה וסרס הזכר, ולזה אמר כאן מכת חרב והרג, לנקיבה שהיא החומר לבל ימשלו עוד חומרם עליהם ואבדן בזכר שהוא הסרוס, ויעשו בשונאיהם, שהוא היצר הרע ושאר כוחותיו כרצונם לכבשו כרצון מרדכי. ואמר

פסוק ו

ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש. כבר ידעת מהו שושן הבירה שהוא כלל העולם שהוא מהלך חמש מאות, ואמרו שאבדו חמש מאות אלו, רצה לומר שאינו תאב לעת זקנתו לשום דבר שבעולם, ואף כל מי שהוא במדריגת מרדכי מסתפק בשלו הפך ממה שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף שמתאוה לבלוע כל העולם כולו, וכבר ידעת שצריך לכתוב איש בריש דפא ועשרת בסוף דפא להורות אל כוונתינו

שהאיש אינו מחובר לחמש מאות רק מה שלמטה ממנו דהיינו עשרת בני המן שהם איש אחד בכללו. ולכן צריך למקרינהו בנשימה אחת כי יצא נשמתן כאחת כי כולן הן כחות נפש אחת, ומבואר מתרגום המגילה שעוד הרבה בנים היו להמן ולא נתלו רק אלו להורות על כוונתינו כי אלו המה עשר כחות של יצר הרע הנקרא המן. ומה נאות לזו דברי רש"י ז"ל שכתב שאלו כתבו שטנה על בית המקדש, והוא אמת. אלו הכוחות משטינים האדם וכשמקדש עצמו נקרא בית המקדש כי גוף האדם הוא ביתן כמבואר לעיל, והכחות הרמוזים הנה המה חמשה חושים הידועים שהם הראות והשמע והריח והטעם והמשוש, וחמשה כחות שבכח הזן שהם המחזיק והמושך והמעכל והדוחה והמוליד בדומה ולזה הוצרכו ישראל ליתן מחצית השקל שהוא עשרה גרה להנצל מהמן שהוא מחצית השקל שהאדם בכללו הוא השקל השלם והמן הוא מחציתו, והוא עשרה גרה, והוא עשרה בניו הנזכרים. ואמר בכאן כי לעת זקנת האדם נתבטל המן ובניו כמו שאמר שלמה זכור את בוראיך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה וגו' ביום שיזיעו שומרי הבית והתעוותו אנשי החיל וגו', ועשרה בני המן אלו המה אנשי הבית.

פסוק ז

פרשנדתא. הוא כוח המעכל, מלשון פרש. וידוע שכח המעכל זה דרכו לעכל הכל ולעשות זבל ופרש דלפון. אמרינן פרק קמא דבכורות דלפינון פרים ורבים ופירש הערוך שהוא דג והוא אדם שבים. והוא נגד חוש השמע, למה שנודע מה שכתב החכם בספר שערי שמים כי הדגים יש להם חוש השמע והמופת צידת דולפני כי כשיצודו אותם הדגים יכו על המים במקלות ועושין רעש גדול במים ובקול הרעש ההוא נתבהלו וישתממו ונראו כמתעלפים. אספתא. הוא המחזיק, מלשון אסיפה, שמאסף ומחזיק הכל.

פסוק ח

פורתא. הוא מוליד, בדומה מלשון פרה ורבה. אדליא. הוא חוש הריח, מלשון אדלא יומא אדלא קצירה, שהוא לשון אדלית בהדי דלינא בהדך, שפירש הערוך בערך דליו שהוא לשון שאיבה, שרוצה לומר אם תשאב עמי מי הבאר אשאב עמך, והוא חוש הריח ששואב אליו הרוח והריח שנאמר באות נפשו שאבה רוח. אריתא. הוא הטעם, מלשון מא דאמר פרק ג' שאכלו, ובסוף ערבי פסחים אורדילאילי וגוזלייא לאבא, והם מאכלים טובים.

פסוק ט

פרמשתא. הוא המשוש, מלשון פרמשתקא אמה, והוא אבר חוש המשוש אשר אמר עליו ארסטו כי חוש המשוש חרפה הוא לנו אריסי הוא הראות המטיל ארס בעין הרע שלו אירידי. הוא הדוחה למותרות ומורידן לאיברים התחתונים ומשם לחוץ ויזתא. הוא המושך, מלשון שלל וביזה, כי הוי"ו ובי"ת הם מתחלפים מלשון ביזה כי בכוח זו מחלק שלל לכל אבר הראוי לו ומשכן אליו כידוע לבקיאים בכחות הנפש. ואל יקשה עלי סדרם בסדר זו כי סדרם כסדר שנהרגו, כי ידוע שכוח המעכל והשמע נפסדים בזקנים קודם שאר הכוחות האחרים, וכן הוא הדין באחרים. ואפשר שספרן לפי גדלתם לפי פשוטו של משל, כי כבר כתבתי כמה פעמים כי אלו ואלו הנמשל והמשל הם אמת. ואמר שכל אלה בני המן הם להיותם נתלים בחומר ובהפסד ובהחלש החומר יפסדו ויחלשו כוחות אלו. וקראו המן בן המדתא צורר היהודים מטעם שכתבתי למעלה. ואמר ובביזה לא שלחו את ידם כי באמת זקן שבא בימים כל אוכל תתעב נפשו ומיאס בחיו, כמו שנאמר ימים אשר אין בהן חפץ, כל שכן שימאוס בממונו כי למי יעמול תחת השמש לאסוף ולכנוס עוד ממון. ואמר כי בזמן ההוא באו מספר ההרוגים הנזכרים לעיל אשר בשושן הבירה שהוא כלל העולם לפני המלך בהרגש כוחותיו. ואסיפת אנשיו הנזכרים לעיל ומעתה מבקש תחבולות וצדדים להמלט על נפשו באולי ישאר בקרב הארץ. ומבקש לעזר במאכלים ומזונות טובות ובריאים מסעדים הלב. ואמר לאסתר המלכה כי מאחר שבשושן הבירה הרגו היהודים את החמש מאות וגם עשרת בני המן הידוע למעלה כי מרגיש שכבר הגיע לימי הירידה ואפיסה והפסד חומרו ובשאר המדינות מה עשו, רצה לומר שלא זכר בימי עלייתו ועמידתו שהמה המדינות כמו שזכרתי בריש המגילה להניח כמו לעת זקנתו כמו שאמר רבי אבהו מה מניח לעת זקנתי ורבי חנינא אמר חמין ושמן שסכתני אמי בלדתי המה העמידוני לעת זקנתי. ולכן אמר לאסתר מאחר שבשאר מדינות מה עשו להעזר בזה עכשיו ומעכשיו אין תחבולה להעזר כי אם על ידי אסתר תנשא בכל שאלותה ובקשתה לאכול ולשתות דברים הבריאים והטובים באולי תוכל עמוד. ואמר

פסוק יג

ותאמר אסתר וגו'. כבר כתבתי פעמיים ושלש שאסתר היא עיקרית בעצות אלו מאחר שהחושים שמהם קניית המושכלת וקניית המופתים תלויים בה. וכן אמר כאן כי אסתר אומרת כי שמעה באזנה וראתה בעיניה שאי אפשר בתחבולות להשאיר האדם בחיותו כי אין להחזיר על ידי מזונות מה שנתך מגופו להיות מספיק להעמיד הלחות השרשי

הטבעי על עמדו, לפי שכבר הוא עניין התמורה ההוא מלקיחות המסעדים כמי שישפוך מעט מים בכוס של יין שעם שהיין גובר על זה המעט מן המים ומשכו אל יין מכל מקום כבר יחסר מעט מן כוח היין עד שבהתמיד זה פעמים רבות יהפך היין כולו אל מים. לכן מיום אל יום הלחות השרשי ממיר כחו עד שיהפך כולו לאיש נכרי ויחוייב אז המות, ויש מי שכתב שאל זה כיון החכם באמרו כל עמל אדם לפיהו והנפש לא תמלא, ולכן אמרה אסתר שבדרך זו אי אפשר להשאיר באיש, מעתה אם על המלך טוב ינתן גם מחר, רצה לומר יעשה יום ויום שהיהודים ישלטו בשונאיהם וכבר ידוע מדברי מה הם היהודים והשונאים ואת עשרת בני המן יתלו על העץ, התורה והמצוה שהם על ידי מלך יוסיפו כמו שנאמר אורך ימים בימינה, ונאמר וקווי השם יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ועל ידי האם יזכה יוכל לחיות קיים נצחי חי כמו שאירע לאליהו ז"ל ולשאר חסידי עליון שעל ידי שתלוים בני המן והמן וזרש ושלטו בשונאיהם זכו שלא טענו טעם מיתה, וכן עשה המלך ותנתן דת האלקי שהוא התורה בשושן ובזו בני המן נתלו על העץ. ואמר

פסוק טו

ויקהלו היהודים וגו'. אחר שמספר המאורעים ותולדות האדם מגיד שאם יזכה האדם להמשיך בדרך הנזכר להמית המן ובניו כמו שמבואר יוכל להגיע על ידי זו לתכלית המבוקש למין האדם אפילו בעוד בחיים חיותו להשיג ולהשכיל בכללי הנמצאות עד שרוח השם יוכל לפעמו וישרה עליו רוח הקדוש או הנבואה והוא תכלית שיוכל להגיע אליו האדם והכל צריך להיות קודם כל המסופר ממיתת המן ובניו וכל המאורע כמו שאמרו ז"ל אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר, והוא כולל כל מיני השלימות שבאדם אשר אי אפשר להגיע אלא עד אחר כל המעשים הנזכרים לעיל כמה שעבר כמו שבאר הרב המורה בפרקי הנבואה (חלק ב' פרק ל"ב). ולזה אמר שנקהלו כל היהודים מלשון קהלת על שקהל החכמה אמר שנקהלו ביום ארבעה עשר לחודש אדר. כבר בארתי לך שיתוף שם אדר שהוא אדר והוד התורה, יום ארבעה עשר הוא מניין י"ד והוא רומז על הנבואה כנאמר ותהי יד השם אלי וגו'. ואמר שהיהודים שבשושן זה עשו כי כמו שהעולם בכללו נקרא שושן הבירה הגדולה כן ארץ ישראל נקרא שושן סתם כי הוא יפה נוף משוש כל הארץ ולכן אמר שהיהודים שבשושן זכו לנבואה אבל לא בשאר ארצות, כי אין הנבואה שורה בחוצה לארץ ואמר שהרגו שלש מאות איש להורות על מעלתם כי הרגו בלעם בן בעור ששקול נגד שלש מאות איש, כי שלש מושך עצמו ואחר עמו כאלו נכתב שלש ושלש מאות והוא בגמטריא בלע"ם החול"ם ובנבוא"ה, וקראו נביא אף על פי שלא היה רק קוסם מטעם שכתב הרב המורה (חלק ב' פרק ל"ב) כי כל

מגיד בעולם מצד הקסם ומצד המשער או מצד מחשבה נקרא נביא. ולזה יקראו נביאי הבעל ונביאי האשרה נביאים, ולזה סיפר במקרא זו כי היהודים במעלתן שהקטן שבה גדול ממעלת בלעם עד שהרגוהו ואל תשתאה על דברי מאמריהם ז"ל ולא קם נביא בישראל כמשה עוד, בישראל לא קם אבל באומות קם, ומנו, בלעם. כי ידעת למבינים שאין כוונת זה המאמר מה שיובן ממנו לפי פשוטו כי כבר ביארו שהנביא צריך להיות בתכלית השלימות וכתב המורה (פרק ל"ב חלק ב') שאי אפשר שינבא אלא השלם בתכלית השלמות אבל הפתיים מעמי הארץ אי אפשר אלא בהנבא חמור או צפרדע עכ"ל. כל שכן בלעם שהיה בתכלית הפחיתות עד שדרשו עליו שבא על אתונו שנאמר ההסכן הסכנתי רוצה לומר סוכנתי, וגם לא היה עשיר, רוצה לומר שמח בחלקו שהיה להוט אחר הממון כמו שדרשו ממה שאמר אם יתן לי בלק מלא ביתו וגו', ואם כן איך ראוי להאמין שהיה נביא כמשה רבן של נביאים ואף כשאר נביאים כהקטן שבכולן לא שוה, אך מה שנראה לי האמת במאמר זה הוא מה שאומר לך ותחילה יש להעיר אמרו ולא קם נביא כמשה ולא אמר ולא היה נביא כמשה לכן נראה שהקימה היתה במשה ובלעם שוה, אבל לא היתה הנבואה במדרגתן שוה, אך הקימה היתה שוה בבחינת מה, לזה מצד שפלותו ולמשה מצד רום מעלתו, כי משה עליו השלום אף שהיה השלם אשר יוכל להיות במין האנושי מכל מקום השיג יותר ממה שראוי לו כי יש השגות שכליות נמנעים להשיג האדם אפילו יהיה השלם שבמין כמו שנאמר לא יראני האדם וחי, ומשה עליו השלום אף כי לא השיג ראיית הפנים מכל מקום השיג ראיית האחור, ובזה השיג גם כן יותר ממה שראויה לחק המין האנושי להשיג, אלא השם יתעלה בחסדו הראה למשה קשר של תפילין מצד החן כמו שנאמר כי מצאת חן בעיני, וכבר ביארו ז"ל שמשה עליו השלום השיג יותר מהראוי לו כמו שדרשו ז"ל רד כי שחת עמך, רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל כו'. וכן בלעם מצד רוב פחיתו אף המדרגה השפלה שהיתה לו היתה יותר ממה שהיה ראוי לו לפי רוב פחיתתו אף המדרגה השפלה שהיתה לו היתה יותר ממה שהיה ראוי לו לפי רוב פחיתתו ולא היתה רק לכבוד ישראל שידבר טוב על ישראל כמו משה שרום מעלתו היה לכבוד ישראל וכזה קם כמשה מצד שכל אחד היה לו יותר ממה שראוי לו אבל שאר נביאי ישראל כלם קדושים היו וכל אחד מצד רוב קדושתו היה ראוי לנבואתו כפי מדרגתו ובאמת שזה הפירוש נראה יותר מכל מה שנאמר במאמר הזה שאמרו ז"ל אבל באומות קם ומנו בלעם, ולזה אמרו כאן שהרגו שלש מאות איש, ואמר ובביזה לא שלחו את ידם להיותם להוטים אחר הממון כמדת בלעם צא וראה שלא רצה אלישע עליו השלום להנות מנעמן שר צבא ארם, ושמואל לא

רצה להנות כלל משל אחרים. ואמר טז ושאר היהודים אשר במדינות המלך. רצה לומר, אמנם שאר היהודים אשר בחוצה לארץ אי אפשר להם להשיג הנבואה שנרמזת ביום ארבעה עשר ואל תתמה על נבואת דור המדבר כי כבר אמרו פרק קמא דמגילה עד שלא הוכשר ארץ ישראל הוכשרו כל ארצות כו' מכל מקום בדרכי עיון החכמה נקהלים על נפשם ונוח מאויביהם והרוג בשונאיהם שהם המן ואוהביו, כדרך שאמרו ז"ל אם פגע בך מנוול זו משכיהו לבית המדרש וזהו חמשה ושבעים אלף, חמשה הם חמשה חומשי תורה, ושבעים הם שבעים פנים לתורה, ואלף הוא מלשון למידה, כמו שנאמר ואאלפך חכמה. ובביזה שהיא הלהוטה אחר הממון כולם נזהרים שלא ישלחו בו ידיהם כי ידוע שאין לך דבר שמטריד האדם כאסיפת ממון. ואמר ביום שלשה עשר. דע כי כבר ביאר הרב המורה (חלק א' פרק כ"ז) כי לשון הנחה נאמר על פסיקת דבר ובזה נאמר וינח ביום השביעי, רצה לומר פסק מלפעול וכן נאמר כאן כי היהודים בחוצה לארץ אין להם השגה רק בעיון הלקוח מיום שלשה עשר שבאדר כמו שרמזתי לעיל למה קבעוה מרדכי והמן יותר משאר ימים. אמנם, נחו ביום ארבעה עשר, רצה לומר פסקה השגתן אצל הנבואה הנרמזת בארבעה עשר באדר ועשה אותו יום משתה ושמחה, רצה לומר עשה אותה השגתה נמנעת בחק האדם עד יום משתה ושמחה המקווה לעתיד והיא יום סעודת לויתן ובר יוכני ויין המשומר בענביו שעל ידי אותו משתה ושמחה יתוסף ההשגה לאדם וישיג מה שלא השיג בעולם הזה, והוא כוונת אותה סעודה כי הם מאכלים ומשקים מזככים השכל, ומעזרים להשגה כעץ הדעת והרבה דברים טבעים המחדדים השכל כמו שמבאר הרמב"ן והבחיי ז"ל. והאריך בזה הרשב"א בפירוש אגדות פרק המוכר את הספינה. אמנם, היהודים בשושן נקהלו בחכמתם להשיג המושכלות מצד העיון הלקוח מיום שלשה עשר באדר גם ביום ארבעה עשר באדר השגתן מתפשטת רק נחו ביום חמשה עשר, רצה לומר שהשגתן פסק מלהשיג מהות השם יתעלה הנקרא י-ה, כמו שנאמר לא יראני האדם וחי שהוא בגמטריא חמש עשרה, ועל כן עושים יום חמשה עשר משתה ושמחה כי הם חשבו שהשגה זו הנמנעת מאתם היא הכוונה הנזכרת.

פסוק יט

על כן היהודים הפרזים וגו'. דע, כי כל מצות המעשיות הם לזכרון לדבר עיוני, כפסח לזכר ליציאת מצרים ושבועות למתן תורה וסוכות לכי בסוכות הושבתי וגו', כן הוקבעו ימי הפורים אלו להיות לזכרון בין עינינו לכל מוזכר מכל הסיפור דלעיל. ונקראו ימי הפורים על שם הפור כמו שנאמר השם מנת חלקי וגורלי, רצה לומר שאלו שתי השגות הנמנעות בימי הפורים הם גורל האדם בעולמו, ואמר שהיהודים הפרזים עושים יום

ארבעה עשר המשיל האדם בלתי שלם בשלמותו לעיר הפרזי אשר אין לו חומה, כמו שהמשילה שלמה באמרו עיר פרוצה אין חומה איש אין מעצור לרוחו, ומה מאד מבואר באמרו היהודים הפרזים שקרא ליהודים עצמו פרזים ולא אמר שהוא בעיר פרזי ואמר שהם עושים יום ארבעה עשא להורות שם האיש הבלתי שלם בתכלית השלמות היום יום ארבעה עשר הוא היום טוב והמשתה והשמחה המוזכר. אמנם, העיר המוקפת חומה והוא האיש השלם בתכלית השלמות עושה ביום חמשה עשר, ומה מאד נפלא שתלו היקף חומה בימות יהושע שכבש ארץ ישראל שהוא שושן הנזכר, אמר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו דהיינו גמילות חסדים הנוהג בין לעני בין לעשיר כמשלוח מנות ומתנות לאביונים שהוא מעשה הצדקה שעליה חיו יחיה לעתיד, ונראה שזהו כוונתם באמרם חייב אדם לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כדוגמת הנמשל, בסעודת פורים שהוא סעודת לויתן שאז יתבטל המן מן הארץ שהוא היצר הרע ואז לא ידעו בין המן למרדכי כי לא ידעו מהו המן כלל. ועוד נראה לי כדרך שבארנו שרצה לומר שחייב לבסומי עד שלא ידע בין ארור המן כו' אבל משידע אסור להשתכר ורצה לומר שישתה דווקא בילדות בעוד שלא ידע בין המן למרדכי, אבל כשיזקין וישיג מהות המן ומרדכי שנתוסף בו מרדכי שהוא השכל אל ישתה עוד כמו שאמר אליהו לרב סלא אל תשתה ואל תחטא, ועוד נראה לי בדרך הפשט כי מאחר שמצות פורים לשתות ולשמוח ואי אפשר שלא ישתה על כן ישתה הרבה מאד שיגיע לשכרותו של לוט שאז פטור אף אם יחטא ויעבור על איזה עבירות כי באונס הוא, אבל אם לא ישתה כל כך הרבה, ויעבור עבירות חייב כאלו לא שתה כלל כאמרם שכור שהרג נהרג אם לא שהגיע לשכרותו של לוט ולזה ישתה הרבה עד שלא ידע בין עונש לשכר המגיע לצדיק ולרשע כמו שאירע להמן ומרדכי ומעתה אינו מזיק כלל. ואז אף אם יחטא לא יענש, ומשום זו מייתא בגמרא עובדא דרבא ורבי זירא עבדי סעודת פורים בהדי הדדי קם רבא ושחטיה לרבי זירא כו' ובזה גילו טעם שחייב להשתכר כל כך כדי שלא יענש על מעשים כאלו והוא מבואר.

פסוק כ

ויכתוב מרדכי את הדברים האלה עד קיימו וקבלו היהודים. רצה לומר שמרדכי ואסתר קבעו ימי הפורים לרושם ולזכרון בין עינינו ועל מה הקבעו ככל המפורש לעיל ואין בין פשוטו של משל לעניין הנמשל חלוק במקראות אלו אלא כולן באו להגיד על מה ועל מה הוקבעו ימי הפורים. ואמר

פסוק כז

קימו וקבלו היהודים עליהם וגו'. כבר כתבתי בהקדמה אמרם פרק רבי עקיבא קיימו מה שקבלו כבר כי באמת כל מגילה זו לפי מה שכתבנו אינה אלא להעיר אוזן אנשים נקיים מה שקבלו עליהם דהיינו התורה והמצות, ולכן אמר כאן כי כל אשר בשם יהודי יכונה וכל הנלווה עליהן צריך לקיים מגילה זו כי לולי זה אינו יהודי וכל הנלוה עליהן חייב לקיימו כמו שנאמר משפט אחד יהיה לכם ולגר הגר בתוככם. ואמר

פסוק כח

והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה. זהו מבואר כי בכל דור ודור חייב לראות את עצמו כאלו נעשה לו הנס כי כל אחד ואחד יארעו לו שנאמר והמן ומרדכי ומעשה אחשורוש ושתי ואסתר וכל המסופר עד הנה ומה נאות לזו אמרם אף הנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס והוא אמרם כי אף האשה חייבת במצות וחייבות להגביר מרדכי על המן הידועים, וימי הפורים מאלה לא יעברו מתוך היהודים וגו' כבר אמרו אף אם כל המועדים יהיו בטלים ימי הפורים לא יהיו בטלים, והוא גם כן מבואר על פי מה שכתבנו כי מאחר שימי הפורים מורים על העתידות ומעוררים על סעודת לויתן ואם כן אף ששאר מועדים לעתיד לבא בטלים כי אין אנו צריכים עוד זכר ליציאת מצרים כמו שנאמר לא יאמר חי השם אשר העלה הארץ מצרים וגו', מכל מקום ימי הפורים לא יהיו בטלים כי בשמחה בעצמה שתהיה לעתיד שכל אחד ישיג מה שנפסד ממנו בחייו כמו שבארנו לעיל שעל זאת הוקבעו ימי הפורים, אם כן השמחה בעצמה תהיה במקום ימי הפורים האלה שאינן אלא רמז על אותה הסעודה.

פסוק כט

ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל וגו'. מרדכי ואסתר הנאמרים במקרא זה הם לפי פשוטן ובא להגיד לנו מי חבר זו המגילה. ואמר שמרדכי ואסתר עשאה ברוח הקודש שעליהם ולכן אמר את אגרת הזאת השנית רוצה לומר שכתבו מאורעותיהם, ומה שקרא לה בזמן אחשורוש להיות פורים שנית, רצה לומר להורות על ענין שני והוא הדבר שבארנו כי שני פנים למגילה זו וראוי לקראן ימי הפורים שנית.

פסוק ל

וישלח ספרים וגו'. רצה לומר שכתבה מגילה זו להיות לאדם לזכרון אף בילדותו ובימי עמידתו שהם שבע ועשרים ומאה מדינה שבארנו ריש מגילה וכל אחד יראה את הנולד לבסוף ימיו, וכתבה דברי שלום ואמת ודרשו ז"ל מגילה צריכה שרטוט כמו תורה נאמר כאן דברי שלום ואמת ונאמר התם אמת קנה וגו', הגידה לנו שאמת הנאמר כאן הוא

רומז על התורה ורצה לומר שמרדכי ואסתר כתבו דברי מגילה זו להעיר אוזן אנשים שיחזיק כל אחד בתורה ובמצות שהם שלום ואמת וכל אחד יראה שיגיע למדרגה זו בזקנותו שעליה הוקבעו ימי הפורים כמו שבארתי לעיל, ואמר שקימו על נפשם ולא אמר על גופן כי כל דברי מגילה זו הם קיום הנפש לא קיום הגוף כי זה אי אפשר להיות העדר כרוך בעקבי כל נולד, ולזה אי אפשר לקיים רק הנפש. ואמר

פרק י

פסוק א

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים. משונה אחשורוש זה מכל אחשורוש האמורים בכל המגילה זו ונכתב חסר בלא וי"ו להורות שפירוש משונה מכל דברי ההגדה שהבאנו לעיל. אחשורוש הוא הקדוש ברוך הוא שאחרית וראשית שלו ואמר שהמלך זה שם מס על הארץ והוא העדר הכרוך על כל יושבי הארץ ואיי הים להיות שכל הוה נפסד, ומותר האדם מן הבהמה אין, לולי הטוב המקווה לו בעולם הבא, והוא אמרו וכל מעשה תקפו וגבורתו של אדם כתוב בדברי הימים למלכי פרס ומדי והמה ספרי הזכרונות שכותבין בהן דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו כאמרם ז"ל וכל מעשיו בספר נכתבים והמה ספרי פרס ומדי כמו שבארתי שתוף פרס ומדי ריש המגילה שהם רומזים על השכר המקווה לעתיד ואמר שכל זו גרם לאדם להיות.

פסוק ג

כי מרדכי היהודי משנה למלך. כאשר ביארנו כל זה למעלה שמרדכי משנה של מלך והמלך על פיו יצא ויבא, ואמר כי הוא רצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו כמו שאמרו ז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וצדיק יסוד עולם ובזו דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, כמו לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם.

תם ונשלם

תם ונשלם שבח לא-ל בורא עולם שסייעני עד הלום, והוא יחייני ויזכני לפרש המגילות כלם. מה שראיתי לפרש בזו המגילה. בעזר נורא תהילה. יתעלה שמו לדור דורים, שלחתי בימי פורים למנה. לאב"י ישראל ראש עדת מי מנה. הוא גבור בגבורים. הרוצה לבחון דברי צריך ללמוד טבעיות ואלהיות והמחקרו הוא כדור דורים. בשם הבורא יש מאין. נשלמה מלאכת מחיר יין.